GOD. XIII. ■ BROJ 1.

HRVATSKA STRAŽA

ZA KRŠĆANSKU PROSVJETU

ANTEMURALE CHRISTIANITATIS

ČASOPIS

NAMIJENJEN

FILOSOFIJI I DRUGIM ZNANOSTIMA

(Glasilo „Leonova Društva“ u Senju).

Urednici: Dr. FRAN BINIČKI i Dr. ANTE ALFIREVIĆ.

Cijena 7 Kr. na god. — Redoviti i podupirući članovi „L. D.“, sveučilištarci, đaci viših razreda i pučki učitelji plaćaju 3 Kr.

IZLAZI SVAKOGA DRUGOGA MJESECA.

Tisk. umjet. zavod „Miriam“ 1915

G. M. A. Miholjević, šalje nam o romanu:

„Gospodar svijeta“

koji je izlazio u našem listu, a koji je *netom pretiskan u posebnu knjigu, ovo:*

Autor ovoga romana Hugh Robert Benson tipičan je predstavnik engleskih konvertita, koji sve više izniču iz religijskoga kaosa, u kome živi njegova domovina — ja bih ga nazvao konvertitom logike, a ne konvertitom čuvstva, kakvih bi podavao recimo naš narodni temperamenat, a kakvih ima osobito i u Francuskoj. Sin je Edwarda White Bensona, znamenitoga prelata i nadbiskupa Canterburijškoga, početnika ritualnoga pokreta u Engleskoj, koje se istakao glasovitim «Lincoln judgement», linkolškom presudom, koja je nastala zbog toga, što je linkolnski biskup bio optužen zbog nekih protuzakonitih obreda u svojoj diocezi — znatan korak u ritualnom približenju k rimskoj Crkvi. Robert je ušao među t. zv. anglikanske franjevce, od kojih mnogi prijegjoše na katolicizam za vrijeme njegova odsustva u Palestini. Vrativši se kući učini i on isto. Postade svećenikom i domala kapelanom londonskim. Agilan i radin kao crv, pravi apoštol svoga novoga uvjerenja. Dospijeva svuda: sabrao je na stotine katekumena, koje pripravlja na prelaz u katoličku vjeru, automobilom juri s jednoga kraja Londona na drugi, bodreći, nagovarajući i krijepeći one, koji kolebaju, nedjeljom i praznicima propovijeda dvaput i uza sve to marljivo piše gomilajući knjigu na knjigu. Romani mu ubrzo stekoše svjetski glas: Francuzi ga smatraju prvim katoličkim beletristom, danski-ga pjesnik Jörgensen želi vidjeli na stolici Maningovoj, konvertit Retté zove ga «divnim autorom Gospodara Svijeta».

Gospodar je Svijeta svakako njegovo najodličnije djelo. U preskromnom predgovoru, što ga je napisao k prvome izdanju (1907.) veli on tek ovo: Potpuno sam uvjeren, da je ovo jedna sasvim senzacionalna knjiga otvorena najširoj kritici o toj stvari. No nijesam znao, kako da drukčije izrazim principe, u koje svom dušom vjerujem, nego da ih svedem na senzacionalnu točku. Nastojao sam međutim da ne govorim odviše glasno i da, u koliko je moguće, počitavam i uvažavam i tuđe mišljenje. Da li mi je to uspjelo, to je druga stvar.

Sustežem se od svakoga komentiranje autorovih principa, jer će ih svatko, tko knjigu pročita, spravno i potpuno shvatiti.

Roman sam preveo s prvoga engleskog izdanja, no poslužio sam se i francuskim prevodom Wyzewe, za koji je autor posebice preudesio 5. i 6. poglavlje trećega dijela knjige.

PREVODILAC.

NB. *«Gospodar svijeta»* naručuje se kod *«Kuće dobre štampe» - Rijeka.* — Cijena mu je *2 K 20 fil.*

1915.

Današnjim brojem stupa naš časopis u trinaestu godinu života.

Ovom prigodom i nehotice nam pada pogled natrag na proživljelu dobu. I nehotice se nameće neke vrsti *examen generale* glede dosadašnjih uspjeha i neuspjeha njegova rada. Doduše misli, što ih je zastupala Hrv. Straža od svoga početka do danas, spadaju u red *inponderabilia*, pak je teško da se opaze svi njihovi učinci u hrvatskoj javnosti. Ako ima još mnogo nesređenosti u našoj domovini, tješiti ćemo se vazda, da ih je naš časopis suzbijao neprestano i na svakom koraku.

Jest, Hrv. Straža unosila je kroz svu svoju prošlost, svijesno i dosljedno, *kršćanska načela* u svu hrvatsku javnost. To će raditi i unaprijed kod politike, beletristike, mladeži i radništva, riječju: *svugdje*. To je tako lijepo prikazao i opravdao zasnovatelj ovog časopisa, naš presv. Mahnić, u zadnjoj i ovoj svesci. I dr. Aleš Ušeničnik to obrazlaže u Slovenskom pismu ovog broja. Držimo se i držali smo se one Isusove: „Ko nije sa mnom, proti meni je“ Vas naš život, javni i privatni, treba da bude prožet kršćanskim načelima; da med nama ne bude vjerskog polutanstva.

Ovom željom i programom stupamo u novu godinu. Čvrsto se pouzdavamo u Boga, da će nas On i dalje pripomagati, jer od Njega dolazi svako dobro. Od Njega nam pomoć (Ps. 120, 2); od Njega nam uspjeh.

———

Spljet, 1. Prosinca.

I.

Rat traje u svim svojim strahotama.

S jedne strane ratuju katolička Austrija i protestanska (većinom) Njemačka, te im se je u zadnje doba pridružio i Turčin (ovaj je dapače proglasio sveti rat za sve Muhamedance po svemu svijetu). S druge su strane protestanska Engleska, protuvjerska (službeno) Francuska, skizmatička Rusija, poganski Japan i protukršćanska (službeno) Portugalska. Iz ove se slike lako vidi, da tu vjersko pitanje nije po srijedi općenito govoreći. Jedino je Austrija htjela da dade zadovoljštinu pravednosti i htjela je da kazni poznati nam sarajevski atentat. Srbija je kriva za taj atentat, kako se ispostavilo i istragom i pravednom kaznom krivaca, pak je stoga nepravedno omalovažila zahtjeve Austrije. Stoga ipak nije pravo, što se je kod nas našlo listova, koji u ovome svjetskom ratu vide čak vas svijet podijeljen u dva tabora: vjere i bezvjerja.

Da su Engleska i Rusija pustili, neka Austrija sama obračuna sa Srbijom, ne bi bilo došlo do ovoga. Ali Engleska je tražila, da gospodarsku utakmicu s Njemačkom dokrajči i ostane uništenjem njemačke flote opet sama gospodarica mora. Rusija je i uckala Srbiju i drži se načela, da sve veća espasivnost naprama vani (ovdje Balkan) podaje mira u kući, te se je rado priključila Engleskoj. Francuska pak i onako odavna pleše, kako u Londonu sviraju i u Petrogradu takt mjere. Portugal se za revolucije pokazao kao sitna brodica na oceanu uz titanski parobrod. Japan ide s Rusijom i Engleskom, jer će tako dobiti premoć u žutom moru i od sjevernih država nema i onako šta da očekuje. Materijalni probici igraju očevidno u ovome ratu prvu i glavnu ulogu.

Ovo je posljedica našeg u Evropi jednostranog kuturnog

života. Od godine 1840. do 1870. živio je i cvao tu filosofijski materijalizam, ali je od tada počeo da se diže uslijed silne i raznovrsne tehnike, prometa i trgovine, udobnosti i luksusa praktični materijalizam. Vrhunac je postigao taj život u dvadesetom vijeku. U ovoj materijalizaciji javnosti imade dodirnih tačaka s predvečerjem francuske revolucije g. 1770.-1792. Onda je prva iskra započela u Francuskoj i dovršila je sa sveeuropejskim ratom. Sada je započelo s ratom i to svjetskim odmah. Nu i to je mala razlika. Uzrok je gotovo isti, t. j. materijalizacija čovječjeg djelovanja. Posljedica je evo ista, da se Evropa kupa u vlastitoj krvi.

Materijalizacija čovjeka — to je pravi i dublji uzrok ovome svjetskom ratu. Bližnji su uzroci, koji se razabiru iz dokumenata Engleske, Rusije i Francuske pri naviještenju rata dvojnom savezu, služe samo kao povod. Nu kada se hoću s nekim da zavadim, lako mi je i u običnom životu naći razloga.

Zašto je pak došlo u Evropi do ove materijalizacije u kulturi?

Na ovo nam zgodno odgovara sadašnji naš papa, Benedikt XV. On govori u prvoj, nedavnoj svojoj okružnici: «Otkada su zapustili da se u državnom redu ravnaju po pravilima i zapovijedima kršćanske mudrosti, koje su same po sebi osiguravale opstanak i sigurnost ustanova, odtada su se počele države nužno da se drmaju u svojim temeljima, i iz toga je nastala takova promjena u mišljenju i običajima, te je regbi blizu propast čovječje udruge, ako Bog brzo ne posegne. Opustošenja, koja vidimo, slijedeća su: ***Pomanjkanje međusobne ljubavi med ljudima, nijekanje oblasti, nepravde razmjerja med pojedinim slojevima, tjelesno dobro jedini cilj čovjeka*** (kao da ne bi bilo i drugih mnogo boljih dobara, za kojima neka čeznemo). To su po našem mnijenju ***četiri*** uzroka rata, koji trese tako duboko svijetom».

Bogom nadahnuti pjesnik pita u 2 psalmu, zašto se uznemiriše narodi? Odgovora, jer da hoće da skinu sa sebe veze i jaram Božjih zapovjedi, pak će ih zato i Bog smesti[1])... Rat,

[1]) Quare fremuerunt gentes?... Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, et proiiciamus a nobis iugum ipsorum. Qui habitat in coelis, irridebit eos, et Dominus subsanabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos...

svjetski rat nadošao je, da dozove čovjeka k pameti i k istini, kako ne živi čovjek samo od kruha nego i od svake riječi Božje (Luk. 4, 4). Istina je pak i život čovjeku pojedincu i narodima u Isusu (Iv. 14, 6). Drugog nam spasa nema do u Isusu (Dj. Ap. 4, 12), u Isusovim načelima. Život vjere treba da se vrati u Evropu; svijet treba opet da živi po vjeri. Da dođe do toga prvi je uvjet: *veća ozbiljnost i promišljanje.*

I ovo već unosi u svijet ovaj svjetski rat.

Mnogi ostavljaju kosti na ratištu, drugi ranjeni prolaze ulicama, treći u bolnicama, gospodarstva i trgovine propale, kuće opustjele, sirote i udovice... plodovi su užasnog rata. Pred tom slikom stane i zamišlja se i naš moderni bezbrižni svijet; svijet bez misli ulazi u se, razmišlja... uozbiljuje... Kod kuće, još više na ratištu, osjećaju ljudi, što je nevolja, tjeskoba, morati se na sebe osloniti, morati se brigati za se, za svoje uz teške okolnosti. Na ratištu naša mladež, naša mlada inteligencija mora doživjeti stotinu puta svaki dan, kako je svaki od njih brojka, olina male vrijednosti posred bombi, šrapnela, topova, bodeža, u vlazi šančeva, u kaljužama i ledu... Ko izišđe iz rata živ, sjećati će se vazda duboko ratnih doživljaja; predodžbe, što ih je u okršaju, ljutoj bitci doživio, kroz par dana, dublje će mu se zasjeći u niz misli nego li sve dosadašnje življenje. Te predodžbe će dotičnika pratiti kroz cijeli život, osobito ako je bio ranjen i zadobije tako trajni «signum demostrativum».

Nepobitna je činjenica, da su ljudi ozbiljniji iza rata, kako je nedavno zgodno opazio i baron *Di Pauli* u bečkom Sonntagsblattu[2]). Isto potvrđuje i francuski Nietzsche, poznati ateista

---

[2]) «In der schönen Friedenszeit hörte man oft den Ruf nach Charakter, aber trotzdem war es verpönt, einen Charakter zu haben. Wenn man nämlich nicht durch Dick und Dünn mit der gerade beliebten Tagesmeinung gedankenlos dahintrabte, kam man gleich in den Ruf des Starrsinnes, der Eigenbrödelei oder wie diese schönen Titel alle hiessen. Es war geradezu notwendig, einen schmiegsamen Rücken zu haben, wenn man weiterkommen wollte. Auch da hat es den Anschein, als ob der Krieg eine Besserung brächte. Wie heisst es doch in dem alten Reiterlied?

Im Felde, da ist der Mann noch was wert,
Da wird das Herz noch gewogen,
Da tritt kein anderer für ihn ein.
Auf sich selber steht er da ganz allein!

Unseren modernen Menschen ist dieses «Alleinstehen» eine sehr ungewohnte Situation, und daher ist es begreiflich, dass der Eine und Andere zuerst versagte. Wie aber soll aus einem Menschen ein Charakter werden, wenn ihm von gesellschaftswegen die Selbständigkeit abgewöhnt wird? Aber, wird man einwenden, bei der Armee ist doch das erste Gesetz der Gehorsam! Das ist sehr wahr, aber der strenge Gehorsam ist keineswegs ein Unterbinden selbständigen Denkens, sondern ein Regeln der Handlungen. Nur ein Stubenhocker kann diese Begriffe verwechseln. Wohl aber ist der Gehorsam ein wichtiger Teil der Selbstdisziplin, der Charakterschulung. Nur wer gehorchen kann, kann befehlen! Unsere modernen Menschen sind gewohnt, unselbständig zu handeln und möglichst wenig zu denken, aber selbstsüchtig zu geniessen. Der Soldat im Felde verzihtet auf Genuss, er stellt im Gehorsam sein eigenes Ich zurück und steht allein im Kugelregen und in der Verantwortung. Das macht den Menschen ernst, aber auch tatkräftig; das Gefühl für Verantwortung und Pflicht wächst; die hohen Ziele und die allgemeinen Interessen heben den Menschen über seine eigene Armseligkeit hinaus und adeln Denkungsart und Tat. Wer im Feld stand, konnte täglich diese geistige Auferstehung beobachten. Soll im kommenden Frieden dieses neue Leben ersterben? Wir können es nicht glauben!» (Nro. 45, 8. nov. 1914).

Lavredan. Njega je ovaj rat ne samo uozbiljio, nego priveo k vjeri. Evo kakovu je sada vjeroispovijest izdao u najradikalnijim francuskim novinama:

«Smijao sam se vjeri i držao sam sebe — mudrim. Sada se ne veselim nad ovim smijanjem, jer vigjeh Francusku krvariti i plakati. Stajah na putu i vigjeh vojnike. Oni odoše tako veselo u smrt. Upitah: «Što je da ste tako mirni?» I oni počeše da mole: *«Vjerujem u Boga»*.

Brojio sam žrtve našeg naroda i vigjeh, da su ih ljudi u molitvi na se uzeli. Onda mi se dogodi, da je nešto utješljiva, poznavati jednu vječnu domovinu, koja sjaji u ljubavi, kada zemaljska gori u mržnji. Ali to je spoznanje znanost, znanost djece. A ja nijesam više dijete. To je moje siromaštvo, a to mi prouzrokuje ledeni znoj. *Zdvajati mora narod,* koji ćuti bol Francuske, ako ne vjeruje, da će bol na zemlji biti uživanje na nebu. Uzdati se, *gdje sve tone,* ko može *bez vjere?* Nije li dnevna radnja *muka,* nije li sve dobro *nesmisao, ako se ne vjeruje?*

Stojim na krvavim potocima Francuske, gledam svetu vodu suza. *Zdvajam.* Ali stara žena iz Bretagne, kojoj su sinovi u krvi i kojoj su oči od plača oslijepile, moli svoj «Ave Maria» pred bodežima probodenom Madonom i smiješi se, smiješi se zadovoljna. Kako se *sramim* pred ovom ženom!

Kako su strašne i goruće rane puka, u koje ne teče kap one čudnovatosti kao lijekoviti balzam, one čudnovatosti, ah, ne smijem je imenovati, ona je tako dobra i ja tako zao. *Što bi bilo*

iz Francuske, da nijesu njezina djeca vjerovala, njezine žene molile! *Artiljerija će Božjeg pouzdanja pobijediti u ovom ratu.* Prošlost je Francuska velika. Jedna je Francuska bila, koja je vjerovala, sadašnjost je Francuske *tjeskoba.* Jedna Francuska ćuti, koja nije mogla više vjerovati. Hoće li njezina budućnost biti bolja? *U Božjoj je ruci, samo je u Božjoj ruci!*

O, jadan narod mrtvaca pokriva polje. Kako je teško, na ovom nacionalnom groblju još *biti ateista.* To nemogu, to nemogu. Prevario sam *sebe* i *vas,* koji ste čitali moje knjige i pjevali moje pjesme. To je bilo *ludilo,* obmana, glupi san. Vidim smrt i vapim za životom. Ruke s oružjem zadaju smrt. Sklopljene ruke prouzrokuju život.

Francuska, Francuska, vrati se opet natrag k vjeri tvojih najljepših dana! *Od Boga ostavljen biti znači izgubljen biti.* Neznam, da li živim još sutra. Ali moram kazati svojim prijeteljima: *Lavredan se ne usugjuje, da umre kao ateista.* Ne zabrinjuje me pakao, ali me tišti misao: živi Bog i ti mu stojiš daleko. Uzveličaj, dušo moja, kada bih mogao doći do časa, gdje mogu klečeći kazati: «Vjerujem, vjerujem u Boga, vjerujem, vjerujem!» Riječ je jutrnja pjesma čovječanstva. Ko je ne pozna, za nj će biti noć!»[3])

I bečki kardinal Piffl, prigodom hodočašća Bečlija na grob sv. Leopolda u Klosterneuburgu, 8. Nov. 1914, zgodno opazio, da se uslijed rata mnogi bude iz sna religijozne pospavanosti i vraćaju k vječnom Bogu. S vjerom se vraća i moral i ljubav k Bogu i iskrnjemu.[4])

---

[3]) Spljetski «Dan», 3. pros. 1914. — I «Dan» opaža k ovoj izjavi ili vjeroispovijesti: «Značajno je, da su ovu vjeroispovijest donijele i najradikalnije francuske novine i nijesu joj nadodale nikakve svoje opaske.

Rat uozbiljuje i njih kao i Lavredana kao i svakoga, koji misli i razmišlja i mozga o sadašnjosti i budućnosti.»

[4]) «Da kam der Krieg. Wie ein grosses Erwachen ging es durch die Völker. Was der Frieden nicht vermocht, der Krieg hats vollbracht: Das Wunder der Auferstehung. Die versunkenen Glocken des Glaubens läuten wieder, des Glaubens an den ewigen Gott, die ewigen Güter unermesslicher Jenseitswerte. Tausende und Abertausende hat der Krieg der Mutter Religion wieder als reuige Kinder zugeführt.

Die Moral der ehernen Tafeln vom Berge Sinai feiert Auferstehung. Ein starker sittlicher Ernst weht wieder durch die Lande, und überall zeigt sich wieder Gemeinsinn und Opfersinn. Die Tochter des Himmels, die Liebe, steigt wieder herab zur Erde, erwärmt die starrgewordenen Menschenherzen und beugt sich nieder zu allem, was hilfsbedürftig ist. Das war die grosse

I rat eto ipak služe čovječanstvu kao Jakovljeve stepenice, uz koje lako diže[5]) naš duh k dobrome Ocu nebeskome, k našem milosrdnom sucu. Ako ikada, sada je nužno, da se vinemo k nebu. Sursum corda!

Pisući o domaćim prilikama rekosmo još u 5. broju g. 1913. našeg časopisa: «Idimo mi svojim katoličkim pokretom naprijed na polju beletristike, umjetnosti, znanosti, socijalnom, zadrugarstvenom i *političkom;* stupajmo i dalje započetim pravcem neovisno od naših religijoznih protivnika na svakom području rada... Ko ima «svoj» brod dobro spravljen i uređen, ne treba se bojati ni jačih oluja. No ko radi skupa s neprijateljem, vazda će ovisjeti o njegovoj milosti i nemilosti».[6]) — U 6 broju g. 1913. upozorismo opet, kako će se naši liberalci pritajiti u doba; dapače da će nas zvati na kooperaciju. Pisasmo, da moramo biti oprezni i čuvati se prema onoj Virgilovoj «*timeo Danaos et dona ferrentes*».

Volksmission der Krieges, und was er begonnen, das müssen wir nun vollenden.

Deswegen beten wir heute am Grabe des heiligen Leopold, dass er durch seine Fürsprache es erreiche, dass das auferstandene neue katholische Leben nicht bloss auf Kriegsdauer anhalte, sondern das wir es hinüberbringen können in die Zeit des dauernden Friedens. Dann können wir aucn einst unseren Kindern und Kindeskindern erzählen von der grossen Heimsuchung, die über unser Vaterland wohl einst Kriegsgreuel und Verwüstung gebrach hat, die es aber auch zu einem grossen, glaubensstarken, einigen Oesterreich erneuert hat». (Kath. Sonntagsblatt, 15 novemb. 1914).

[5]) P. Lippert, S. I., piše savremeno o ratu: «Ein Weg zum Himmel, und nicht einmal del steilste und mühseligste! Denn wie im Fluge reisst der Krieg unsere Seele los vom Irdischen und hebt sie hinaus über alles Vergängliche und Geringe dieser vorübergehenden Weltzeit. Jetzt verschwinden alle grosssprecherischen und wichtigtuenden Anliegen der Erde. Selbst die weltgeschichtlichen Folgen eines solchen Krieges, alle die politieschen und kulturellen Umwälzungen erbleichen vor dem Glanze der Glaubenssterne, die uns in dieser Kriegsnacht aufleuchten. Es ist, als senkte sich die Ewigkeit greifbar nahe herab vom nächtlichen Himmel, und ein Vorgefühl von dem feierlichsten aller Tage erfasst uns, wann die Bewohner der Erde in Schweigen versammelt stehen vor dem furchtbaren Richter. Darum ist uns der Krieg eine heilige Sache; nicht ein lautes Fest und auch nicht eine verzwiefelte Klage, sondern eine Gottesdienstzeit voll stillen Ernstes, eine Erfüllung jener Sonntagsmorgenstunden, wo es prophetisch vom Altare und der Kanzel her klang: «Ihr werdet von Kriegen und Kriegsgerüchten hören: Seht zu, dass ihr euch nicht änggstigen lasset. Denn all das muss geschehen; allein das Ende ist es noch nicht». *(Stimmen der Zeit,* sv. I., okt. 1913. str. 10).

[6]) Hrvatska Straža, g. 1913, br. 5, str. 241-2.

I nijesmo pogriješili. Prije sarajevskog atentata u 5. broju «H. Straže» opominjasmo, neka se čuvamo «nacijonalističkog» pokreta, jer u sebi krije liberalstvo i prevrat. Tragedija u Sarajevu žalibože dala nam je pravo. Tako se evo ispunja i ono, što smo predviđali u 6. broju «H. Straže». Zagrebački «Pokret» nešto sramežljivo, kako on već znade, i dosta lukavo i iz daleka pozivlje sve hrvatske elemente, osobito ne kompromitovane (katolike) na kooperaciju. To čini za sada indirektnim ili zaokružujućim putem ovako, pišući[7]) ovo 28. studenoga g. 1913:

«*Za slogu političkih stranaka.* — U Českoj se sve jače diže glas u novinama, da se u ovo historičko i sudbonosno doba sastanu barem vođe svih českih stranaka, da nadovežu veze, da izmijene svoje nazore. S tim se slažu i češki socijaliste, od kojih jedan predlaže, da se stvori «češki odbor za narodne potrebe». Najrašireniji češki list «Narodni politika» upozoruje, da se sastaju njemački zastupnici, pa da bi tako morali i češki, da vijećaju o gospodarskim i političkim pitanjima, a prije svega o zajedničkom djelovanju.

«Apeliramo na sve češke klubove, bivših i sadašnjih zastupnika bez razlike, da izađu napokon iz svoje dosadanje pasivnosti, da se ponajprije sporazumije među sobom svaka stranka o nuždi, da se skupe u jednu falangu sve sile i narodne stranke, a onda da bude što prije sazvano vijeće svih o najvažnijim stvarima čitave monarhije i za naš narod najprečim — da i kad bude određen zajednički smjer naše buduće politike». —

Kamo bi dovela ova trajna kooperacija?

U Banovini je nemoguće za nedogledno vrijeme upliv katoličkih načela na polju politike, još više da budemo jednom imali katoličku stranku. Ove nema, gdje nema kulturne borbe; ove opet nema, gdje stranke kulturno najoprječnije u ime sloge kooperiraju. Što se time postizava? Mir, udobni mir, osobni mir, ali kršćanstvo u javnosti jenja, izdiše kao voda stajačica ili vatra pod debelim lugom. Isus, a tako i apoštoli, uza svu razboritost nijesu htjeli kooperacije s farizejima ili ti ondašnjim liberalcima. Oni su se borili do smrti, jer svjetlost i tama nemogu skupa. U Banovini je i na političkom polju započela bila pod cimerom «naprednjaštva» ili «pokretaštva» protukršćanska struja. Ova je struja silila bolje katoličke ljude na «jednu, jedinstvenu, ***kršćansku političku*** struju» i kroz 5-6 godina bila bi se lijepo razvila ta nova stranka, da je nije zagušio upravo mrtvi poljubac kooperacije s liberalcima i pokretaštvo u ime kooperacije objesilo svoj protukršćanski program o klin. To je naš katolički pokret na političkom polju turilo natrag.

[7]) Hrvatski Pokret, g. 1913, br. 306.

U Dalmaciji je bolje. Tu je sustavno demokratska stranka išla napred i bezobzirno je izazivala s naše katoličke strane protudjelovanje. Demokrati se sljubiše s narodnom strankom. Svećenici narodnjaci istupiše iz te kooperacije osim par njih. U pravaškoj stranci već su ogromnim brojem bili već poredani svećenici. I gle! Ova je stranka shvatila pod upravom Don Ive Prodana savremenu potrebu, te se je pred 4 godine stavila na kršćansko stanovište. I dalje su se katolički elementi sve okupljali i podavali joj i u realnosti i praksi sve jači biljeg katoličke stranke. Pred godinu dvije prigodom balkanskih ratova pokušaše nekoji liberalni pravaši, da tu stranku gurnu u zagrljaj liberalizma putem kooperacije s liberalcima, i to u ime narodne sloge. Govorili su naime, da je tada nadošao čas, da se moraju sve narodne sile naći skupa u tako ozbiljnom času balkanskih ratova! Oduprieše se oni oko «Dana» u Spljetu i položaj je bio spašen.

Evo i sada dolaze pred nas s novim nacrtom kooperacije. I vazda dolaze u ime — sloge!

Što da radimo?

Naprijed svojim putem.

Sada izlaze u Zagrebu «Novine», naš list, čak dnevnik. Ovo smo iza propalog «Hrvatstva» odavna željeli, da opet u središtu naše domovine ugledamo svoj katolički list. Njegova je zadaća, da okuplja oko sebe katoličke sile i da segnu posebno u ono polje, odakle glavno zlo dolazi katoličanstvu u našoj široj Hrvatskoj, u polje — politike. U svemu nam je nuždan čist pravac, ali osobito u njoj. Samo neka se i oni čuvaju kooperacije, jer je ova vazda na štetu ozbiljnijim, mirnijim strujama, a takova je naša katolička.

Interkonfesijonalizam

pogledom na pojedine grane javnog rada.

Piše: Dr. A. Mahnič.

Interkonfesijonalizam u politici.

Poglaviti zadatak, što ima država da vrši, označuje Apoštol veleć, da vladar nosi mač na osvetu onome, koji zlo čini. (Rim. 13, 4). Država kroji pravo braneći i dajući svakome što ga ide. Već to iziskuje, da odnosim upravu državne oblasti na Boga. Ta što je pravo bez Boga? Puka utvara. Bez vječne nepromjenljive volje jednog apsolutnog Bića sve se pravo svodi na fizičnu silu, to jest na pravo jačega ili sretno uspjele činjenice. Ovamo je uistinu i doprla ona moderna državnopravna teorija, koja polazi sa stanovišta bezbožne materijalističke filozofije.

No doskora će država protegnuti rad svoj i na kulturno polje. Teženje se za promicanjem prosvjetnih i kulturnih probitaka pojavljuje već kod starogrčkih i rimskih državnika. Za kršćanske je dobe kulturni rad države postao sve intenzivniji. Karlo Veliki bijaše mogućan osvajač, no još veću slavu steče kao prosvjetitelj svojih naroda, kao prokrčitelj novih kulturnih smjerova. I moderna država hoće da je eminentno kulturna država — Kulturstaat. Nema gotovo kulturne stranke, a da je moderna država nije povukla u svoj djelokrug. Znanost, filozofija, umjetnost i literatura, nastava i uzgoj — sve uživa brižnu

njegu majke države. Da, stvar je doprla već dotle, da si država gdjegdje nekako usvaja monopol svega javnog kulturnog rada.

Što više. Iza kako se utišala oluja progonstva, Crkva se i država sve više približile, dok nije došlo između njih do formalnog savezništva. Duhu ovog zajedništva je i odgovaralo, da je Crkva ustupila državi nekoja prava svoje nadležnosti, ne bi li time državu tijesnije sebi privinula. Odnošaji između Crkve i države uglaviše se novim zakonima, koji su po svrsi svojoj vjerske ili crkveno-političke naravi.

No ovo prijateljsko savezništvo između dvije vrhovne oblasti ne potraja dugo. Doskoro će se država zavaditi s Crkvom, dok ne uslijedi u 16. i 17. vijeku sveopće odmetništvo od Crkve. Kasnije se istina država, poučena gorkim iskustvima, opet približila Crkvi, te s njom, putem konkordata, utanačila za silu nekakav modus vivendi. Ali u novije doba sveze se konkordata gotovo u svim državama raskinule. No dok se država od svoje strane proglasila slobodnom i nevezanom napram Crkvi i religiji, pridržala si je ipak i u napredak gotovo sve povlastice podijeljene joj od Crkve. I tako se eto sve do danas pruža svijetu monstrum, da država, koja se u svojim osnovnim zakonima ispovijeda bezkonfesijonalnom, imenuje katolicima biskupe, vodi vrhovni nadzor nad crkvenim imanjem, podvrgava svojim zakonima katoličku ženidbu i t. d. Akonfesijonalna država nameće vjerskim konfesijama ministra za bogoštovlje, koji u zadnjoj inštanci faktično odlučuje, tko će Crkvom vladati, propovijedati Isusovo Evanđelje, tko će na sveučilišnim katedrama predavati dogmatiku i filozofiju! To je eto moderna državna politika ocrtana u glavnim potezima.

Nakon svega toga imade još katolika, koji si nijesu na jasnu o tome, da li se smije ili ne smije u politiku unositi vjersko pitanje. Katolici, koji još uvijek opetuju poznatu liberalnu lozinku: Na baška vjera, na baška politika! Moderna se država, kao pravna država — Rechtsstaat, kao kulturna država — Kulturstaat, kao država, koja se — pravom ili nepravom — smatra kompetentnom pačati se u crkvene i vjerske poslove, ne može i ne smije otimati uplivu religije. Moderna bi država već kao takova morala da udesi politiku sukladno sa vjerskim načelima.

Činjenica pak, što se moderna država iznevjerila kršćanskim tradicijama povedavši se za liberalnim teorijama, te se

postavila u opreku sa katoličkom Crkvom i vjerom, ova činjenica, velju, katolicima nalaže prijeku dužnost, da na poprištu političkog rada i borba istupe kao izrazito katolička stranka na obranu crkvenih prava i promicanje vjerskih interesa. Niti treba, da se radi toga katolička politička stranka ili organizacija prozove konfesijonalnom. Ne! Politička stranka neka ostane i neka se zove strankom političkom; ono što zathijevamo, jest, da se ona u svome programu izrijekom obveže politički rad svoj udesiti sukladno sa načelima katoličke vjere, u koliko ova načela zasjeću u politiku, te svoje sile uložiti u to, da se u duhu Isusova Evanđelja preudesi zakonodavstvo i državne institucije, i da se Crkvi osigura ona sloboda, koju treba za vršenje svoje božanske misije.

Katolici gotovo svih zemalja u političkoj su organizaciji daleko zaostali iza neprijatelja kraljevstva Božjega. Ovom je nemaru poglavito pripisati ropsko stanje, u kome se nalazi Crkva, i sve veće raskršćanjenje javnih prilika. Dok imadu neprijatelji Crkve, pod vrhovnim vodstvom framasunske internacijonale, zrelo promišljeni, do najmanjih potankosti osječen program, dok su oni, udruženi u uzornoj organizaciji, uvijek na okupu, uvijek spremni na mig svojih poglavara kao jedan muž navaliti na Crkvu: katolici eto lutaju; raštrkani na sve strane poput ovaca bez pastira, bez glave i cilja, bez programa, prepušteni slučaju, ne znajući danas što će im donijeti sutrašnji dan!

Što bismo mogli sve doživjeti, ako bi nas n. pr. sutra ili prekosutra u hrvatskom saboru neprijatelj opet iznenadio sa novim interkonfesijonalnim zakonskim prijedlozima! Kako je lak posao jedinstveno organizovanoj, disciplinovanoj vojsci održati pobjedu nad vojnicima bez oružja, bez zapovjednika, bez vojnog nacrta, bez boja parole, nad vojnicima, koji na straži spavaju! I ko zna, ne drži li već neprijatelj ovakve interkonfesijonalne zakone u spremi vrebajuć na zgodnu priliku, ne bi li s njima na dan!?

Interkonfesijonalizam u socijalnom radu.

Pita se, da li vjera ulazi također u socijalnu akciju. Za katolike ovo bi pitanje moralo da je za uvijek već riješeno. Riješio ga već Leon XIII. riječima okružnice «Graves de communi», koje usvaja i Pijo X. u svojoj okružnici «Singulari quadam»:

«Neoborivo (verissimum) stoji naprotiv, da je (socijalno pitanje) u prvom redu ćudoredne i vjerske naravi, pa se ima zato riješiti poglavito u smislu ćudorednog zakona i u skladu sa vjerskom naukom». Pijo X. u pomenutoj okružnici ističe napose pitanja o naravi i roku rada, radničkoj plati, o svojevoljnoj obustavi rada (štrajku), veleć, da to nijesu pitanja puko ekonomske naravi, tako da bi se mogla riješavati bez obzira na nauku i auktoritet Crkve.

Zaista! Imadu dandanas dvije rješidbe socijalnog problema, koje su si diametralno oprečne: kršćansko-katolička i socijalno demokratska. Odakle ova razlika? Socijalisti se eto davaju na riješavanje socijalnog pitanja uz devizu: Vjera je privatna stvar. Vjera ne ulazi u socijalno pitanje! Dočim katolici svode socijalni problem na vrhovnog početnika svih pitanja, na Stvoritelja i Otkupitelja ljudstva, na Boga, i zakon njegov proglašen nam u Dekalogu i u Evanđelju.

Međutim socijalisti, ma kako proglašuju vjeru privatnim poslom, ne mogu a da se ne oslone u zadnjoj instituciji na neko vrhovno apsolutno načelo, jer bez svjetovnog nazora, ma kako izgledao, ne može čovjek podnipošto sa razumom svojim podmiriti račune. Ovaj oslon pruža socijalistima darvinizam. Prema tomu socijalni se pokret svodi na «borbu za opstanak», koji među sobom vode slijepe fizične sile. O tima će napokon zavisjeti, kako će se riješiti socijalni problem, te urediti socijalne prilike ljudstva.

Kod riješavanja socijalnog problema sa kršćanskog katoličkog gledišta naprotiv odlučuju sasvim drugi čimbenici: Providnost, neumrlost duše i vječni život, sloboda volje, zakon pravednosti i ljubavi, moralna ubrojivost, dužnosti napram Bogu i bližnjemu. Odatle skrajnosna razlika između nas i socijalnih demokrata. Ova se razlika svodi na svjetovni nazor, na religiju.

I zaista, pomislimo li što sve obuhvata socijalno pitanje, to će nam biti stvar još jasnija. Socijalnim se radom uređuju odnošaji pojedinaca među sobom, kao i napram zajednice i obratno; nadalje odnošaji između pojedinih slojeva ili staleža, od kojih se sastavlja ljudsko društvo. Tu nailazimo na obitelji i obiteljski život; tu nam se nameće pitanje o domaćem i javnom uzgoju, pitanje o privatnom vlasništvu, radničko pitanje, o štrajku, o lihvi, o osiguranju starih i nemoćnih i t. d. To su pi-

tanja, što ih katolički moralisti raspravljaju u posebnim poglavljima; no o njima i socijalisti hoće da reknu svoju. Kolike tu razlike!

Po katoličkom poimanju obiteljski je život naredba Božja; roditelji imadu do djece neotuđivo pravo, koga ne može povrijediti ni država ni nitko drugi, tako da se mora i javni uzgoj udesiti prema volji i želji roditelja. No roditelji imadu i neoprostive dužnosti kako prema sebi, tako i prema djeci; i djeca imadu opet dužnosti prema roditeljima. Bračni je savez nerazrješiv. Odatle dobiva obiteljski život svoju postojanost i svoje moralne obveze. Socijalistima naprotiv bračni život zamijenjuje «slobodna ljubav»; uporavom ovog principa dakako dolaze do skroz protivnih zaključaka glede obiteljskog zajedništva, uzgoja i moralne odgovornosti roditelja prema djeci i obratno.

Pitanje o štrajku se kod nas riješava po principu kršćanske pravednosti i ljubavi; kod socijalista po zakonu jačega. — Privatno je vlasništvo nama sveto nepovredivo pravo; socijalistima je vlasništvo krađa. — Skrb za nemoćne i nesposobne nama nalaže zakon kršćanske ljubavi kao dužnost; po Darvinu i Nietzsche-u nemoćni, kržljavi i stari gube pravicu do opstanka, podlegavši u boju sa zdravijim i jačim elementima. — Nama je lihva i koja mu drago prevara bližnjega moralno nedopuštena; socijalist će naprotiv vrebati na priliku, kako bi mogao da bližnjega prevari i ošteti, jer jedinom je njemu mjerilom za dopuštenost ili nedopuštenost jednog čina uspjeh ili neuspjeh.

Ne govori li tu posvuda zadnju odlučnu riječ vjera, vjera u Boga, odnosno nevjera? I nema li pravo Papa veleći, da je socijalno pitanje ponajpače pitanje religijozno, te da ga valja prosuđivati i riješavati po zakonu ćudorednosti i religije? Jest, kao što katolički moralisti svoje karaktere o pravima i dužnostima roditelja, o ugovorima, o vlasništvu i tako dalje osnivaju na vječnim neoborivim načelima kršćanske objave i filozofije, svodeći konačno sve na Boga kano vrhovni princip pravoga i dobroga; tako u drugu ruku i socijalisti svoje praktične izvode i pravila, prema kojima nastoje preudesiti društvene odnošaje i prilike, temelje na ateističkom svjetovnom nazoru. Socijalno je pitanje u prvom redu pitanje religijozne naravi.

No katolici imamo dužnost, da u socijalnom pitanju iznosimo također *katolički* momenat, tako da dobije naš socijalni rad i specifično katoličko lice. Katolištvo je po svojoj biti eminentno socijalna religija. Katolička Crkva sačinjava jednu obitelj pod jednim istim zajedničkim ocem rimskim Papom, obitelj, koja se okuplja oko oltara Gospodnjega hraneći se Tijelom i Krvlju Svoga Spasitelja. Nadalje jedino se u katoličkoj Crkvi sačuvao sakramentalni značaj bračne sveze, kojim se apsolutno utvrđuje i sankcijonira nerazrješivost i jedinost bračne i obiteljske zajednice; a to je za uređenje socijalnih odnošaja i zdravi razvoj opće socijalnog života od neprocjenive zamašitosti. Pri riješavanju socijalnog pitanja, ublaživanju socijalne bijede prvi je i najvažniji čimbenik ljubav. Crkvu katoličku i ide zasluga, što se malo po malo ublažio udes robova, te se ropstvo napokon i posve ukinulo. Katolička Crkva jedino je sačuvala smisao za evanđeoske savjete. Raspolažuć vrhunaravskim poticalima sv. Sakramenata, koje su akatolici odbacili, Crkva katolička potiče tisuće i tisuće bogoljubnih duša na vježbanja kršćanske heroičke kreposti, duše, koje se, odrekavši se svijeta i njegovih udobnosti i naslada Bogu obvežu svečanim zavjetom, da će život svoj provoditi u službi kršćanske ljubavi. I baš u tomu, u opsluživanju evanđeoskih zavjeta sastoji još dandanas najmogućniji čimbenik preporodne socijalne akcije.

Stoga i nije čudo, što katolička Crkva i u naše doba, uza sve to, da joj stoji na raspolaganje razmjerno malo sredstava, u socijalnom radu postizava neizmjerno veće uspjehe nego akatoličke konfesije. Zašto bismo se dakle mi katolici sramili spasonosnih nauka, koje dobivamo, čiste i nepokvarene iz ustiju nepogrješive Naučiteljice Crkve? Stojmo na svome mjestu ispovijedajući katolička načela svoja. Katolička je Crkva grad, koji stoji na gori; njezina je nauka svijeća, koja se meće na svijećnjak, da svijetli svima. Oni neka dođu k nama da uče od nas. I doći će, oholi socijalni reformatori, koji danas mrze Crkvu, doći će, kad će ih gorka iskustva uvjeriti, da tajinstvene knjige socijalnih problema, zapečaćene sa sedam pečata, ne može nitko otvoriti i pročitati nego Isukrst, koji preko usta svoje Crkve sve do svršetka svijeta oznanjuje narodima riječi istine i života.

Moć, koja danas prijeti društvu ljudskom rasulom, jeste nositeljica i protuvjerske revolucije — socijalna demokracija. Odatle slijedi dužnost, da pri čuvanju društvenog poretka ne smijemo nikada dijeliti religiju od društva. U tom nam pogledu sama revolucija daje jasan nauk. Kadgod je ona u temeljima napala ljudsko društvo, uvijek su joj prvi udarci bili napereni proti

vjeri. Ako hoćete naime da razorite zgradu, najlakše će te to učiniti potkopavši joj temelje. Neka to dobro promisle čuvari i liječnici društvenog poretka. Bijesni rat, što ga revolucija bije proti vjeri, jeste neprijevarno svjetlo, koje raspršuje svakom sumnju o dogmatskoj istinitosti i društvenoj potrebi katolicizma. Zašto upravljaju svoje udarce socijalni demokrati, ti ogorčeni razarači društva, slobode, porodice, vlasništva, najprije proti religije i to gotovo jedino proti njoj? Zašto ne otimlju za svoje klubove ni protestantske hramove ni židovske sinagoge, nego jedino katoličke crkve? Zašto ne vuku po tamnicama ni pastore ni rabine, nego jedino katoličke redovnike i svećenike? Odgovor je lak. Sinovi zla imaju dobar njuh, koji ih nikad ne vara. Znaju, da je jedino katolička Crkva onaj neprijatelj, kojeg se trebaju bojati. Katolička Crkva naime jedina božanskim auktoritetom ustvrđuje sve ono, što oni pobijaju; ona jedina božanski štiti ono, što oni napadaju. Dično je to za nas katolike, da smo mi jedini nesavladiva i potpuna afirmacija revolucijonarne negacije. (Dr. I. Zwerger, biskup seckavski).

Zavjera protucrkvene bogoslovije i slobodoumne filozofije.

Piše: **P. B.**

---

1. Uvod.

Taktiku modernih neprijatelja Crkve na filozofskom i bogoslovnom polju unaprijed osvjetljuje zanimljiva knjižica. Ta knjižica je prvi put g. 1787. bezimeno izdana na talijanskom jeziku. Sa sadržajem te knjižice kanim upoznati čitatelje u ovim člancima. Pišući ipak u praktičnu svrhu za moderne prilike naše, nadovezat ću na glavna razlaganja piščeva skromne i javne nazore nekih poglavitih pokretača modernističke struje, kako bismo svakom čitatelju omogućili ispoređivanje starih i novih protucrkvenih borba na znanstvenom polju i dali zaviriti u onu tajnu nepravde, u onaj «*mysterium iniquitatis*», o kojem veli sv. Pavao (2. Solunj. 2, 7), da »već djeluje«. Ta ista tajna i ovdje dalje djeluje u istom pravcu i istim oružjem, odabravši sebi svijesno a donekle i nesvijesno oruđe protiv «stupa i tvrđe istine». Spomenuta je knjižica direktno napisana proti zatornom radu himbenih jansenista, racijonalističkih bogoslova i slobodoumnih filozofa, koji su bili neposredni preteče i glavni začetnici velikog francuskog prevrata i slobodnozidarske lažne prosvjete na koncu 18. stoljeća. Kraj svega toga veoma je poučna i za moderne vjerske borbe. Pa što se napose tiče himbene modernističke taktike, istaknute u okružnici «Pascendi» (1907.), upravo je za nju tipično ono lukavo pretvaranje jansenista i šurovanje sa bezvjerskim filozofima, kako ga taj spis nemilosrdno otkriva i raskrinkava kod tadanjih korifeja u borbi protiv Crkve Kristove.

I Pijo VI. poziva se na ovu knjižicu. U odlučnoj obrani[1]) primata svoga proti oholim otimačinama četiriju njemačkih metropolita papa Pijo VI. upozoruje nepokorne nadbiskupe, kako se moraju «brižno čuvati prijevarâ onih, koji riječima kuju u zvijezde prvenstvo papino, a djelima ga niječu te gledaju, kako bi ga toliko umanjili i ponizili, da ne bi ostalo gotovo više od sjene njegove». U posebnoj bilješci papa tomu pridodaje: «Lukavu taktiku takovih novotara dobro je otkrila i objelodanila najnovija knjižica, kojoj je naslov: *La Lega della Theologia moderna colla Filosofia a' danni della Chiesa di Gesù Cristo.* Integer legendus (libellus)». «Svu tu knjigu treba pročitati», veli papa.

Kako je ta knjižica i danas dosta savremena, svjedoči nam ponovno izdanje njezino na francuskom jeziku u časopisu: Analecta iuris Pontificii.[2]) Zaglavna bilješka na koncu tog francuskog prijevoda (st. 32.) upoznaje nas donekle sa poviješću samoga spisa. Prevodilac imao je pred sobom izvorno talijansko izdanje od g. 1787. Priznaje, kako nije mogao otkriti ime pronicavog i razboritog pisca, koji je tako dobro raskrinkao tajne namjere jansenizma. «Moglo bi se činiti, (veli), kao da je auktor proročkim svijetlom rasvijetljen bio; tako je točno unaprijed navijestio mnogo toga, što se tek više godina kasnije, u vrijeme francuske revolucije, ispunilo. Tako n. pr. ovo djelce otisnuto g. 1787. navješćuje civilnu konstituciju klera (francuskog), svećenički brak (uvedoše ga vjerolomni «zaprisegnuti» svećenici za istog prevrata); prodaju crkvenih dobara, mršave dohotke, što su ih prevratnici priuštili župnicima; ustrojenje modernih sveučilišta posve ovisnih o državi itd.

Sljedba jansenistička nije ni pokušala, da pobije djelo. Nikad nisu ni govorili o toj knjizi, nego su nastojali da unište sve primjerke. Stoga su i vanredno rijetki. Jedan je francuski prijevod od g. 1825. doživio istu sudbinu. «Prevodilac se nada, da će ipak spasiti djelo, uvrstiv ga u zbirku «Analecta iuris Pontificii».

Međutim i ova je zbirka danas već vrlo rijetka. U drugu pak ruku otrov je *modernizma* tek daljni razvitak onog jansenističnog racijonalizma i subjektivistične moderne filozofije,

[1]) SSi. Dni. N. Pii P. VI. Responsio ad Metropolitanos Moguntinum, Trevirensem, Coloniensem et Salisburgensem super Nuntiaturis Apostolicis. Romae, 1789. pg. 171.

[2]) Dixième série, VI. Livraison 84. col. 1.-32. Rome, Paris, Palmé 1869.

proti kojima ustaje ta knjižica. Poput jansenizma i modernizam kriomice se negdje uvukao u redove katoličke inteligencije i pod zvonkim imenima pravovjerstva dulje je vremena kriomčario i sve dalje harao u potaji, dok ga nije udarila okružnica «Pascendi» (g. 1907.) kao grom iz vedra neba. Još nam je svima živo u pameti, kako je papa Pijo X. ovom jedrom okružnicom kao i silabom svojim antimodernističkim «Lamentabili» upravo iznenadio ne samo šire krugove, nego i veliki dio samog svećenstva.[3]) Mnogima su se istom tada malo po malo oči otvorile, pa su vidjeli sve jasnije, kako je taj «skup svih hereza» već dubok korijen uhvatio na svakom polju, i kako sve više nastoji, da pod licemjernom izlikom reforme otruje sav praktični život kršćanski. Isti tajni postanak, isti lukavi razvitak, istu zatornu svrhu možemo konstatovati kod «kužnog» jansenizma, što ga je već sv. Vinko Paulski nazvao «najpogubnijom herezom». Slični su sebi također kao jaje jajetu korifeji jedne i druge hereze. Svuda ista himbenost i lukavost, kojom žele što dulje ostati u vanjskom organizmu crkvenom, premda su odavna zabacili unutarnje jedinstvo crkveno; svuda jednaka lozinka, kako treba tobože reformirati vjeru i Crkvu i dovesti je u sklad sa razumom i sa modernom kulturom; svuda također isti tvrdokorni prkos, kad su jednom posve raskrinkani. No sami će čitatelji moći dalje proširiti ovu paralelu, kad im najprije priopćim predgovor 2. izdanja i ideje vodilice toga spisa. Napisan je donekle u obliku skupnog dialoga između jansenističkih bogoslova s jedne strane i racijonalističkih filozofa s druge strane.

2. Prethodni pripomenak francuskog prevodioca.

Mnogi će možda držati ovu knjižicu za nezgrapnu sanjariju ili za strastveno pretjerivanje. Premnogim pak dobrim katolicima bit će dosta čuti, što je papa Pijo VI. o toj knjižici sudio, pa će se onda prilagoditi sudu njegovu. Drugi se ne mogu oteti ispitivanju izloženih misli, ako hoće da pametno postupaju.

Već prije, nu osobito za revolucije, ponajviše iza prvog izdanja ove knjige od g. 1787., bili su sustavni nazori, što ih ova zbirka razlaže, posve poprimljeni te su se provađali u samoj praksi. Znamo, kada su nastali, kako su se sve više razvijali i

[3]) Dr. I. Molitor o tom je napisao zanimljiv članak «Religiöse Anarchie» u trierskom tjedniku: «Petrus-Blätter» br. 34., 23. svibnja 1913.

što su djelovali. Tu nam je ratna osnova (slobodoumnih) filozofa. Ovi u ostalom nijesu krili svojih namjera, već su ih živom riječju i u svojim spisima očitovali. Ko bi dakle tako naivan bio te porekao izjave njihove i djela njihova ili pukom slučaju pripisivao ove kombinacije?

Što se tiče zavjere jansenista i filozofa, ne ćemo istina o tom iznijeti javnu povelju ovjerovljenu od bilježnika. Ali su one sustavne (protucrkvene) nauke filozofa očito raširene u spisima jansenista, koji dakako nisu potanko razložili naumljene i neuklonive posljedice. Lako bismo mogli označiti pisce i dotične strane njihovih spisa. Ko ne će da se upusti u potanje istraživanje, neka samo zaviri u akte sinode pistojske od g. 1786. Svi ili gotovo svi ovi sistemi mogu se tude raspoznati. Tu pak nije govorio samo pojedinac, nego cjelokupna jansenistična sljedba izjavila se ondje na usta svojih doktora. Jansenisti su otvoreno predavali ova načela na katedrama sveučilišnim, gdje su na žalost našli i odziva. Zna se, da su ti jansenisti većinom u revolucijama igrali velike uloge.

Ko pak ne će da prizna ovu zavjeru autentičnom, taj će morati barem priznati, da su se sistemi filozofa i jansenista potpuno slagali, međusobno podupirali, težili za istim ciljem i urodili najpogubnijim plodovima, kako je to slijedilo iz same naravi tih sistema, i kako su to naumili začetnici njihovi. Dovle pripomenak francuskog prevodioca.

* * *

Neke činjenice kao potvrda toga pripomenka.

Ne će biti suvišno, ako glavnu zamisao piščevu o faktičnoj uroti jansenističnih bogoslova i slobodoumnih filozofa, skovanoj proti katoličkoj Crkvi, malo osvijetlimo na temelju. Već o prvim začetnicima jansenističkih zabluda veli učeni crkveni povjesničar kardinal Hergenröther: «Ali se već g. 1622. skovala u Francuskoj protupapinska urota, koja je spojila ideje Richerove (protiv monarhičnog ustava crkvenog) sa naukama Bajevim (Bajus bijaše učitelj i preteča Jansenijev) te je lukavom himbenošću radila o tom, kako bi katolicizam potkopala i uvela prosti deizam (t. j. čisto naravnu vjeru u takova Boga, koji se tobože ne brine dalje za ovaj svemir). Težila je za tim, kako bi malo po malo odstranila razne bedemove Crkve, a pri tom je vazda hinila najčišću katoličku vjeru. Jur spomenuti jansenist

opat od Saint-Cyran-a[4]) napose je sebi odabrao posao, kako bi u svom spisu «Petar Aurelije o crkvenoj hierarhiji» uz žestoke navale na mendikante, vjerno odane papi i osobito na isusovce, napadao monarhični ustav crkveni, izjednačio biskupe papi, pokrajinske sabore općenitima, nadalje kako bi župnicima kao «malim biskupima» pripisao istu vlast u župama njihovim kao i biskupima u biskupijama njihovim, napokon kako bi tvrdio, da svećenici po javnim ili tajnim smrtnim grijesima gube sakramentalni karakter svoga reda, i da se primat crkveni tobože jednako dijeli među apostole Petra i Pavla (g. 1632).[5]) «Gotovo sve ove hereze i zablude uz mnoge druge srodne jansenističke izmišljotine[6]) učila je zloglasna pseudo-sinoda pistojska (god. 1786.), pod jansenističnim biskupom Scipijonom Ricci, koji nije samo sramotno izdao crkvena prava protucrkvenim i apsolutističnim težnjama svjetovne vlasti, napose velikog vojvode toskanskog Leopolda, brata jansenistima privrženog cara Josipa II., nego je i poslije svrgnuća svoga «marljivo dopisivao sa francuskim konstitucijonalnim (t. j. jansenističnim) klerom». Tako o njemu svjedoči sam protucrkveni i privrženi mu protestanat Benrath u realnoj enciklopediji za protestantsku bogosloviju i crkvu.[7])

O civilnoj konstituciji francuskog klera pripovijeda povjesničar Dr. Weiss[8]): «U odboru (za kovanje tog nepravednog zakona) bili su sami žestoki jansenisti mjerodavni, Camus, Fréteau, Treilhard, Martineau, koji su tako htjeli osvetiti se radi prijašnjih progonstava i tobože uspostaviti prvobitnu Crkvu». Prvi, koji je položio zakletvu na protucrkvenom zakonu i poticao druge svećenike na vjerolomnu prisegu, bijaše jansenistički biskup Grégoire. Još je zanimivlјije, što ljuti neprijatelj katoličke Crkve, protestantski profesor Pavao Tschackert, pripovijeda na koncu svoga članka o jansenizmu u istoj protestantskoj enciklopediji,[9]) krivеći dakako Crkvu za bezumne izgrede janse-

[4]) O njemu i prijatelju njegovu Zamet-u vidi također poučni članak «Sebastiano Zamet e le origini del giansenismo» (La Civiltà Cattolica, 1912. sv. III. str. 521.-532).

[5]) V. Hergenröther-Kirsch, III.[4] str. 401.-402.

[6]) Denzinger[2], Enchiridion, nn. 1364.-1460. Propositiones 85 synodi dioecesanae Pistoriensis, damnatae a Pio VI. per constitutionem «Auctorem fidei» 28. Aug. 1794.

[7]) III. izdanje, XVI. svez., str. 749.

[8]) Weltgeschichte Bd. 15. G. 113.

[9]) VIII. svezak, str. 599.

nističkih konvulzijonaraca: «Sjedinjeni pritisak crkveni i građanski urodio je nenaravnim spojem ozbiljne, asketske pobožnosti (!), fanatizma i bezvjerstva pod imenom jansenizma za zadnjih desetljeća prije revolucije. Vrsni Sismonde de Sismondi pripovijedao je Reuchlin-u, kako je u mladosti svojoj čuo, gdje je član južnofrancuskog parlamenta govorio: «Dă, ja sam ateist, ali jansenistički». — I katolički crkveni historičar Bernard Jungmann ističe, kako su se jansenisti u drugoj polovci 18. stoljeća složili također sa bezvjercima, da sruše omraženu družbu Isusovu.[10])

Isti pisac konstatuje jansenistički smjer i u mnogim krugovima Njemačke i Austrije u ono doba. «U Austriji, gdje je carski savjetnik Gottfried van Swieten osobito promicao jansenistički pravac, puno je taj pravac utjecao na novotarije pod Josipom II.»

Spomenimo još jednog svjedoka, prelata Sebastijana Brunner-a. Između raznih djela, što ih je na temelju arhivalnih i drugih dosada malo poznatih vrela proti lažnoj «prosvjeti» (koju su promicali tajna društva) napisao, ističe se osobito spis «Die Mysterien der Aufklärung in Oesterreich 1770-1800». Od str. 418. do str. 473. raspravlja o raznim jozefinističkim naredbama proglašenim u službenom organu «Wienerische Kirchenzeitung». Tu se kuje u zvijezde jansenistički biskup pistojski Ricci (Brunner str. 434.); drugdje opet isti službeni organ vlade Josipa II. u velike hvali janseniste (Brunner, str. 445.). Isti pisac iznosi i svu silu drugog materijala, iz kojeg se vidi, kako su i sami «prosvijetljeni» svećenici jozefinistički poput bivšeg pijarista Siegfrieda Wiesera (str. 126 ss.) u potpunom suglasju sa racjonalističkim bezvjercima širili protucrkvene nazore na propovijedaonici i u raznim sarkastičnim brošurama, što su ih po primjeru francuskih enciklopedista izdali u obliku dijaloga. Čestiti kardinal i knez-nadbiskup bečki Migazzi bolno ističe, kako su bogoslovi u brünskom sjemeništu nekažnjeno čitali zabranjenu jansenističku knjigu Quesnelovu «Réflexions morales....». I kad se je na to potužio vladi, izađe carska presuda od 25. travnja 1781., kojom se među ostalim zabranila papinska bula «Unigenitus».

Sam protestantski povjesničar Leopold Ranke veli o zatornom i složnom uplivu jansenista i bezvjeraca na Josipa II.:

---

[10]) Kirchenlexikon, VI, 1234.

«Bilo da je car (Josip II.) više od jansenista ili više od bezvjeraca opkoljen bio, bez sumnje pružili su si međusobom i ovdje ruke, kao što u napadaju na isusovce...»[11]) U Njemačkoj je osobito Nikolai-eva zbirka «Deutsche Bibliothek» služila kao mjerodavni organ racijonalističkog pravca, kojeg su se držala tajna društva pa i jansenistični i jozefinistični bogoslovi. Među glavne suradnike one «njemačke biblioteke» spadali su i filozofi Lessing, Fichte i Kant uz židova Mendelssohn-a, koji je kraj svega «čistog razuma» otrovnom mržnjom bjesnio na pravoga Mesiju.[12]) Sarkastično bezvjerstvo slobodoumnih francuskih enciklopedista i subjektivistični racijonalizam njemačkih protestantskih filozofa: to su dva mostovna branika, koji spajaju himbeni jansenizam i jednako himbeni modernizam preko mosta kulta čistog razuma.

Sa bezimenim talijanskim piscem gore spomenute brošure otkrićemo đavolsku zavjeru jansenista i slobodoumnih filosofa, pak ćemo time lakše uputiti čitatelje na crvenu nit, koja se provlači kroz sve izmišljotine i varke modernističnog labirinta. Time ćemo sjajno dokazati onu Kristovu: «Portae inferi non praevalebunt adversus eam!» Vrata paklena ne će nadvladati Crkvu Kristovu, sazidanu na pećini Petrovoj!

Neka nam sada pisac spomenute knjižice kaže najprije:

3. Jako je došlo do zavjere jansenističkih bogoslova i slobodoumnih filozofa.

Odavna je miroljubiva i prosvijetljena *filozofija*[13]), ova sveudiljna prijateljica roda ljudskoga, poradi nesnosnih razdora i krivim shvaćanjem religije prouzrokovanih predrasuda stvorila predivnu osnovu, kako bi sve sljedbe, što rastavljaju naprednu Evropu, sjedinila u jednu jedinu religiju i bogoštovnu zajednicu u čast najvišega bića. Međutim ova je tako spasonosna osnova kroz mnogo godina ostala koncentrovana i kanoti zakopana u srcima filozofâ. Iza zrelog promišljanja stali su napokon ugrija-

---

[11]) Die römischen Päpste... 1857.[4], 3. sv., str. 209; v. kod Brunnera, Mysterien... str. XI.

[12]) Brunner, l. c. str. 126.

[13]) Osebina je piščeva, da više puta miješa ironiju s zbiljom. — Dobro će biti također, ako pripazimo na smisao riječi «filozofija» u ovoj knjižici. Ovim su naime imenom francuski enciklopedisti, a s njima svi protivnici Rima nazivali svu protukršćansku propagandu svoju na raznim poljima literature.

vati svijet za tu ideju, raspravljajući o njoj u tako mnogobrojnim knjigama, te je pravi darmar nastao u najbistrijim glavama i pobrkali su se pojmovi najprosvijetljenih ljudi. Kraj svega toga i sada je mnogo i mnogo stalo na put ostvarivanju ove po rod ljudski tako prekorisne i probitačne osnove. Takove su zapreke bile predrasude ukorijenjene u narodima kroz sedamnaest stoljeća, vrsni odgovori toliko rimskih pisaca na spise (slobodoumnih) filozofa, veliko mnoštvo svjetovnih i redovnih svećenika, rječite i temeljite rasprave katoličkih govornika; mnogostruke duhovne vježbe, u kojima se u samoći razmatralo o načelima vjerskim; nadalje velika briga, kojom su se redovničke osobe posvetile uzgoju povjerene si mladeži; kongregacije Marijine i bratovštine; premnogi ispovjednici, koji su kršćane bodrili na često primanje sakramenata, pa i mnogi drugi slični ostaci stare vjere silno se usprotiviše toj osnovi. Što je filozofija na jednom polju stekla, to je na drugom izgubila. Napokon joj ipak pođe za rukom, da majstorskim udarcem obori glavne barikade, koje su joj put zakrčile; izađe iz dosadanjih klanaca, koji su je toliko stegnuli bili; protegnu se u širinu i dubinu, raširi svoje gospodstvo i razvi svoj slavodobitni barjak.

Kad se je filozofija popela do ove visine svoje sreće, (vlast je sjedinila sa svojim ugodnim načelima), bijaše u stanju, da eksplozijom jednog jedinog laguma digne u zrak svu objavljenu religiju, te na ruševinama njezinim zasadi pobjednu zastavu *naravne religije*. To bijaše jedini i pravi cilj najvrućih želja njezinih.

No prije nego će se latiti ovog skrajnjeg sredstva, uviđavnim svojim oštroumljem stade razmišljati, kako bi se tako otisnula na tuđe polje (što leži izvan sfere njezinih teorija), a da se ne bi time izvrgla pogibli, da takvom vojnom silno uznemiri duhove, osobito u katoličkoj Crkvi. (Ova bo je osobito odana svojoj staroj vjeri i svojim tradicijama). S nesjedinjenim sljedbama lako joj je bilo, jer su ove pristupnije krivim naukama. Filozofija poče stoga tražiti mirno i skrovito sredstvo, kako bi narode ponukala, da ostave objavljenu vjeru, a da ne dođe do ratova i razdora, jer bi ovi pomutili žuđenu sreću narodâ. Nu kolikogod je o tom razmišljala, nikad ne bi joj to moglo poći za rukom. Da je naime vazda služila istim riječima, brzo bi se odala svojim neprijateljima. Badava bi kušala, da se sakrije; glas bi je njezin izdao.

Dok je filozofija u tom nemiru oklijevala, sretno se namjeri jednoć na neke bogoslove, koji su veoma vjerni učenici svoga

učitelja bili, te već onamo od poldrugog stoljeća svim žarom srca čeznuli, da u svoj Crkvi uvedu prekorisnu reformu. Netom se ugledaše, već se i upoznaše; i netom se porazgovoriše, već se i nježno stadoše uzajamno ljubiti, kako to biva među prijateljima, koji se potpuno slažu u značaju i ukusu. Bi li vjerovali? Filozofija, dojakošnja neprijateljica bogoslovije, usko se zavjerila i posestrila s njome.

4. Velika osnova.

Filozofi smjerali su na to, kako bi uništili sve vjerske razlike i sjedinili sve evropske sljedbe u jednu religiju. Bogoslovi opet (jansenistički) naumili su, kako bi prosvijetljenom reformom potakli rimsku Crkvu, da se miroljubivo sjedini sa svim nesjedinjenim sljedbama. Filozofija smatrala je pomoć bogoslovije veoma zgodnim sredstvom, kojim će u svom pothvatu zavarati narode; pod okriljem i u svetoj sjeni religije nadala se, da će lakše poravnati zakrčenu hrapavu uzbrdicu, koja bi po njezinim nazorima ljude dovela do jedine naravne religije. Bogoslovi opet nisu ni malo sumnjali, da je nadošlo povoljno vrijeme, u koje bi proveli naumljenu reformu, jer su sada raspolagali silnim aparatom filozofije.

Složiše se dakle (proturimski) «filozofi i teolozi» za veliki zajednički pothvat. Prvi su drugima nabavili izvanjsku silu, koje su lišeni bili; ovi su opet onima podavali dosad nepoznate ideje kao i dobro promišljene, zavodljive izraze, prikladne za provađanje omiljele reforme. Filozofi bijahu zadovoljni, jer je tobožnja reforma bogoslovâ smjerala direktno na uvedenje naravne religije. Jednako zadovoljni bijahu bogoslovi, jer pomoću hrabrih četa, što su stajale pod zapovjedništvom filozofa, laskali su sebi, da će srušiti i odstraniti one strašne nasipe, koji su opkolili rimsku Crkvu i rastavili je od kalvinske i luteranske crkve. Baš s ovima htjedoše da pošto poto sjedine rimsku Crkvu.

O lijepoj umjetnosti.

Piše: Dr. A. Mahnić.

Dvije riječi za uvod: Sveopći katolički preporod. — Katoličkom narodu katoličku umjetnost, katoličku književnost!

Sa godinom 1848. svanu za Crkvu novi dan: dan sveopćeg katoličkog preporoda. Ne kao da bi godina velike revolucije pozitivno kao takva doprinijela katoličkome preporodu, njezine su zasluge u tom pogledu više negativne naravi: revolucija je g. 1848. uzdrmala birokratskim cezaro-papističkim državnim režimom i time raskinula okove ropstva, u kojima je Crkva puna dva vijeka stenjala.

Crkva poče opet slobodno disati. Drugo Crkva i ne treba: sloboda je njezin životni elemenat. Katolički će život opet procvasti, svestrano se razgraniti.

Slijede redom epohalni događaji, koji udaraju temelje novom životu. Godine 1854. svečano proglašena dogma Bezgrješnog Začeća. G. 1864. objavljen Syllabus; g. 1869-1870. održaje se vatikanski koncil, na kojem je vjerski proglašena nepogrješivost rimskog pape; doskoro će Leon XIII. uspostaviti ugled Tome Akvinskoga i njegove filozofije; enciklikama o slobodi, o državnom i socijalnom poretku, o radničkom pitanju obrazlaže, obezbjeđuje osnove najvelebnije socijalno-političke tvorbe — kršćanske demokracije, Pijo X., reformator crkvene discipline i kanonskog prava, svrnut će svoju pomnju od vanjskog lica Isusove zaručnice na njezino nutarnje lice. Naredbama o svagdanjoj, čestoj pričesti, o prvoj pričesti djece i ostalima, koje se odnose na Presv. oltarski Sakramenat, život će se katolički sve više ojačati intenzivnošću.

Plodovi se ovog vrhunaravnog utjecaja vjere i milosti na katolički život sve više pojavljaju: na polju vjersko-moralnom; socijalnom, u filozofiji i znanosti, u prosvjetnom i organizacijskom radu katolikâ, u omladinskom pokretu, u svećeničkim udruženjima, u štampi.

Je li moguće, da bi se ovoj preporodnoj struji otela jedino lijepa umjetnost i književnost? Lijepa umjetnost — koju su već stari nazivali kćeri nebeskom, što je bogovi poslaše čovjeku u suznoj dolini, da ga tješi, bodri, razgaljuje?

Je li moguće, da vijeku, koji je Crkvi osvanuo pod egidom Bezgrješne, Najljepše (tota pulchra) među stvorovima Božjim, ništa ne dopre od zrakova vječne nestvorene Ljepote, što se po Bezgrješnoj objavila svijetu i u Njoj samoj najsjajnije odsijeva?

Ne! već s početka je dogma Bezgrješnog Začeća navijestala kršćanskoj umjetnosti uskrsnuće. Katolički umovi crpe upravo iz razmatranja dogmatskih istina novo svjetlo, zanos, ideale. Ljepota je Bezgrješne duhove zanijela, uzvisila, osvježila. Slikarstvo i glazba, lijepa knjiga počeše se natjecati, kako bi se Bezgrješnoj dostojnije poklonile i proslavile je. Dala bi se o tome napisati čitava knjiga. Kao da se nebo s Bezgrješnom nasmiješilo zemlji. Umjetnost dobi nov poticaj, nove motive.

Napose što se tiče poezije i lijepe knjige uopće. Maglovita se atmosfera katoličke romantike, štono je vladala u prvoj polovici 19. vijeka, pročistila, kad je na nebeskom svodu osvanula «Žena obučena u sunce» (Apok. 12, 1). U Italiji, u Španjolskoj, u Francuskoj pojavi se sve veći broj katoličkih poeta, beletrista i dramatičara. Isti pokret susrećemo i u Njemačkoj. Dakako da na žalost i tu kao drugdje polag čisto katoličke struje izbi i druga, doduše kršćanska, ali nekonfesijonalna struja. Međutim možemo s veseljem konstatovati, da više prodire i osvaja javno mišljenje to uvjerenje, da valja i kršćansko katoličkoj ideji dati izražaja u lijepoj knjizi i umjetnosti uopće. Udruženje kršćanskih katoličkih književnika, kojemu stoji na čelu R. Katolik s glasilom «Gral», krči katoličkoj lijepoj knjizi put u sve šire krugove. Sv. Stolica sama prati s odobravanjem ovaj pokret. Zima je prošla, dolazi proljeće.

A u Hrvatskoj? Valja nam priznati, da u nas, uz male iznimke, još nema izrazito katoličke književnosti; u savremenoj je našoj klasičnoj knjizi do danas prevladivao sve prije nego katolički nazor. No u drugu ruku valja opet konstatovati, da ima

i u nas početaka katoličke lijepe knjige, početaka, koji opravdavaju najsmjelije nade za budućnost.

Pojavila se je već i u nas posebna struja, koja ide za tim, da se hrvatskome narodu stvori lijepa knjiga sa izrazito katoličkim obilježjem. Sve više izbija ova struja na javu. Rodila se u krilu naše katoličke đačke organizacije. Već smo s početka mogli da opazimo, kako se naši đaci vježbaju i u poeziji i u beletristici. Njihovo je glasilo «Luč» objavilo mnogo takovih produkata, koji su odavali nadobudne talente. Isto vrijedi i za «Krijes». I u «Hrvatskoj Obitelji» naiđosmo na poznata nam imena iz redova đačke organizacije. Poče se izdavati i Almanak «Naše Kolo», o čijim se suradnicima i vještačka kritika izjavila dosta povoljno. Tuj se izrijekom označuje svrha ove i drugih beletrističkih publikacija: da skupe oko sebe sve one, koji na doličan i poseban način nastoje, da dadu umjetnički izražaj težnjama mladog katoličkog pokreta hrvatskom narodu. Svi znamo, kako težnje katoličkog đačkog pokretu idu za tim, da se svekolike grane javne djelanosti i života u nas prožmu duhom kršćanskog katoličkog načela. Umjetnički izražaj dakle, na koji teže naši mladi, nije drugo, nego ostvarenje katoličke umjetnosti napose katoličke lijepe knjige. Na isto shvaćanje beletrističkih zadaća nailazimo i u «Hrvatskoj Prosvjeti», koju sada uređuju naši mladi kao glasilo «Kola hrvatskih književnika».

Mi s ushićenjem pozdravljamo ovu beletrističku vjeroispovijest naše nadobudne mlade generacije. Jest, dok jedna «Hrvatska», ovaj tobože prisno katolički dnevnik, proglasuje za lijepu knjigu princip interkonfesijonalnosti prosvjedujući proti «zaokvirivanju literature u vjerozakon, «jer katolička dogma tobože steže slobodu umjetničkog stvaranja», u isto eto vrijeme naš katoliki pomladak naviješta hrvatskoj publici: *«Mi idemo* klub prijatelja katoličke lijepe knjige («Luč» o. g. str. 2). Dakle g. str. 10). Na ljubljanskom je đačkom sastanku već i osnovan klub prijatelja katoličke lijepe knjige («Luč» o. g. str. 2). Dakle katolička lijepa knjiga! A da ne bude nitko više sumnjao u kojem se značenju uzima riječ «katolička», naši nam mladi književnici u poetičkom zanosu mladenačke fantazije, na slijedeći način prikazuju svoje beletrističke ideale i čežnje: «... Duša bi htjela da gleda krajeve, o kojima su nam pričali proroci u Božjem nadahnuću, htjela bi da se odmori pokraj srećnika, s kojima su govorili naši mučenici u smrtnim mukama. I kada dođe jedan bogodani pisac, on će otkloniti barem najprozirniju zavjesu s lica

vječnosti, i mi ćemo naslutiti zvukove vječnog «Magnificat», blažit će nas miris Danteove rajske ruže, vraćat će nam se sreća izgubljenoga raja, raja Adam i Eve. I govorit ćemo u zanosu i ekstazi: Oj, tiše, tiše, ne navrite tolikim valom, vi ljepote drugoga svijeta, u naše srce. To je trpjelo dosta dugo zimu i vrućinu, oskudicu i tugu, a sada je pretijesno za toliku sreću. Cupio dissolvi, želio bih se rastaviti i boraviti među vama, vi sveti i umiljati likovi vječnosti... I vodit će nas naš novi umjetnik u krajeve transcendentalnoga svijeta do apsolutnog savršenstva, do Boga. Vrhunac je umjetničkoga stvaranja Apokalipsa, vrhunac umjetničkog uživanja slutnja neba. («Luč» str. 78. — «Svima nam je na srcu osnutak hrvatske kat. literature, svi imademo težnju, da nam Parnas urodi djelima ugodnima kao što je raspoloženje iza prve pričesti ili nakon ispovijedi... To nam je ideal...!» («Luč» str. 2).

Dugo smo dugo već željeli čuti takvu beletrističku vjeroispovijest u hrvatskome jeziku. Eto je, hvala Bogu! Mi pozdravljamo u njoj zoru novog uskrsnog dana hrvatskoj umjetnosti i književnosti.

Vi ste mi, mladi prijatelji, napokon progovorili od srca. Vama i upravljan ovu raspravu, želeći da i ja doprinesem štogod velebnoj zgradi prave hrvatske, jer kršćanske i katoličke književnosti, zgradi, čiji temelj vidim, da se već pomalja iz nepokolebiva vašeg katoličkog uvjerenja. S toga Vam svojski preporučujem, da ustrajno gojite ove uzvišene literarne težnje, da sve dublje uronite u neiscrpivo more kršćanskog idealizma, da i temeljitim studijem starih i modernih klasika sve više usavršujete također poseban stil ili formu, koja dolikuje umjetničkom prikazivanju kršćanskih ideala. Ja ću se u ovoj raspravi ograničiti na to, da Vam obrazložim osnovne pojmove o ljepoti i umjetnosti uopće, a napose o kršćanskoj katoličkoj umjetnosti i beletristici. Svagdje su nužni čisti pojmovi, no osobito u poeziji i lijepoj knjizi valja da imate bistre, načelno utvrđene nazore u ovo doba pojmovne pometnje, gdje su i na polju beletristike zavladale krive, često skroz oprečne teorije, te se uslijed pojmovne zbrke i načelnoga nihilizma vrhovno vodstvo prepustilo nerazboritom čuvstvu i sjetilnosti. Samo iz jasno upoznatih načela crpe umjetnikova duša idejno svijetlo, polet, samosvijesnu nezavisnost i slobodu umjetničkog stvaranja.

Imamo li pravo govoriti o kršćanskoj ili čak katoličkoj[1]) umjetnosti?

Mnogi nam ovo pravo poriču i to ne samo pristaše antikršćanskog svjetovnog nazora, već se takvi nalaze i među onim katolicima, koji hoće da svoje kršćanstvo ograniče na pitanja strogo vjerske i ćudoredne naravi, dok sve druge grane javne ljudske djelatnosti izuzimlju od utjecaja vjerske ideje. Tako i lijepu umjetnost proglasuju slobodnom od okova konfesijonalizma. U raznim se varijacijama opetuju fraze o ukočenosti i okorjelosti katoličke dogme; dogmatička vjeroispovijest i poezija tobože dva nespojiva ekstrema. Crkva se prikazuje kao zakleta neprijateljica i zatornica umjetničkog stvaranja i književnog rada; Crkva je tobože navijestila rat do istrage osjetnoj naravi; svojim ascetičnim moralom ona u klici ugušuje svaki idealni polet, ogorčava svaki užitak, svako veselje; mrkim okom, nepovjerljivo prati Crkva svaku novu pojavu umjetničkog genija, koji se slobodno razvija i sam izgrađuje!

Ovim se sudom nanosi Crkvi nepravda. Crkva ne zatire, ne utamanjuje sjetilnosti u čovjeku, nego je kroti i obuzdava podređujući je zakonu razuma i milosti. Tako se sjetilnost oplemenjuje i oduhovljuje, upravljajuć je višim idealnim svrhama. Kao sredstvo tome oplemenjivanju služi asceza. Ascezu omalovažuje i zazire samo onaj, tko je ne pozna. Asceza bi baš upravo kod idealista i prijatelja lijepe umjetnosti više nego igdje morala računati na priznanje i štovanje. Jer asceza oslobađa duh od ropstva materije, osvješćuje ga i bistri, čini ga poletnim, riječju asceza podaje sve uslove pravom umjetničkom stvaranju. Nema umjetnosti vjernije saveznice od asceze. Pa ako se i to s pravom toliko ističe sloboda umjetničkog stvaranja, ne smije se smetnuti s uma ona evanđeoska: «Ubi spiritus, ibi libertas». Jedino ascezom stiče i obezbjeđuje duh svoje gospodstvo nad materijom.

Krivo je također prikazivati Crkvu kao tmurnu staricu, nepristupačnu svakome veselju. Crkva osuđuje pesimizam. Očajna i samoubilačka poezija jednog Byrona, Leopardija, Stritora, Kranjčevića nije nikla iz katoličkog tla; ona je kćerka antikršćanskoga svjetovnog nazora, koji odmetnuvši se od vjerskih istina, što ih Crkva propovijeda, te odrekavši se nade u budući život, traži svoj raj i svrhu jedino u uživanju zemaljskih dobara, dok ne okusi njihovu varavost i isprazonst. Naravski, da uz ovakav svjetovni nazor traži i poezija svoje motive i ideale u zemaljštini, te da sve dublje i dublje zapada u glib materije, dok ne počne, istraživši duševne i tjelesne sile, osjećati istinitost riječi Duha Svetoga: «Cuncta, quae fiunt sub sole, ecce universa vanitas et afflictio spiritus». (Eccle. 1, 14). A njiva katoličke asceze donosi plodove sasvim druge vrste. Asceza je majka duševne vedrine i radosti, zadovoljstva i zanosa za svim što je idealno i plemenito. Asceza rađa veseljaka. Hoćemo li da nađemo uistinu vesele ljude, ljude zadovoljne, zdrava srca i vedra čela, onda valja da zavirimo u redove onih, koji su se, odrekavši se svijeta, zavjetovali Gospodinu trostrukim zavjetom i koji u samoći samostanskih zidina provađaju život u neprestanom ascetičnom vježbanju, u celibatu, poslušnosti i trapljenju tijela. Asceza nadahnjuje osjetljiva srca idealizmom, stvara pjesnike i umjetnike. Dosta je da spomenem velikog asceta 13. vijeka, sv. Franu Asiškoga. Možemo li pomisliti nježniju, osjetliviju poetičku ćud, nego što je odaju njegove pjesme? Koliko klasičnih umjetničkih produkata imamo da zahvalimo upravo razmatranju vjerskih istina, molitvi, postu, riječju ascezi. No o tom kasnije nešto više. Za sada ne će biti na odmet konstatovati, kako odgovara povijest na gornji upit: da li imamo pravo govoriti o kršćanskoj katoličkoj umjetnosti?

No ovaj nam upit odgovara povijest, potvrđujući činjenicu, da je katolička Crkva tijekom vijekova uistinu stvorila umjetnost, koju nazivamo kršćanskom umjetnosti; a ovaj je naziv i posve opravdan. I ta umjetnost obuhvaća svekoliko umjetničko stvaranje: polje lijepe knjige uopće kao i napose poezije, polje arhitekture, slikarstva, glazbe. Uopće od onog doba, kad je propala grčka i rimska staroklasična umjetnost pa sve do novijeg doba, doba sveopćeg odmetništva evropske inteligencije od kršćanskih tradicija, gotovo nije izuzevši nekoje pojave renesanske dobe niti opstojala druga književnost, druga umjetnost do one, koja bijaše u krilu katoličke Crkve kršćena na ime Presvetog Trojstva. Neizbrisivo joj je utisnut znak krsta i katoličkog «Vjerovanja».

Tek u 18. i 19. vijeku, kad je naturalistička zaraza okužila duhove i raskršćanila inteligenciju, nesta i razumijevanja za

[1]) Pripominjemo, da upotrebljavamo u ovoj raspravi riječi «kršćanski i katolički» *zamjenito*, jer pravoga prisnoga kršćanstva i nema osim u katoličkoj Crkvi.

kršćansku umjetnost; kršćanska se umjetnost uze prezirati i bacati u zaborav, šta više: kršćanstvu se i Crkvi načelno poriče sposobnost da može ostvariti nešto, što bi se moglo označiti nazivom kršćanske ili katoličke umjetnosti i literature. Ovamo spadaju i najnovije beletrističke naše «Hrvatske» prosvjedujući proti «zaokvirivanju» lijepe knjige u vjerozakon. Ta šta znači to nego u osnovima obarati uvjete opstanka kršćanske umjetnosti?

Lako se dakle razumije, kako uz ovakove atentate na temelje kršćanske umjetnosti, uz ovakove mnogovrsne predrasude, kojima je zadojena moderna ne samo antikršćanska, nego na žalost i katolička inteligencija, kako je, velju, mučno i naporno nanovo utvrditi temelje katoličke književnosti, izvojštiti joj priznanje. No poznajući vječno mladu i neiscrpljivu silu katoličkog kršćanstva, a uzdajući se u odvažnost i mladenački zanos, s kojim je katolički pomladak prionuo na riješenje umjetničkog literarnog zadatka u nas, gojimo eto čvrstu nadu, da ćemo doskoro rođenim očima gledati, kako staroklasički «kalon kagathon» obasjan zracima svrhunaravne objave, poput sunca, ustaje uzlazeći sve više na nebeskom svodu hrvatske domovine, e da raspaljuje duhove plamenom nebeskih ideala, vodeći ih u krajeve transcendentalnoga svijeta, do apsolutnog savršenstva, do Boga.

Da je pak naziv «kršćanske ili katoličke» umjetnosti i literature, kako se za dugih vijekova pojavljaju u krilu katoličke Crkve, i načelno i stvarno utemeljen, pokazati i obrazložit ćemo u daljnjim poglavljima. No prije svega valja odrediti značenje naziva «kršćanske umjetnosti».

Kršćanska umjetnost sačinjava posebnu vrst umjetnosti uopće.

Da predusretnemo svaki nesporazum, ističemo, da govoreći o kršćanskoj ili katoličkoj umjetnosti razumijevamo jednu posebnu vrst umjetnosti uopće. Kršćanska se umjetnost od starogrčke ili starorimske, od humanističke, naturalističke ili secijonističke, od nacijonalne talijanske, njemačke, ruske ne razlikuje, štono riječ, rodno, nego vrsno. Dok umjetnost rodno — secundum genus — stoji u sjetilnom prikazivanju ljepote uopće, vrsno se umjetnost određuje kao prikazivanje posebne ljepote ili kao prikazivanje ljepote na poseban način. Vrst rodu pridodaje nešto, čime se njegovo konkretno bivovanje određuje.

U čemu dakle stoji vrsna razlika kršćanske umjetnosti?

Ona stoji u posebnom momentu, što umjetnosti uzetoj u općenitom značenju, nadolazi od kršćanstva, ostvarajuć je osebujno kao takvu. Ovaj utjecaj kršćanskog momenta izbija u dvostrukom pogledu: prvo glede sadržaja; drugo, glede oblika ili forme. Obzirom na sadržaj kršćanska umjetnost prikazuje svrhunaravnu ljepotu Bogom objavljenih kršćanskih ideala; obzirom na oblik, kršćanska umjetnost onu ljepotu prikazuje u obliku ili formi obasjanoj zrakama božanskog lica; što se zemlji objavilo u utjelovljenoj Riječi Vječnog Oca. Ljepota svrhunaravnog poretka, čiji su zraci zemlji zasijali u Bogu-čovjeku Isukrstu, kako nadmašuje svukoliku ljepotu naravskog poretka, tako zahtijeva, da se poslužimo riječima mladog beletriste u «Luči», primjeran izražaj, poseban, nov stil, koji odgovara novom duševnom životu, biva novoj, na zemlji neviđenoj ljepoti svrhunaravnog svijeta, objavljenoj kršćanstvom.

Budući da bit i svrha umjetnosti uopće a umjetnosti kršćanske napose sastoji u prikazivanju ljepote, u sjetilnom obliku; nameće se jedno pitanje, koje ni mi ne možemo mimoići, hoćemo li da svestrano i iscrpivo riješimo problem o kršćanskoj umjetnosti. To je osnovno pitanje lijepe umjetnosti i beletristike: pitanje o ljepoti.

Slovensko pismo.

Kar sem pisal prvo slovensko pismo, so prišli na nas tako težki časi, da jih naš rod ne pomni. Težki za vse. za nas Slovence najtežji. Zadivjala je vojska, kateri še ni dogledati ne konca, ne obsega, ne izida.

Kako naj ob vojski prospeva kulturno delo? Toliko mož na bojnem polju in drugi doma v vednih skrbeh zanje, za domovino, za bodočnost. Enajst katoličkih akademikov nam je že leglo na tujih poljanah v hladno zemljo. To je za majhen narod, kakršen smo mi, mnogo. Dali so za Austriju srčno kri. Ali nam bo vzklila iz te krvi lepša bodočnost? — — —

O kulturnem delu naj torej pišem v tak težkih časih?

V zadnjem pismu sem omenil «Slovensko Matico» in kako neugodne so naše razmere do nje. Danes moram dodati, da so naši skupno izstopili iz odbora. Vedno sem sodil. da bo prej ali slej prišlo do tega, in mislim, da je bilo prav tako. V današnjih razmerah celo prav. Več mi o tem in o «Slovenski Matici» ni dovoljno pisati. — — — — — — — — — —

Seveda je velika škoda, da se tako majhen narod cepi in razdvaja. A kaj hočemo? Kako naj skupno kulturno delujemo z možmi, ki so v načelnem nasprotju z našimi krščanskimi kulturnimi načeli? Odpovedati se je bilo torej treba ali delu za krščansko kuluro ali skupnosti. Če je pa le ta alternativa, je takoj jasno, kaj smo morali voliti. Lepo je edinstvo. a krščanskih načel in krščanske kulture mu ne moremo žrtvovati!

Naša kulturna matica «Leonova družba», se je med tem reorganizirala. Pokazalo se je tekom let, da ne more najti pravega stika s širšimi sloji. Izdala je sicer veliko delo prof. dr. Kosa «Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku» (doslej 3

knjige), poleg tega zgodovinsko delo dr. Jos. Grudna «Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije», ter pisca teh vrst «Sociologio», a za širše sloje so baje vsa taka dela pretežka, vse preveč «znanstvena». Ker je pa smoter družbe končno vendarle praktičen, namreč gojiti v slovenskem ljudstvu krščansko kulturo, a tega ne more, če nima za seboj vsaj izobraženih slojev, zato se je morala nujno zbližati s temi. Zato je sprejela v svoj program tudi poljudno znanstvo in leposlovje.

Zdi se, da je bila ta misel srečna.

Če pogledamo po sveti, nič ne odtujuje bolj širših slojev Cerkvi in krščanstvu kakor takozvano poljudno «znanstvo» pa leposlovje.

Koliko raznolikih «knjižnic» izhaja, ki pod videzom znanstva širijo moderno nevero in brezboštvo! Proti tem brošuram nam je potrebna knjižnica, ki bi poljudno tolmačila vsa pereča vprašanja, ter ločila laž in resnico, pravo znanstvo in izmišljenine, dejstva in samovoljne hipoteze. To bi bil apologetični moment take knjižnice. Našemu ljudstvu je apologetična poglobitev vere že itak jako potrebna. Naše ljudstvo je splošno še globoko verno. Toda kaj opazujemo zadnji čas? Iz Amerike in od drugod čujemo vedno pogosteje tožbe, kako se naši ljudje tam poizgube in odtujijo Cerkvi. Odkod ta čudni pojav, da verni ljudje tako lehko popuste vero? Poleg morebitnih drugih vzrokov utegne biti eden poglavitnih ta: Naše ljudstvo je verno, a vera mu je premalo apologetično utrjena. Ko pridejo naši ljudje v svet, pridejo v stik z ljudmi, ki jim je vera deveta skrb, slišijo pogovore, ki vero smeše, čitajo časnike, ki bahato oznanjajo nevero, morda tudi brošure, ki «znanstveno» dokazujejo, da je Cerkev le humbug, le sebična lov na nevedne ljudi. Vse to jih zbega in ker na očitke in klevete in ugovore ne vedo odgovora, se jim versko uverjenje zmaje. Velikosvetska svoboda že itak mami in vabi ljudi, odtrgane od rodne zemlje, v svoj varljivi krog, in tako se zgodi, da naši ljudje počasi iz dvomov prejdejo v praktično nevero, iz praktične nevere pa v duševno brezverstvo. Našemu ljudstvu je vera tradicija, a vse tradicije kot take so dandanes majave. Zato treba zlasti mladini, ki namerja korake v svet, več apologetike, več apologetične utemeljitve vere in verskega prepričanja. Tudi temu in zlasti temu namenu naj bi služila poljudno-znanstvena knjižica «Leonove družbe». Obenem pa naj bi širila seveda tudi pozitivno znanstveno izobrazbo med

našim ljudstvom. Čas napreduje in v tekmi narodov se morejo vzdržati le tisti, ki tudi sami napredujejo.

Blizu isti razlogi veljajo tudi za leposlovje. Tudi leposlovje je dandanes često v službi nevere. Zakaj ne bi stopilo tudi v službo vere? Ako tendenca nevere ni na kvar umetnosti, zakaj bi ji bila na kvar tendenca vere? Sicer pa ni treba tendence. Umetniki naj nam le odkrijejo «animam christianam» kakršna je, psiho, da govorimo moderno, ozarjeno od krščanskih idealov, in odkrilo se nam bo toliko lepote, svetu nepoznane, da bo umetnost doživela novo dobo. Umetnost hoče konfliktev, pravijo. O, saj ni večjega konflikta kakor je konflikt med krepostjo in zlom. A zakaj bi slikali le zlo in zmago zla, zakaj ne zmage kreposti nad zlom? Seveda moderna «umetnost» mnoge boli mika, a ne mika jih zato, ker jih mika umetnost, temveč ker jih mika greh. Ni pa niti treba, da bi umetniki vedno obdelovali verske probleme. Treba je le, da obdelujejo čiste probleme; treba je, da vrnejo zopet umetnosti deviški sijaj, ki se ji ga moderni umazali s umazanim kistom! Naša misel ob reformi «Leonove družbe» je bila torej ta, naj bi nam podavala «Leonova družba» klasična dela krščanske lepe umetnosti. Če ni izvirnih, pa lepe prevode! Tako bi družba dosegla dvojen namen: nudila bi izobražencem zares čistega estetičnega užitka, obenem bi pa dajala mladim pisateljem vzorov in pobude, da bi zapustili blodna pota moderne ter ubrali svoja pota, ki jih kažejo ideali krščanske umetnosti.

Komu bi se zdelo, da je leposlovje taki družbi, kakršna hoče biti «Leonova družba», bolj tuje. A ni tako! «Leonova družba» hoče pospeševati v vsem duševno krščansko kulturo, a kultura obsega tudi umetnost, tudi leposlovje. Sploh katoličani ne smemo dopustiti, da bi nas potisnili nasprotniki v neke ozke meje kulturnega dela. Naša religija je tudi kulturno katoliška. Vse, kar je lepega, dobrega in pravega, je povzela krščanska ekonomija milosti v svojo sfero, za vse moramo torej imeti pazno skrb, vsej kulturi moramo dati krščansko orientacijo. ničesar ne smemo prepustiti interkonfesionalizmu ali celo ateizmu!

Pravijo, da smo katoličani v tem in onem inferiorni. Če smo, smo samo za to, ker smo malodušni. Ko bi morali zaupati v moč svojih idealov ter hoditi za svojimi velikimi cilji. smo malodušni ter stopicamo po stopnjah nasprotnikov, skušamo njim ugoditi, koketiramo z njihovimi težnjami, delamo kompromise z njih metodami. Tako smo majhni v svojem, ker ne razvijemo svojih sil,

in majhni v njihovem, ker ne moremo do konca z njimi. Omahujemo sem ter tja, nasprotniki pa hite dalje. Smo inferiorni, a le, ker se sami delamo inferorne! Čas je, da se zavemo katolčani, kaj smo in kaj je naše. Otroci luči smo, naša je resnica, naša je prava svoboda, naša je bodočnost, naša je vječnost: in vse, kar ima moderna kultura najboljšega in najlepšega, je naše! Vzemite človeški kulturi naše krščanske ideje, kaj ostane? Kaos — brez reda, brez luči, brez cilja! Čas je, da premagamo katoličani tisto malodušnost, ki nam upogiba kolena pred modernimi maliki, in da molimo samo svojega Boga! Svet bo dotlej zmagoval nad nami, dokler naša vera ne prevzame vsega našega mišljenja in hotenja, dokler bomo — recimo — kulturno interkonfesionalni! To je zmaga, ki zmaga svet, vera naša!

Naj mi čitatelji «Hrvatske Straže» ne zamerijo te «stranpotice». Čutil sem potrebo, da odkrito izpovem svoje uvjerenje o našem kulturnem zvanju. Sicer so pa prilike pri nas in vas dosti slične, zato bo v tem razmišljevanju tudi za vaše razmere morda trohica haska.

Naprej na delo za krščansko kulturo!

Aleš Ušeničnik.

Gospodar Svijeta.

Roman. Engleski napisao **Robert Hugh Benson.**

Preveo: *M. A. M.*

POGLAVLJE V.

Iza iščeznuća Mabelina provodio je Oliver dane neopisiva užasa. Učinio je sve, što je mogao: Uhvatio joj je trag sve do kolodvora Viktorije, gdje ga je nestalo, stavio se u doticaj s policijom, no službeni je odgovor glasio, da nema nikakva glasa. Tek mu je idućeg utorka javio g. Francis čuvši slučajno za njegovu nevolju, da je razgovarao s njome prošloga petka, no ta je vijest donijela Oliveru više zla nego dobra, kad je saznao za čudni razgovor, što ga Mabel vodila s Francisom.

Napokon je malo po malo stvorio u glavi dvije teorije: ili se je utekla kakome nepoznatom katoliku, ili se je — a pri toj mu se pomisli ledila krv — sklonula gdjegod u koji od domova *euthanasije,* kako se već jednom grozila, a u tom je onda slučaju bila pod zaštitom zakona; a strašno je bilo, da on toga nije mogao odsuditi.

Jedne večeri, kad je sav slomljen snatrio u svojoj sobi nastojeći već po stoti put da izvuče kakvu jasnu i suvislu crtu iz svih onih razgovora, što ih je ovo posljednjih mjeseci vodio sa ženom, pozove ga najednom zvonce k telefonu. U prvi mu je čas srce radosno zakucalo, jer je pomislio, da bi mogla biti kakva vijest o njoj, no već kod prve riječi klone iznovice.

— Brand, zazuji oštar glas. Jeste li to vi?... Da, ja sam Snowford. Treba da smjesta dođete, jeste li razumjeli? Održat će se vanredna sjednica u dvadeset sati. Predsjednik će doći. Stvar je vrlo prešna. Nemam vremena da vam više javim. Požurite se u moj kabinet.

No ni ta ga vijest nije mogla rastresti. Već se nitko nije više čudio nenadanim dolascima predsjednikovim. On se pojavljivao i iščezavao bez ikakva obavješćivanja, zadržavajući ipak vječno lični svoj mir.

Devetnaest je sati već bilo prošlo; Oliver sjede smjesta da večera, a četvrt sata prije dvadeset bio je kod Snowforda, gdje se već sabralo pet-šest kolega.

Ministar mu pođe u susret čudno uzbuđena lica. On ga povuče na stranu.

— Znate li šta, Brande, vi ćete govoriti prvi, odmah iza predsjednikova tajnika, koji će otvoriti sjednicu. Oni dolaze iz Pariza. Bit će govora o jednoj sasvim novoj stvari. Predsjednik je saznao za boravište papino... Čini se, da ga ima... Odmah ćete razumjeti!... Da, nastavi on zagledavši mu se radoznalo u ukočeno lice, čuo sam za vašu nevolju. Iskreno mi je žao. Baš mi je jutros Pemberton o tom pripovijedao.

Oliver trgne naglo rukom.

— Recite mi, reče on, o čemu ću govoriti?

— Držimo, da će predsjednik nešta predložiti. Vi znate dobro naše mišljenje. Razjasnite dakle naše stajalište prema katolicima.

Oliverove se oči naglo oboriše tako, da su virile ispod trepavica poput dvaju sjajnih potezića; no on kimne glavom u znak da pristaje.

Za vrijeme toga razgovora ušlo je još nekoliko ministara i dostojanstvenika; svi su oni promatrali Olivera radoznalo no simpatično. Znao je već sav grad, da ga je ostavila žena.

Kojih pet minuta prije dvadeset zazvoni zvonce, a vrata se na hodniku otvoriše širom.

— Izvolite, gospodo, reče Snowford.

Vijećnica je bila duga, visoka soba u prvom katu. Zidovi joj bijahu od poda do stropa pokriveni knjigama, pod pokriven ćilimom od gume, da se ne čuje lupa. Prozora nije bilo, već je rasvjeta bila umjetna. U sredini se protezao dug stol, okružen stolicama, po osam na svakoj strani, dok je predsjednikov stolac, podignut na podij, stajao na čelu.

Ministri pođoše svaki na svoje mjesto u tišini i ostadoše ondje čekajući.

U sobi je vladala ugodna hladovina, makar da nije imala prozora, pa se to ugodno osjećalo prema teškoj zapari napolju. Ministri su se također čudili tome vanrednom vremenu smijući se pri tom nepogrješivim proricanjima meteorologa. No ovaj čas nijesu oni više na to mislili: dolazak je predsjednikov bio uvijek događaj, koji je i najrječitije ušutkao.

Jednu minutu prije dvadeset zazvoni opet zvonce četiri puta i stade. Na taj se znak instinktivno okrenule sve glave prema vratima iza predsjedničke stolice. Posvuda vladaše mrtva tišina, jer su ogromni vladini uredi bili zaštićeni aparatima za ugušivanje zvuka tako, da se nije moglo čuti ni valjanje ogromnih motora kroz čitave naslage gumije, na kojoj su zidovi počivali. Samo je jedan zvuk mogao prodrijeti unutra: grmljavina, pa su se inžiniri uzalud mučili da i to sprieče.

U taj je čas tišina postala još dublja. Onda se vrata otvoriše, a u sobu uđe naglim korakom jedan čovjek, a odmah za njim i drugi odjeven u crno i skrlet.

II.

Felsenburg pođe prema desnoj strani svoga prijestola praćen tajnikom; stigavši tamo nakloni lako glavu u znak pozdrava, a onda sjedne pozvavši rukom ministre, da zauzmu svoja sjedala.

Promatrajući ga Oliver se po stoti put morao diviti hladnokrvnosti i čitavoj doista vanrednoj pojavi toga čovjeka. On je toga dana obukao sudačke engleske haljine, što su ih vijekovi posvetili: crno i skrlet s rukavima od bijeloga krzna i grimiznim pojasom — to je bio kostim, što ga je on izabrao za svoje englesko predsjedništvo. No pravo je udivljenje ležalo u njegovoj ličnosti, u atmosferi, što je izvirala iz njega. Bilo je u njemu nešta, što je privlačilo, raspaljivalo, opijalo. upravo onako, kao što dašak mora djeluje na našu fizičku prirodu. Bilo je to neiskazano privlačivo poput trešnjeva vrta u proljeću, duboko poput zvuka žica na glazbalu, silno poput oluje. Pisci su tu atmosferu prispodabljali bistrome potočiću, sjaju dijamanta, ljubavi žene. Njihove su metafore često nadilazile običajne forme, no one su proizlazile iz nastojanja da prikažu Felsenburgha inkarnacijom elementa, ako i ne božanskoga, a ono svakako nadčovječnoga...

Dok je Oliver tako razmišljao, dade predsjednik, oborenih očiju i zabačene glave, znak rumenom tajniku sebi na desno i ovaj započe govoriti ni ne ganuvši tijelom poput glumca-početnika, kad govori rolu, koja nije pisana za nj.

— Gospodo, reče on sigurnim zvučnim glasom, predsjednik je došao ovaj čas iz Pariza. Poslije podne je Njegova Časnost bila u Berlinu, jutros rano u Moskvi. Jučer u New-Yorku. Noćas mora biti u Turinu, a sjutra će početi da se vraća kroz Španiju, Sjevernu Afriku, Grčku i jugo- istočne države.

To je bila običajna formula za te govore. Sam je predsjednik obično vrlo malo govorio, no zato se uvijek brinuo, da njegovi podanici budu dobro upućeni u sve njegove poslove.

Iza kratke stanke nastavi tajnik:

— A sada na stvar. — Posljednjega su četvrtka, kao što vam je poznato, upravo ovdje opunomoćenici potpisali zakon probacije, i novi je zakon smjesta proglašen po cijelome svijetu. U šesnaest je sati Njegova Časnost primila vijest od jednoga Rusa, imenom Dolgorukova, koji je, kako kažu, jedan od kardinala katoličke crkve. Tako je barem tvrdio, a istraživanjem se dokazala istinitost njegove tvrdnje. Njegova je informacija potvrdila ono, što se već otprije sumnjalo — da naime postoji čovjek, koji hoće da bude papa i koji je nekoliko dana iza razorenja Rima stvorio (tako se reklo) nove kardinale. Čini se, kao da je taj papa s velikom političkom spretnošću nakanio da sakrije svoje ime i boravište i samim vjernicima svoje crkve izuzevši dvanaestoricu kardinala, i da je već mnogo učinio, da s pomoću jednoga kardinala, a naročito s pomoću novoga reda, što ga je osnovao njegov predšasnik, reorganizira katoličku crkvu. Sada živi odijeljen od svijeta, u potpunoj sigurnosti.

— Taj se čovjek, gospodo, zove Franklin...

Oliver se naglo i nehotice trgne, no Felsenburghov je pogled bio dostatan, da ga opet vrati u tihu i napetu pažnju.

— Percy Franklin, nekadanji engleski svećenik, nastavi tajnik, a živi u Nazaretu, gdje je, kako kažu, osnivač kršćanstva proveo mladost.

— To je, gospodo, Njegova Časnost, čula u četvrtak prošle nedjelje. On je naložio, da se dalje istražuje i u petak je ujutro dobio informacije od Dolgorukova, da je taj papa sazvao u Nazaret svoje kardinale, da odluče, kakvi bi se koraci imali poduzeti protiv novoga zakona probacije. U tome vidi Njegova Časnost krajnje nedostajanje državništva i ne može da to do-

vede u sklad s njegovim predašnjim promišljenim i spretnim radom. Ti su ljudi pozvani po posebnim glasnicima da se skupe iduće subote, eda počnu svoje rasprave u nedjelju iza obavljenih kojekakvih kršćanskih ceremonija.

Vi biste, gospodo, htjeli bez sumnje da saznate motive, koji su vodili Dolgorukova. Njegova je Časnost uvjerena, da su iskreni. Taj je čovjek izgubio vjeru u svoju religiju, on je pače uvidio, da je ta religija najveća zapreka konsolidaciji ljudskoga plemena. Zato je držao, da mu je dužnost podati te informacije Njegovoj Časnosti. Zanimljivo je kao istorijska poredba, da je isti slučaj obilježio postanak kršćanstva kao što će, nadajmo se, obilježiti i njegovu smrt. I onda se naime kao i danas našao jedan od prvaka nove vjere, koji je oblastima otkrio mjesto, gdje se nalazio vrhovni poglavica sekte kao i način, kako da ga se najlakše dočepaju.

Što se tiče same stvari, Njegova Časnost predlaže oslanjajući se na predašnje mjere, što ste ih svi jednodušno odobrili, ovo: U noći iduće subote ima se poslati jedna sila u Palestinu, pa da u nedjelju ujutro, kad se posljednji poglavari kršćanstva sastanu, svrši što prije moguće i na što lagliji način veliko djelo uništenja, na kome su odlučile sarađivati sve vlasti svijeta. Do sada su vlade, koje su bile pitane za savjet, pristale na to bez rezerve i Njegova Časnost ne sumnja ni najmanje, da će i ostale isto tako pristati. Njegova Časnost drži, da ne bi mogla raditi na svoju ruku u tako velikoj stvari. Cio svijet ima interesa u izvršenju toga akta pravednosti, koji će imati neprocijenjenih posljedica.

Po njegovu bi mišljenju bila najbolja metoda izvršenja ova: Sve države treba da sudjeluju u toj konačnoj sceni, jer bi to imao biti simbolički čin. Zato treba da sva tri departmana svijeta pošalju zračnike prema broju svojih država, svega stotinu i dvadeset. Ti se zračnici ne bi smjeli sastati na jednome mjestu, jer bi se to odmah saznalo u Nazaretu: kažu naime, da taj novi red Hrista Raspetoga ima osobito razvit sistem špijunaže. Cilj ima biti sam Nazaret, a vrijeme sastanka u devet sati prema palestinskom vremenu. Uostalom o detaljima će se odlučiti, čim se prihvati rezolucija na tom temelju.

Što se tiče točne metode izvršenja toga zaključka. Njegova časnost drži, da će biti mnogo milosrdnije, da se ne ulazi ni u kakve pregovore s osobama, kojih se to tiče. Stanovnicima se sela može dati prilika da pobjegnu, ako hoće, a onda će svršetak s eksplozivima, što će ih zračnici ponijeti, biti u jedan čas gotov.

Njegova Časnost želi da bude lično tamo nazočna i da se bacanje eksploziva obavi s njegova zračnika. On drži, da je sasvim prirodno i zakonito, da svijet, koji ga je izabrao svojim predsjednikom, radi u ovoj prilici njegovim rukama: to će ujedno biti i neki znak počitanja prema supersticiji, koja je, makar kako infamna bila, ipak jedina kadra da se opire napretku čovjeka.

Njegova vam Časnost, gospodo, obećaje, da nas kršćanstvo više ne će smetati, kad se taj plan izvrši. Već je moralni učinak novoga zakona bio vanredan. Čuje se, da su se već tisuće kršćana ubrojivši ovamo ća i članove toga fanatičnoga novoga reda, odrekle svojih ludorija u ovo par dana; posljednji udarac, uperen sada u srce i glavu katoličke crkve, onemogućit će zaista uskrsnuće tako osakaćenoga tijela.

Jedino bi se još mogli bojati ako preživi Dolgorukov, jer bi i jedan jedini kardinal mogao opet oživjeti cijeli porod. No premda nerado Njegova se Časnost osjeća obvezanom predložiti, da se po svršetku svega Dolgorukov, koji dakako ne će ići u Nazaret, makne na milosrdan način, te se tako ukloni i najmanja pogibao povratka k starome grijehu. . .

Njegova vas Časnost, gospodo, moli, da što kraće objasnite vaša stajališta u stvari, o kojoj sam imao vlast da govorim.

I mirni poslovni glas stade.

Nastao je časak šutnje i sve se oči obratiše snova na nepomičnu figuru odjevenu u crno i skrlet.

Onda se Oliver digne. Bio je blijed, oči su mu se čudno sjale.

— Gospodo, reče on, ja sam uvjeren, da smo svi mi ovdje jedne te iste misli. I u koliko sam ja predstavnik mojih kolega, koji su mi povjerili tu čast prije ove sjednice, izjavljujem, da prihvaćamo taj predlog i da prepuštamo izvršenje svih podrobnosti mudrosti Njegove Časnosti.

Predsjednik podigne oči i zaokruži njima živo po svim tim nepomičnim licima, što su zurila u nj.

A onda u nijemoj tišini progovori po prvi put onim čudnim glasom, mirnim poput smrznute rijeke.

— Ima li tko još kakav predlog?

Tihi mrmor nijekanja bio je odgovor i ljudi se digoše na noge.

— Hvala vam, gospodo, reče tajnik.

III.

U subotu ujutro oko devet sati iziđe Oliver iz automobila, koji ga je dovezao na Wimbledon-Common i poče se penjati stepenicama, što su vodile na stanicu zračnika, koja je bila već nekoliko godina napuštena. Bilo je odlučeno, da će biti najbolje, ako predstavnici Engleske zbog tajnovitosti stvari pođu s kakva što manje poznata mjesta, pa se izabrala ta stanica, koja je bila gotovo nepoznata i koja se upotrebljavala tek za pokušalište novih vladinih strojeva. Bio je odstranjen ća i lift i Oliver se morao popeti na sto i pedeset stepenica.

Mladi se ministar protiv svoje volje odlučio da sudjeluje u toj ekspediciji; o ženi još nije sve do sada ništa čuo, pa mu je bilo teško da ostavi London ne saznavši ništa o njoj. Sad je bio manje sklon no ikada da prihvati teoriju euthanasije; razgovarao je s dvije-tri njezine prijateljice i sve izjaviše, da nijesu od nje nikada ništa čule o takvom načinu smrti. Mabel se bez sumnje negdje sklonula, možda i u inozemstvo i Oliver je od dana u dan iščekivao, da će je vidjeti, kako se vraća, pokajna i izmirena s realnošću, prevladavši jednu od onih kriza, što ih je već više puta prepatila. A sve da je i htio ostati doma, nije se mogao oglušiti molbama svojih kolega. Osim toga osjećao je želju — nešto od službene savjesti, a nešto i od radoznalosti — da pribiva tome vrhovnom izvršenju pravde, što ima da uništi jednu sektu, koju je držao uzrokom svojoj domaćoj tragediji. Pa onda bio je tu i onaj čudni osjećaj, koji ga nije nikada ostavljao, da bi umro, ako bi trebalo, na jedan mig Felsenburghove glave. Sve je to prevladalo. On ostavi kod kuće tajnika uputivši ga, da ne žali nikakva troška, da mu se javi, bude li štogod čuo o njegovoj ženi za vrijeme puta.

Sparina je toga dana bila uistinu silna i Oliver se teškom mukom usprtio na platformu. Tu je vidio, da je već zračnik bio spreman i da su mu krila već počela raditi. On uđe u kola, da osigura mjesto u salonu. Porazgovorivši se s kondukterom, koji dakako nije imao ni pojma, kuda će na put, iziđe Oliver opet na platformu, da se malo rashladi i sabere na miru.

London mu se činio to jutro nekako čudan. Pod njim se protezala ledina sva izgorena od nesnosne žege prošle sedmice: zemlja ispucana, tratina žuta i povela, drveće gotovo golo. S druge se strane pružao niz kuća. No najčudnija mu je bila ona gustoća zraka, koja je naličila onoj, što su je opisivale stare knjige, dok se još nad Londonom širila magla i dim. Ni traga kakvome jutarnjem dašku, pa si uzalud tražio da otkriješ izvor toj zapari, jer je na sve strane bilo jednako. Pa i samo je nebo izgubilo svoje plavetilo: činilo se kao da ga je tko obojadisao blatnom kefom, dok je sunce pokazivalo nekakvu čudnu blatnu crvenu boju. Oliver je mislio, da se možda sprema velika oluja ili kakav ogromni potres na drugoj strani globa poput onoga, koji je pred nekoliko dana izazvao užasnu zaparu uništavajući svaki trag života, razarajući gradove, sela, cijele pokrajine. Put će biti dakle svakako vrlo zanimljiv, ako ništa, a ono zbog promatranja tih klimatičkih promjena; no sparina će biti užasna, kad stignu na jug.

A onda mu se misli najednom vratiše k nevolji, što ga eto već osam dana progoni.

Kojih deset časaka iza toga opazi on crveni automobil ministrov, koji je jurio cestom iz Fulhama, a par časaka zatim pojaviše se na platformi i ostala tri člana engleske ekspedicije. Maxwell, Snowford i Carwright, odjeveni od glave do pete u bijelo kao i Oliver.

Oni ne progovoriše ni riječi o stvari, zbog koje su se sastali, jer su se sluge plele ovamo onamo, pa su morali paziti, da se ni kojim znakom ne odaju. Kondukter je tek dobio uputu, da će zračnik biti na putu dva i pô dana i da će prva postaja biti South Dowons.

Delegati su dobili daljnje obavijesti od predsjednika, koji je međutim svršio svoj put i dobio privolu svih vlasti svijeta. Što se tiče Engleske, bio je plan ovakov: zračnik je imao ući u Palestinu sa strane Sredozemnoga Mora, združivši se prije toga s francuskim i španjolskim zračnicima, kojih deset kilometara istočno od Krete. U dvadeset i tri sata pokazat će on svoj noćni signal — crvenu crtu na bijelom polju — a u slučaju, da se druga dva ne budu vidjela, imat će ih čekati kružeći zrakom u visini od osam stotina stopa. Onda će se put nastaviti i zajednički će sastanak biti nad Esdraelonom, prekosjutra ujutro, u devet sati.

Kondukter se približi gospodi, koja su šuteći stajala i promatrala čudan oblik grada pod sobom.

— Gospodo, gotovi smo.

— Što mislite o vremenu? zapita ga Snowford.

Kondukter naprči usnice.

— Meni se čini, da će biti grmljavine, gospodine, odgovori on.

— I ništa drugo? upita Oliver.

— A možda i oluje, gospodine, odgovori kondukter; nijesam još nikada zapamtio ovakva vremena.

Snowford krene prema hodniku.

— Najbolje će biti da odmah krenemo, reče on. I onako ćemo sigurno dosta zakašnjavati zbog toga prokletog vremena.

Par časaka zatim bilo je sve spremno za odlazak. S krme se broda širio lak miris kuhinje, jer je doručak već bio gotov i jedan kuhar s bijelom kapom pruži unutra glavu pitajući nešto konduktera. Gospoda posjedaše u raskošnom salonu — Oliver malo podalje zaduben u svoje misli, dok su se ostala trojica potiho razgovarala. Kondukter prođe još jednom cijelom dužinom broda prema svojoj sobici na provi i čas zatim zazvoni zvonce na polazak. Onda prođe cijelom dužinom broda — najbržega na svijetu — drhtaj propelera, koji je počeo da radi i Oliver opazi kroz veliko kristalno okno, kako su se šinje odmakle i kako je duga crta Londona, sva blijeda pod mračnim nebom, najednom potonula. Opazi na trgu pod sobom i grupicu ljudi, koji su dizali glave, a onda i njih nestade kao u kakvom vrtlogu. Onda projuri ispod njih niz krovova i doskora je London blijedio i prorjeđivao se pokazujući tek točkice žućkastoga zelenila, a zatim nestade i toga i pod njima se širilo nepregledno suho ladanje.

Snowford se digne teturajući po malo.

— Ja mislim, da bih mogao reći kondukteru već sada, reče on. Ne će nas barem poslije uznemirivati.

On se okrene prema Oliveru i dade mu gotovo nevidljiv znak. Ovaj se također digne i oni pođoše zajedno u mali hodnik, što se pružao dužinom broda.

— Imam za vas jednu vijest, reče Snowford pokazujući mu brzojav, što ga je izvadio iz džepa. Pozvani ste, da u Cipru prijeđete na predsjednikov zračnik.

Oliver se zacrveni od radosti uza sav teret, što mu je tištio dušu.

— Njegova je Časnost čula za vaše junačko vladanje u stvari vaše žene, nastavi Snowford nastojeći da sakrije zavist, koja ga je mučila.

Oliver pročita mali žuti listić, što mu ga je kolega pružio, a onda ga podigne k ustima i poljubi.

— Ja sam doista dobro odštećen, reče on.

Kad su oba ministra dovršila upute, što su ih davali kondukteru, pođoše prema maloj pregradi do pilotove sobice, u kojoj je ležao eksplozivni materijal. Tvorničari su ga poslali još sinoć na brod i sad je tu ležao u kovnoj kutiji od nekoliko četvornih stopa brižno omotan vatom.

Snowford poklekne uz škatulju, izabere jedan ključ s lanca od ure i ne govoreći ni riječi otvori tri brave i podigne poklopac smiješeći se.

U jednoj kutijici od baršuna ležala je kugla na oko nepogibeljna poput komadića zemlje; sa strane je stršio kovni kljun, koji je imao zapaliti sadržaj.

Oliver poklekne također začaran tim pogledom.

Pomislio je na učinak, što će ga za kratko vrijeme proizvesti ta neznatna kuglica. Činilo mu se, kao da čuje, kako lagano pada, a čas zatim kao da gleda katastrofu: razrovanu zemlju, raspršene pećine, zrak ispunjen tutnjavom kamenja, komade drveća i raskidane ljudske udove!

I Oliver se snova s ponosom sjeti, da će on sve to gledati i slušati na samom Felsenburghovom zračniku.

Za vrijeme toga dugog i vrućeg puta polazio je Oliver više puta u onu pregradu, u kojoj su dominirale strašne i privlačive slike, što su se pred njim razvijale. Ne samo što ta kovna kutijica nosi u sebi novi odsjek povijesti, nego su se isto tako sa svih strana svijeta krenuli isto takvi brodovi jureći prema istome cilju i noseći isto takve ubojničke kugle. Tu pod tim čeličnim oklopom nalazio se tako reći pobjednički gospodar sve intelektualne i moralne civilizacije jednoga grada. Nade, strah, sav život hiljadâ ljudi — sve to izvrgnuto milosti male kutijice praha i pet kapljica tekućine! A uza sve to ima još ljudi, koji vjeruju u Boga, videći taj svečani triumf materije! Ima ljudi, koji još snatre — istina vrlo ih je malo — da život duše traži sile više od materije i svijet, koga ne može doseći ni sva moć tih razarača!

Kad se već počela spuštati noć dojuri Oliver naglo k svojim drugovima.

— Vide se tri zračnika! reče on.

Ministri pođoše prema prozoru: jedva se razabirući između oblaka pojavile su se doista tri prikaze poput noćnih leptira — dvije s jedne strane, a jedna s druge — jureći istim smjerom, kojim i engleski zračnik.

POGLAVLJE VI.

I.

Sirski se svećenik naglo trgnuo oda sna: prisnilo mu se, kao da su ga gledale hiljade i hiljade lica, ozbiljnih, ukočenih i strašnih u kutu krovne terase, gdje je spavao, jer je vrućina male njegove sobice bila nesnosna. On se pridigne znojeći se i teško dišući. Nekoliko mu se časaka pače činilo kao da umire i da ga već okružuje natprirodni svijet. No onda se s teškom mukom sabere, podigne se i odjene jedva hvatajući zrak u zagušljivoj noći.

Nad njim se protezalo nebo poput ogromne crne i prazne rupe; nigdje se nije razabirao ni tračak svjetla, premda je mjesec već izišao. On ga je vidio još pred dva sata, kako se lagano diže poput krvava srpa iza Tabora. I dolinom se protezao tek duboki neizmjerni mrak. Tek iz jednoga prozora pod njim širilo se svjetlo, što se odražavalo na tlu poput iskrivljena koplja, a dalje opet ništa. Isto tako ni na sjeveru kao ni na istoku; tek na zapadu je slabašno i blijedo svjetlo označivalo da tamo leži Nazaret. Da nije bilo toga svjetla, njemu bi se pričinilo kao da je na kakvom visokom tornju u pustinji.

No ipak je i na krovu mogao malo po malo razabirati neke konture: krovna su naime vrata bila otvorena i kroz njih je iz dubine kuće dolazilo nekakvo slabašno svjetlo.

U kutu je ležao nekakav bijeli zavežljaj — to je bio bez sumnje jastuk benediktinskoga opata. Svećenik je vidio, kad je opat legao na nj, no kada je to bilo: pred dva sata ili pred dva stoljeća? Uza zid se pružila nekakva siva spodoba — možda brat, koji je došao s opatom, dok su se prema ogradi terase razabirale ovdje ondje i druge nepravilne forme.

Koračajući potiho da nikoga ne probudi prođe on popločenim krovom sve do ruba i zagleda se preko njega: htio je da se uvjeri, da je još uvijek živ i da se nalazi među živim stvorovima. Da, bio je još uvijek na zemlji! Među susjednim pećinama opazio je jasno svjetlo, a uza nj sitnu poput miniature glavu i ramena čovjeka, koji je pisao. U krugu su se svjetla vidjele i druge spodobe, ispružene na zemlji, pa onda jedan ili dva kolca, na koje kao da je netko htio razapeti šator i napokon rpa putničke robe pokrivene ćilimom. Izvan toga kruga gubili su se drugi oblici u neizmjernoj i strašnoj tami.

Čovjek, što je pisao, podigne najednom glavu, a tlom proleti čudna sjena. U taj se mah razlijegne za svećenikovim leđima urlik kao od psa, kad ga dave i okrenuvši se opazi on neku prestrašenu priliku, što se je budila i očito nastojala da se sabere od sna, od kakvoga se i on malo prije probudio. Na tu se viku trgne i druga spodoba, a onda se obje stisnuše uza zid uzdišući. Svećenik se opet povrati na mjesto, gdje je spavao sumnjajući još uvijek, da li je sve to istina, što je vidio, a onda zavlada opet pređašnja duboka tišina.

Pošto je opet malo prodrijemao, probudi se on snova i opazi pred sobom nekakvo svjetlo, za koje mu se činilo, kao da ga ne može podnijeti; no odmah zatim razabra, da je to svjetlo svijeće, iza koga su se sjala dva ogromna crna oka. Sirac razumje što je i digne se naglo: bio je to glasnik iz Damaska, koji je prema dogovoru došao da ga probudi.

Koračajući terasom ogledavaše se on oko sebe i opazi, da je već počelo svitati, jer se napokon počelo razabirati nad njim nebo. Ogromni svod, taman i kao osmuđen dimom, svijao se prema dalekom horizontu, na kome su se isticale oštre crte udaljenih gora. Pred njim se dizao Karmel — ili se barem njemu tako činilo, da je to on, — ogromna bivolska glava s ramenima, koja se je izbočila naprijed i izgubila se u nagloj strmini; a dalje opet sivkasto nebo. Nigdje oblačka, nigdje sjene od kakve crte ili mrlje, da prekine ogromnost toga svoda, pod kojim kao da je u samoj sredini stajao krov njegove kuće. Kad je pogledao na desno, opazi Esdraelon, kako se pruža mračan i taman, sav prožet nekom kovnom bojom. Sve je bilo tako čudno, tako daleko od obične realnosti kao da je to slikao slijepac od poroda ili čovjek, koji još nikada vidio nije jasna sunčana sjaja. A tišina je bila potpuna, duboka, strašna.

Svećenik se spusti brzim korakom slijedeći svjetiljku, što ju

je nosio glasnik, uđe u uski hodnik spotaknuvši se o noge čovjeka, koji je spavao ispruživši noge poput umorna psa, a onda prođe mimo sluge, koji zaostade i uđe u sobu svoga gospodara.

Ondje se sabralo neko dvadesetak ljudi, odjevenih u bijelo odijelo i šutjelo. Sve te spodobe poklekoše, kad je gotovo u isti čas unašao na protivna vrata papa, a onda se opet podigoše blijedi i pažljivi. Sirac zaokruži po njima očima postavivši se iza sjedala svoga gospodara. Dvojicu je od njih poznavao od sinoć: kardinala Ruspolia s krupnim dubokim očima i mršavoga nadbiskupa australskoga; prepozna i kardinala Corkrana, koji je stajao uza svoj stolac držeći u ruci papire.

Silvestar sjede i pozove znakom i ostale da to učine. A onda započe odmah onim svojim tihim umornim glasom, što ga je njegov sluga tako dobro poznavao.

— Uzoritosti, držim da smo svi tu. Ne trebamo dakle gubiti vremena.... Kardinal će vam Corkran imati nešto da priopći....

On se okrene ljubazno prema Sircu:

— Oče, reče, sjednite i vi. Stvar će malo duže trajati.

Svećenik pođe prema kamenom sjedalu kod prozora, otkuda je mogao jasno vidjeti papino lice pri svjetlu dviju svjetiljaka, što su gorjele na stolu između Silvestra i kardinala-tajnika. Ovaj započe gledajući sve vrijeme u svoj papir.

— Svetosti, ja mislim, da će biti bolje, ako počnem malo s daljega. Njihove uzoritosti nijesu tono čule sve podrobnosti. Evo ih dakle:

— U petak prošle nedjelje dobio sam u Damasku upite od raznih prelata s raznih strana svijeta, koje mjere da se poduzmu s obzirom na nova progonstva. Isprva nijesam znao odgovoriti ništa pozitivna, jer me je tek u dvadeset sati kardinal Ruspoli iz Turina uputio u stvar. Kardinal Malpas potvrdio je navedene činjenice nekoliko minuta iza toga, a kardinal nadbiskup pekinški u dvadeset i tri sata. U subotu prije podne dobio sam konačnu potvrdu od svojih glasnika u Londonu i New-Yorku.

Odmah sam se začudio, da kardinal Dolgorukov ne šalje svojih vijesti: jedino, što sam dobio iz Rusije, bila je obavijest jednoga svećenika, člana reda Hrista Raspetoga u Moskvi. Njegova mi je Svetost naložila međutim, da stvari istražim i ja sam doznao, da su službeni oglasi najavili dekrete u Moskvi u isto vrijeme, kad i u drugim gradovima. Bilo je dakle čudno,

da ih kardinal Dolgorukov nije vidio ili ako ih je vidio, da nije izvršio svoje dužnosti i obavijestio me o tom s mjesta.

Od onda su se međutim dogodile ove stvari. Znamo bez ikakve sumnje, da je kardinal Dolgorukov primio jednoga tajanstvenog posjetnika u petak na veče. Uza sve to naložila mi je Njegova Svetost, da se vladam prema Dolgorukovu kao da se nije dogodilo ništa sumnjiva i da ga pozovem na ovaj sastanak s ostalim članovima svetoga zbora. Kardinal je najprije odgovorio, da će doći, no jučer mi je Njegova Uzoritost javila, da joj se dogodila mala nezgoda, no da se ipak nada, da će biti ovdje u određeno vrijeme. Odonda nijesam dobio daljnih vijesti.

U sobi je vladala mrtva tišina.

Onda se papa okrene k sirskome svećeniku.

—Sinko, reče on, ponovi nam sada još jednom javno ono, što si nam već priopćio privatno.

Čovječuljak sjajnih očiju iziđe naglo iz tamnoga kuta.

— Svetosti, reče on, ja sam nosio poruku kardinalu Dolgorukovu. Isprva nije htio da me primi, no kad sam se proturao do njega i saopćio mu poziv, ostao je jedno vrijeme šuteći, a onda mi smiješeći se reče, neka obavijestim Njegovu Uzoritost kardinala damašćanskoga, da će poslušati.

I opet nastade strašna tišina.

Najednom se digne ogromni Australac.

— Svetosti, reče, ja sam nekoć prijateljevao s tim čovjekom.... No naše se prijateljstvo razvrglo pred kojih deset godina i po onome, što sam po nesreći saznao o njem, mislim, te mogu reći, da nije teško vjerovati...

Glas mu je drhtao od uzbuđenja i Silvestar ga zaustavi podignuvši ruku.

— Ne treba optuživanja. Ne trebamo pače ni dokaza, jer što se imalo dogoditi, dogodilo se. Mi ni najmanje ne sumnjamo u narav čina toga čovjeka. To je onaj, komu je Hrist dao zalogaj rekavši mu: *«Što činiš, čini brzo.» Kad je dakle on uzeo zalogaj, izide odmah. A bijaše noć.»*

Tišina zavlada opet. Čuo se tek dugi uzdah izvana iza vrata. Ti su se uzdasi ponavljali kad god bi se probudio koji od onih umornih putnika, što su spavali na hodniku — naličeći uzdasima čovjeka, koji prolazi iz svjetla u tamu.

Onda Silvestar opet progovori i dok je govorio poče kao

mehanički derati dugi komad papira ispunjen imenima, što je ležao pred njim na stolu.

— Uzoritosti, reče on, treba da znate ovo. Treba da znate, da je — barem ja mislim — došao onaj svršetak, o kome je govorio naš Spasitelj, da je došlo ono vrijeme, kome nijedan čovjek ne zna ni dana ni ure. A Spasitelj je rekao još i to: *Kad Sin čovječji dođe, hoće li još naći vjere na zemlji?*

On prestade raditi rukama i pokaza slušateljima, što je ostalo od listine.

— Ovo je, reče, bila jedna od stvari, što smo ih imali da obavimo. To je bila listina biskupâ, kojima smo imali priopćiti odluke, što ih je prihvatila naša skupština. No odsada nam ta listina ne može ni za što trebati... Razumijete li me, sinci? *Neka se onaj, koji bude na krovu kuće svoje,* rekao je Spasitelj, *dobro pazi, da ne siđe da ponese štogod iz svoje kuće: neka se onaj, koji je u polju, dobro pazi, da se ne povrati da ponese sa sobom kabanicu.*

I Silvestar se blago, očinski nasmiješi licima, što su ga okruživala.

— Ostalo je vrlo malo, što još možemo učiniti... Čujte me, sinci!

I on im poče govoriti o velikom svršetku i o barci Petrovoj, koja je lutala kroz noć od dvadeset stoljeća i o Gospodu, koji je spavao u barci i o njegovu velikom probuđenju. I dok je on tako govorio, opazi sirski svećenik, koji ga je sve vrijeme pomno promatrao, neku čudnu promjenu na njegovu licu. Nekoliko je puta Sirac zatvorio oči i opet ih otvorio misleći, da će iluzije nestati — no svaki se put sve više utvrđivalo u njemu uvjerenje, da mu se pred očima događa nešto. što još nije nikada vidio. Zaokruži okom po ostalima i opazi, da su sva ta lica otvorenih usta promatrala također s udivljenjem promjenu, što se zbivala na licu namjesnika Hristova.

A to lice?

Sirskome se svećeniku činilo, ko da je u unutrašnjosti toga lica zapaljeno svjetlo, vidljivo i materijalno poput svjetla svijeća, što su ga obasjavale. Pa kao što se među plamičcima na oltaru sveta ostija blиješti bjelilom, koje nadmašuje sve ono, što ju okružuje, tako je i Silvestrovo lice blиještilo za to vrijeme ekstaze. Pa i mirne njegove ruke, položene na stol, poprimile su tu istu natprirodnu prozirnost, dok su mu bijele haljine — poput onih nekoga Drugoga nekada na Taboru — postale neiz-

mjerno bjelije, »tako bijele, da toga ne bi mogao izraditi ni jedan valjar sukna na zemlji«. Glas mu se pak tako razlikovao od običnih zvukova ljudskih usta, kao što se razlikuje zveket stakla od orljave trubalja i udaranja bubnja.

A u sobi se nije čulo ništa drugo, jer su svi gledali i slušali ne mičući se. I svećeniku se činilo, da je svaki od njih imao svoj dio u mirnom i uzvišenom čudu. Mala okrečena sobica, stari stolovi, svjećnjaci, sve ono, za što su ovi ljudi još do nedavno živjeli, promjenilo se i preobrazilo.

— Vidite, poviče Silvestar, vidite li, kako već sve stvari čekaju Sudiju, koji se približuje! Iz velike daljine dolaze evo orlovi, o kojima je on govorio, a vodi ih knez, koji »nema ništa u njemu«.

I on ispruži naglo i široko ruke.

— Ne vidite li? poviče. Zar ne vidite?

Sirac, koji ga je slušao, dobije na čas također tračak vizije i nekoliko je časaka mogao gledati isto ono, što je vidio Silvestar.

Pred njim se steralo neizmjerno more, crno pod nebom bez zvijezda i posuto tek ovdje ondje sitnom bijelom mrljom, koja je pokazivala njegovo neizmjerno gibanje, a nad njim se, upravo pred očima Sirčevim, otvarala rasvijetljena kabina letećega broda. U njoj je sjedio čovjek više od tisuću stopa nad valovima, drugi njemu nasuprot, dok je među njima stajao stol sav pokrit papirima. Jedan je od ljudi pokazivao prstom nekakvu točku na karti, i obojica su se smiješila, da su im se lica sva sjala od očekivanja i užitka. I najmanje su se sitnice prizora pokazivale čudnom realnošću: blago svjetlo svjetiljaka, debeo i mekan ćilim, kristalna vrata. A lica one dvojice, kojih Sirac nije nikada u životu vidio, prikazivala se isto tako sjajna: bijela kosa i mladenačke crte jednoga, s dubokim očima i finim razgovorljivim usnicama i umorno i izmučeno lice drugoga, no ovaj čas obasjano nadom.

To je eto vidio svećenik, a vidio je ne kao što vide oči, nego kako to gleda duh. Vidio je ono, što oči ne bi mogle vidjeti, jer mu se sve to pričinjalo u jednoj ravnini — i more i bijeli brod, koji je letio, i unutrašnjost broda i najmanje oznake licâ i geografske karte, što su bile raširene na stolu. No on je vidio i više od toga: shvatio je smjesta, tko su ti ljudi i što misle, na što se spremaju, pa je jasno osjećao, kako će se jadno svršiti njihovo poduzeće. Vidio je te ljude, kako lete u vječnu

smrt, dok oni drže, da će napokon steći konačnu pobjedu. Znao je zašto ti ljudi tu sjede, zašto im brod juri tolikom brzinom svijetom, zašto se ta četa orlova sabrala sa svih strana svijeta, oboružana svojom neodoljivom snagom; znao je, da je ono, što vidi, zbroj svih sila zemlje, koje su se sjedinile, da izvrše svoju posljednju pobjedu nad vjerom Hristovom — znao je sve to, pa ipak ne bijaše ni sjenke straha u njemu.

Jer upravo u toj viziji ekstaze otkrio je on također drugi svijet, transcendentan i viši od svih ljudskih imaginacija, svijet voljâ i duhovâ, prema kojima je sav zemaljski svemir bio tek neznatna prašina, koju ćeš odmah rastepsti. Ono, za čim je uvijek kao kršćanski svećenik težio, ono u čem je uviek živio, a da ga nije vidio — to je eto sada prelazilo s poprišta vjere na poprište vida. Sada, u tom neizmjernom času, njegova se duša nije više trebala naprezati, da se uzdigne u taj viši svijet: jer sad je taj svijet bio jedini realan, dok se nekadašnja realnost gubila poput prolaznoga sna.

I kad je taj časak rasvjetljenja prošao — a prošao je čim je papa spustio ruke — ostalo je spoznanje svega toga u dubini srca sirskoga svećenika sigurno i nepokolebivo. On je upoznao tu natprirodnu realnost tako sigurno, kao što čoviek poznaje lice svoga prijatelja, pa ju je predočivao sebi tako vierno, kao što naša memorija predočuje sebi pogled na vrt, što ga je iznenada rasvijetlilo svjetlo munje. Pa kad je napokon glas Silvestrov nastavio govoriti, razabirao je svećenik tek šum riječi. Jer njegova se duša sva udubla da gleda ono, što joj je bilo dopušteno pogledati nastojeći, — kao što to i mi katkada činimo iza duboka sna — da opet ugleda i razjasni vanredni prizor, što joj se otkrio — kabinu letećeg broda, lica one dvojice, rđave im nakane, uzaludne nade...

On se okrene k Silvestru i kroz bujicu slika, što su mu lebdile pred očima, začuje iznova mirni glas svoga gospodara, koji se ovaj put obraćao k njemu:

— Oče, treba da smjesta izložite Presveti Sakramenat u kapelici.

II.

Sat zatim otprilike iziđe svećenik na dvorište gonjen onim čudnim porivom gibanja, koji ga je već natjerao da lunja ulicama sela, kao što mjesečnjak hoda ne znajući ni kuda ni zašto, a da se ipak ne može zaustaviti.

Na sve je stvari pao nekakav čar poput onoga, što ga je i sam osjećao. Nitko od onih, kojima je Silvestar govorio malo prije u sobi, nije prozborio ni jedne jedine riječi. Svi su izišli tiho, brzo; neki su od njih prošli dvorištem u isto vrijeme, kad i svećenik, da podu u kapelicu i bacili se tamo nepomični na pod. Neki se povukoše na stranu ispovijedajući se jedan drugome. Jedan je obješenih ruku šetao velikim koracima ispred kuće, široko otvorenih očiju i ne videći ništa. Drugi je, zahvaćen mašinalnom potrebom gibanja poput Sirca, jurio selom razgovarajući glasno sâm sa sobom, dok su ga u nejasnom svjetlu vanredne magle promatrala sa svih vrata zapanjena lica. Silvestrove su riječi zatvorile na neki način iznenada sav zemaljski opstanak njegovih slušatelja i svi su smjesta, poput kakve teške kabanice, koja im više ne treba, odbacili od sebe sve misli i zanimanja ovoga svijeta.

Što se tiče samoga Sirca on bi bio jedva kadar da razjasni stanje, u kome se nalazio. Činilo mu se, kao da vrijeme više ne odmiče i kao da se ni on ne giba, nego da se zemlja izmiče ispod njegovih nogu. I mijenjajući mjesto, on je sve vrijeme držao oči prema nebu k istoku iščekujući ono, što je znao da će doći s nekom sigurnošću, u kojoj nije bilo ni mrvice straha.

III.

Na nebu se nije dogodila nikakva promjena, osim što je svjetlo postalo nešto življe, kad je sunce odskočilo iza neprozirne koprene magle. Brda, trava, ljudska lica — sve je to postajalo sve više nerealno: pričinjalo se poput stvari, što ih gledaš u sanji očima teškim od sna, kroz vjeđe pokrivene olovom. A taj je osjećaj nerealnosti postojao i za druga sjetila. Ta tišina nije bila tek prestanak svakoga zvuka: bilo je to nešto zasebna, svoga, pozitivna i materijalna, a težine joj nije ublaživao ni šum koraka, ni lavež pasa, ni mrmljanje glasova. Sirac je sam sebi govorio, da je mir vječnosti počeo već silaziti spuštajući neizmjerno svoje velo nad svom djelatnošću svijeta, koji je počeo umirati. Materija je još čuvala svoju bit, zapremala jošte prostor — no ona je sada bila tek nešto sasvim subjektivno, što je proizlazilo iz nižih moći duše, bez ikakve vanjske supstancije. I svećeniku se činilo, kao da je i on bio vezan s ostalim stvarima tek jednom niti, koja je sve više i više sla-

bila. On je znao, da užasna vrućina ne će da popusti, pa je pače tlo, što ga je gazio nogama, pucketalo pod njim i pušilo se poput užarena željeza, kad na njega padne kaplja tekućine. Tu je vrućinu mogao osjećati na čelu i rukama — pače mu je cijelo tijelo bilo prožeto njome — osjećao ju je kao nešto vanjsko i daleko kao oni bolesnici, koji ćute bolove, a misle, da oni nijesu nego u krevetu na kom leže. I nije više bilo u njem ni straha ni nade: on je promatrao sebe, svijet pa i prisutnost strašnoga Duha kao nešto, što će opet postati realno i to odmah, u času, no što se u ovaj čas miješalo u nekom ogromnom vječnom snu.

I nije se ni najmanje začudio, kad je — otvorivši vrata kapelice — opazio, kako joj je pod bio pun ispruženih nepomičnih spodoba. Svi su kardinali sa svojim pomoćnicima ležali na podu, svi slični jedan drugome, pod bijelim ogrtačima s kukuljicama, što im ih je on sâm sinoć razdijelo, dok je pred njima kod oltara klečao čovjek, koga je Sirac poznavao i volio više od ikoga na svijetu, kome se sijeda kosa podudarala s bjelinom otara. Na oltaru je gorjelo šest velikih svijeća, a među njima je na malom niskom prijestolu stajala kovna pokaznica s malim bijelim diskom u sredini....

Onda i Sirac klekne i ostade nepomičan.

Nije znao, koliko je vremena prošlo prije no što mu se probudila svijest i snaga promatranja, prije no što je prestala u njem mješavina slikâ i vibracija misli, pa mu se duša umirila kao što se lagano umiruje voda u ribnjaku poslije bačena kamena. Taj se čas svršio i došao je mir, slatki mir, kojim Bog nagrađuje vjernu i odanu dušu, ona točka apsolutnoga mira, što će jednog dana biti vječna nagrada djece Božje. Sad više nije bilo u njega nikakve želje da analizira sam sebe, ni da razmišlja o drugima. On se riješio kruga, u kome duša promatra samu sebe, da se izdigne do onoga, u kome ona gleda uzvišenu Slavu. I prvi znak, po kome je vidio, da vrijeme odmiče, bilo je nenadano mrmljanje glasova, u kojim je mogao jasno razabirati riječi, razumjeti ih i govoriti ih i sâm — premda mu se sve to činilo kao da je iza kakve koprene, koja propušta tek čistu bit riječi i stvari:

Spiritus Domini replevit orbem terrarum.... I Duh je Gospodnji ispunio svijet, Alleluja, i sve stvari poznaju sada njegov glas, Alleluja!

A onda kao da se glas, što je izgovarao latinske riječi, lako digao.

ExSurgat Deus... Neka se digne Bog i neka se raspršе neprijatelji njegovi; i neka oni, koji Ga mrze, bježe ispred lica njegova! Gloria Patri!

Sirac podigne tešku glavu. Pred oltarom je stajala bijela spodoba, visoka i bijela, za koju se činilo, da lebdi u zraku, a ne da stoji na zemlji. Raširenih ruku, s bijelom kapicom na sijedoj glavi, spodoba se sva sjala u svjetlu svijeća.

Kyrie Eleison... Gloria in excelsis Deo!

I svećenik shvati i ponovi tu molitvu: no pasivna mu duša nije pokušala ništa da razmišlja sve do časa, dok se nijesu najednom oglasile neobičnije riječi:

Cum complerentur dies Pentecostes...

«Kad je došao dan pentekosni, svi se učenici kao po dogovoru nađoše na jednom mjestu; i iz neba dođe najednom šum ko jakog vjetra, koji duva i ispuni kuću, u kojoj sjeđahu...» Onda se Sirac sjeti i razumje. Bio je doista dan Duhova. Pa kako mu se povratilo pamćenje, vrati se i razmišljanje. Gdje je dakle vjetar i plamen i tajanstveni glas? Svijet je bio tih, sabran u krajnjem naprezanju, da afirmira sebe sama. Nema drhtanja ni potresa, da pokažu, kako se Bog sjeća, nema svjetla, da probije mračni svod, što se diže nad kopnom i morem, da otkrije, te Bog još uvijek bliješti u srcu čovječjem, nema pače ni glasa, da izbije iz te tišine! No osiguran riječima svoga gospodara obraduje se najednom svećenik tome stanju, koje ga više nije moglo strašiti. Shvatio je, da je taj drugi svijet, koji je tako najavljivao svoj dolazak, bez ikakvih strašnih znakova, kojih se on bojao, bio nešto sasvim drugo, nego što je on očekivao: mio, a ne strašan, prijazan a ne neprijateljski, jasan, a ne mračan, sličan rodnoj kući, a ne progonstvu. I on spusti glavu na ruke stideći se svoga pređašnjeg straha i zadovoljan, što mu se povratila sigurnost — i opet mu se izgubi ličnost i on zapade u dubine intimnoga mira....

No u času, kad se misa svršavala i kad se svećenik sagnuo, da primi posljednji blagoslov svoga gospodara, podigne se najednom nenadana vika na hodniku; jedan se seljak pokaza na pragu kapelice vičući bez daha u arapskom jeziku. — Brže, brže, bježite napolje!... Zračni brodovi lete nad Nazaret!... Kuća je Evropljaninova u pogibli, osuđena da propadne!...

IV.

Međutim je ta buka i taj pogled jedva uzdrmao u duši svećenikovoj nit, što ga je sada vezala s ćutilnim svijetom. U rastvohodniku je vidio i čuo silnu galamu, raspaljene oči, karrena usta, u čudnom pak kontrastu uznesena blijeda lica kardinalâ i svećenikâ, koja su se mašinalno obraćala k vratima. No sve mu se to činilo odijeljeno od njega kao što je prizor u kazalištu odijeljen od gledaoca na galeriji. U materijalnom su se svemiru, koji je sada bio stegnut na realnost Fata morgane, zbivali događaji — no za dušu svećenikovu, koja je očekivala realnije stvari, sve je to bio tek daleki konfuzni san.

On se i opet okrene k oltaru: tamo je, kao što je i očekivao, u sjaju svjetiljaka vladao mir. Ponizno, šapćući sporo i sabrano, slavio je služitelj misterij utjelovljene Riječi i sirski ga je svećenik opet vidio, kako je pao na koljena pred Sakramentom.

I gonjen nekim neodoljivim porivom, oćuti sirski svećenik, kako mu usta počinju pjevati glasno riječi, koje su se izlazeći iz njih otvarale poput cvijeća, što se rastvara na suncu:

O salutaris hostia, quae coelis pandis ostium...

I svi su pjevali; ća i katekumen muhamedanski, koji je čas prije provalio s krikom straha, pjevaše sada s drugima ispruživši mršavu svoju glavu i skrstivši čvrsto ruke na prsima. Mala je kapelica odjekivala od glasova, dok je na polju sav široki svijet drhtao slušajući to čudno pjevanje.

I pjevajući opazi svećenik, kako je netko položio koprenu na ramena Silvestrova, a onda nastade neko gibanje, nekakav metež, nekakve sjene, u kojima su se gubile pojave zemaljske.

Uni trinoque Domino....

I papa se ispravi, sav blijed u svjetlu svijeća, ruku umotanih u svileni plašt, što mu se spuštao s ramena držeći pred licem kovnu pokaznicu, sred koje se bliještilo sjajno bjelilo.

Qui vitam sine termino
Nobis donet in patria.

Asistenti se sada maknuše i svijet se života rađaše opet u njima — to je sirski svećenik mogao razumjeti. On se doskora nađe vani među onim blijedim i uzbuđenim licima, koja su otvorenih usta promatrala taj prizor, gdje četrdeset svećenika

ide ne mareći za skoru propast uronivši sasvim u sonorno pjevanje *Pange lingua*... Došavši u kut hodnika povrati se na časak da vidi sjaj drhtavih šest svijeća, kako poput vatrenih kopalja okružuju jednoga kralja, a usred njih srebrne zrake pokaznice i bijelo srce Gospodnje.

A onda izide na dvorište, gdje se je bitka već spremala.

Nebo je sada prešlo iz guste tame u svjetlo, koje je bilo isto tako strašno, rumeno poput krvi, boje, koja kao da nije bila od ovoga svijeta.

Od Tabora na lijevo pa do Karmela na rubu horizonta, na desno nad svim okolnim visovima sterao se krvavi svod: ni tračka kakve promjene u tom rumenilu od zenita do horizonta — sve je bilo jedne te iste duboke boje poput prave krvi, koja teče kao da lijeva. Opazi i sunce, bijelo poput hostije, kako se diglo nad brdo Preobraženja, dok je daleko dolje, tamo na zapadu, gdje su ljudi nekada uzalud dozivali Baala, visio mjesečev srp isto tako bijel.

In supremae nocte coenae,

pjevahu sada glasovi, no ne njih četrdeset, nego mirijade, ogromni zbor, koji kao da je ispunjavao svu neizmjernost prostora.

Recumbens cum fratribus,
Observata lege plene
Cibis in legalibus,
Cibum turbae duodenae
Se dat suis manibus.

I sirski svećenik opazi isto tako i krug čudnih brodova, kako plivaju zrakom poput ogromnih noćnih leptira upravo onako, kao što ih je vidio pred nekoliko sati u svojoj viziji. I oni bijahu bijeli, osim na mjestima, gdje ih je odraz neba bojadisao crveno; pa dok ih je gledao, pjevajući i dalje, shvati, da se taj krug poredao i da ljudi, koji su bili u tim brodovima, još uvijek ništa ne vide i ništa ne čuju.

Verbum caro, panem verum
Verbo carnem efficit.

Onda se muklim tutnjem podigne grmljavina zasjavši vanredno i tresući zemljom, koja se teško gibala primičući se kraju svoje disolucije.

Tantum ergo sacramentum
Veneremur cernui,
Et antiquum documentum
Novo cedat ritui!

Da, napokon je evo došao On, Čovjek Grijeha. onaj, koga je Bog iščekivao! Evo ga, gdje sjedi na prijestolu pod krvavim svodom, u veličanstvenim svojim kolima, slijep za sve osim za ono, na što je bacio oko i ne videći da se njegov svijet ruši, propada i gubi pod njim.

A sjena mu se miče poput blijeda oblaka nad onom dolinom, gdje se nekada borio Izrael i gdje se Senacherib hvastao, da je pobijedio!

I još jednom zapjevaše glasovi:

Praestet fides supplementum
Sensuum defectui!

Evo ga, gdje dolazi, brže no ikada, baštinik vremenitih doba no razbaštinjenik vječnosti: jadni knez buntovnika. stvor, koji se digao protiv Boga, slijepiji od blijedoga sunca i uzdrhtane zemlje! A oko njega krug njegovih žrtava poput jata kukaca, koji traže smrt u svjetlu plamena... Evo ga, gdje ide, a zemlja se, u času, kad je mislio da ju je napokon podvrgao svojoj vlasti, razdire i trese u posljednjoj borbi svoje agonije!

Evo ga, gdje dolazi, gordi Antikrist, Gospodar Svijeta! Već mu se sjena spušta prema tlu, već se bijela krila broda okreću, da ga dovedu na mjesto, otkuda će udariti. a u isti mah zatutnji ogromno natprirodno zvono, dok mirijade glasova pjevahu i dalje blago, poput šapta u buci oluje:

Genitori Genitoque
Laus et jubilatio,
Salus, Honor, virtus quoque,
Sit et benedictio
Procedenti ab utroque
Compar sit laudatio!

A onda nestade toga svijeta i slave njegove...

Bistro viđenje, proricanje i govorenje tuđih jezika.

Piše: **Dr. Alfirević.**

O tome nam podava Dr. Fr. Walter krasnih podataka u svome djelu «Aberglaube und Seelsorge», pak je vrijedno da se s njima upoznadu širi krugovi.[1])

Spiritizam često ističe neke pojave kao proizvod duhovâ, a to su bistro viđenje, proricanje i govorenje tuđih jezika.Hipnotizam opet hoće da te iste pojave kod somnambulâ pripiše nadnaravnim silama i uspoređuje ih s darom proročanstva, jezikâ itd. Starog i Novog zavjeta. Jedni i drugi pretjeravaju, kako ćemo se uvjeriti iz slijedeće analize.

1. *Prostorno bistro viđenje.*

God. 1838. je član francuske akademije znanosti Bourdin raspisao nagradu od 3000 franaka za onoga, koji bi bez očiju i svjetlosti mogao da čita. Prikazaše se tri liječnika sa somnambulima. Nu niko nije dobio nagrade. Dvojica somnambula su uhvaćeni u prijevari, treći nije mogao da čita. Opet se g. 1897. jedna somnambula u Narbonni podvrže pokusu. Nu i tu se otkrila prijevara. I *Löwenfeld* je ispitivao[2]) razne slučajeve i uspjeh je bio negativan. Izmeđ ostalih jednoj histeričnoj djevojci postaviše knjigu na želudac i zatvoriše oči. ali nije čitala, kada su joj bolje priklopili zavezom oči.

Francuski fisiolog *Richet* je svojedobno na se svratio po-

---

[1]) ***Aberglaube* u. *Seelsorge*** **mit besonderer Berücksichtigung des Hypnotismus u. Spiritismus. Cijena 2. 60 Mk. Izdanje kod Ferdinand *Schöningh, Paderborn.* Preporuča se djelo po sebi, jer govori temeljito o magnetizmu, hipnotizmu, sonambulizmu, stigmatizaciji, praznovjernom naturalizmu i misticizmu.**

[2]) **Somnambulismus und Spiritismus, str. 27.**

zornost javnosti radi svojih pokusa. On je nalagao somnambulu, da nacrta ono, što vidi, ili misli, da je vidio. Od 200 takvih pokusa 20 ih je imalo uspjeha, t. j. više ili manje je imalo sličnosti s originalom, ali nikada potpune točnosti. Drugda je zatvorio karte razne boje i raznih imena, te su djelomično pogođene boje, ali imena ništa.

Pobliže je istraživanje pokazalo, da je neko samo prividno bio hipnotiziran ili da oči pravo hipnotizirane osobe nijesu bile potpuno pokrivene, pak je najmanji otvor bio dovoljan da hipnotizirana osoba uzmogne čitati ili je tama postojala samo za normalno oko. Drugda su hipnotiziranoj osobi postavili između očiju i knjige neprozirni predmet i takova osoba nije mogla pročitati ni slova kao ni potpuno budna osoba.[3])

Isto tako nije utvrđeno ono, po čemu su neki somnambuli postali tobože glasoviti, t. j. da vide svoju nutrnjost (n. pr. moždane) i tako uspoznaju svoje bolesti. Nu sve i kada bi mogli gledati u svoju ili tuđu nutrnjost, ne bi još to vrijedilo kao diagnoza bolesti, jer su za to nužni razni studiji (n. p. anatomije). Somnambulične diagnoze ili su previše općenite ili nijesu odgovarale istini.

Ne bi li mogle valjda djelovati Röntgenove zrake? Fisiološki veli Löwenfeld, mogle bi neke ultravioletne zrake djelovati na retinu, ali je to nemoguće za zrake, koje obično i normalno djeluju pri gledanju.

Nekoje se osobe hvale, da na ***daleko*** vide ili čuju. Tu je lako, da se te osobe varaju, t. j. imadu jake predodžbe ili halucinacije. Tako ***Swendenborg*** nalazio se je g. 1756. u Gothenburgu i pričini mu se, da vidi požar u dalekom Stokholmu (dakle 50 milja daljine). Swendenborg je točno označio vrijeme i opisao je požar i sve je odgovaralo točno realnosti. ***Kant,*** savremenik Swendenborga, sumnja o istinitosti. — Löwenfeld razlaže glede ovih pojava: Ili je viđenje u uzročnoj svezi s korelativnim događajem ili samo u slučajnoj svezi. ***A priori*** se može kazati, da je u slučajnoj svezi navedeno viđenje somnambula. Nu nije slučajna sveza, ako on imade ***češće*** takovo viđenje, pri kome motri udaljene predmete i događaje čak s detailima. Moralo bi se prihvatiti, da udaljene osobe i predmeti u duhu somnambula izazivlju, predodžbe. Kako je to i na koji način se to zbiva, nije moguće protumačiti. Tu je regbi direktno

[3]) Preyer, Der Hypnotismus, str. 92.

djelovanje na moždane. Spiritiste tvrde, da to proizvodi neki duh kao posrednik daljine. Löwenfeld se protivi spiritističkom tumačenju.

Posebna je pojava bistrog viđenja ***transportacija ćutilâ.*** N. pr. prstima čita, dlakom kuša ukus praha itd. Postoji li to? Pravog dokaza nema ni kod somnambulističkih ni nesomn. osoba. Tu je po srijedi hotimična ili nehotična prevara. Pri povećanom ćućenju somnambule još vide ili čuju, što drugi redovito ne osjećaju.

Čitanje misli postoji. Nu tu nema ništa tajnovita. Obično uz misli se pojavljuju kretnje mišicâ na licu. Agent misli je koncentriran i lako još bolje odrazuje misli na mišicama i tiho izgovara. Tumačitelj je obično u hipnozi i u takovom stanju sluh je razvijeniji i čuje i najmanji šapat. Čitaoci misli malo ili ništa nijesu pogodili kada je neko zamišljao crteže. Uopće se često događa — veli Lehmann[4]) da se pretjerava sličnost nepoznate stvari s poznatim.[5])

K bistrom viđenju ubrajaju mnogi i telepatiju, t. j. kada nas neko čuvstvo obavješćuje o udaljenim stvarima.[6]) Löwenfeld veli, da tu naši moždani djeluju kao Marconijev bežični brzojav; Du Prel, da to prenosi neka psihomagnetična sila. Forel veli, da povijest govori o činjenicama; dapače da su i nevjernici vjerovali u simpatične uplive i ispunjenje slutnje. Teško je kazati nešto sigurna u telepatiji.

2. Predviđenje budućnosti.

Od najstarije dobe do danas bilo je osoba, koje su označene bile osobitim darom. Kod starih su ovakve osobe postile, udisale posebne pare, buljili u ravnine ili vodu ili kristal. Nu bolje istraživanje ovih proricanja dovodi do zaključka, da su po srijedi lukave kombinacije ili da im je slučaj dao pravo.

Ni ***drugotno gledanje*** (second sight) ne traži, da takovim osobama pripišemo mistično-proročanski dar. Takove osobe obično vide stvari iz svoje okoline (smrt, nesreću itd.). Na znanstvenom ili obrtnom polju nijesu ove osobe ništa unaprijed otkrili; slično kažimo o kakovom izvanrednom političkom do-

[4]) Aberglaube u. Zauberei, str. 388.

[5]) Bilo je slučajeva, gdje je impresario primao u ruku novac, pismo, predmete i somnambula je sve kazivala, i ako je daleko stala i zavezanih očiju. Čudnovato je bilo, što je impresario »brzo« pitao, neke riječi nepoznato mrmljao.

[6]) Flammarion, Ratsel des Seelenlebens, str. 43.

gođaju ili nenadnoj promjeni kursa. Slično vrijedi i proročkim halucinacijama (Hallucinationes veredicues): Neko vidi u halucinaciji oca, kasnije dobije vijest, o kojoj njegovoj nezgodi. Tu je ili telepatija po srijedi ili slučajna koincidenca.

Spiritiste vele, da duhovi posreduju u proricanju, jer znadu prošlost, sadašnjost i budućnost. Ali ti duhovi bi morali biti sveznajući, da nam uzmognu o svemu odgovoriti.

Predviđenje budućnosti je zapletenije nego li prostorno bistro viđenje, pak ih krivo izjednačuju *Schopenhauer* i *Richet.*

Naravno ipak bezbroj vračarâ, pučkih i velegradskih živi od proricanja, jer su ljudi ipak željni da pogledaju u budućnost.

Dakako drugo je kod proroka St. i N. Zavjeta, gdje su izvanrednim dokazima pokazali, da je njihova riječ istinita.

3. *Govorenje tuđih jezika.*

Herodat i Pausanija tvrde, da je delfijska Pitija razumjela i govorila tuđe jezike. Spiritiste cele, da to čine i njihovi mediji. Što je u stvari?

Još nema slučaja, da takovo znanje i govorenje nije imalo izvor u naravi. Miss Laura, kći amerikanskog suca Edmonda, govorila je tobože grčki. Lako se pak tu podkrade prijevara. *Lehmann* je opažao medij, koji je zaposjednut bio od duha nedavno umrlog švedskog propovjednika. Medij je brzo izgovarao, te je izgledalo, da je pročitao koji kut švedske novine i nemajući pojma o švedskom izgovoru. U budnom stanju medij se ne sjeća utisaka. Stoga nije nužno prihvatiti, da duhovi govore preko medija u spiritističkoj sjednici.

Th. Flournoy je opažao [7]) kroz više godina medij, koji je obdaren bio darom jezikâ. Helena Smith (pseudonim) je opstojala u 14. vij., govorila je arapski i sanskrit, jezik na Marsu. Flournoy je pozvao neke indologe, te se je ustanovilo, da se sanskritske njezine riječi i geografski opisi nalaze u jednoj indij. povjesti u žinevrskoj biblioteci; za arapski je našao oslon u arapskoj poslovici dnevnika njezina liječnika: marsov jezik je bio francuski fantastički dialekat.

Drukčije je s darom jezika u sv. Pismu. Tu je okolnostima, događajima, svime utvrđeno, da je potpuno, bistro poznavanje jezika i da je isključena prijevara ili naravski izvor. — Isto tako

[7]) Svoje resultate je objelodanio u spisu: Des Indes à la planète Mars. Etude sur un cas de Somnambulisme avec glassolalie. Paris, Alcan, 1900. (2 izd.). — Usp. Philosophisches Jahrb., Fulda 1901, str. 252.

ne smijemo hipnotične pokuse izjednačiti s nadnaravnim pojavama kršćanske mistike ili čudnovate događaje, kojima Bog proslavljuje svoju crkvu i svece, pripisati sugestiji ili mediumističnim svojstvima. Istina, analogijâ i dodirnih točaka tu imade, kako veli Gutberlet[8]; Ali kada prorok proriče stvari, koje samo Bog znade, ili govori nepoznate jezike: ako se događaju stvari u ekstazi, koje nemogu da protumače psihične energije onda se ne bismo mogli pozivati na zakon ustrajnosti, kada bismo rekli, da je sve to također nešto naravna.

[8]) Der Kampf um die Seele, str. 433.

Zofka Kveder, Jedanaest novela.

Piše: **Dr. Alfirević.**

Prikaz i ocjena.

Već dulje vremena čita se ime Kvederice. Napredniaci joj kade, uzvisuju, te donose njezine sastavke u Savremeniku. U Društvu hrvatskih književnika je gospođa Sand u miniaturi ili barem ti književnici žele da to bude. Ovo društvo je izdalo sada iz njezina pera «Jedanaest novela».

Na svršetku ovih novela sama nam donosi svoj životopis. Rođena je g. 1878. u Ljubljani, odrasla je na granici Kranjske i hrvatskog Gorskog kotara. Sa sedamnaest godina bila je manipulantica kod geometarskog ureda u Kočevju. Kasnije je došla u Ljubljanu, gdje je «na savjet nekih znanaca počela raditi na literarnom polju». Iza toga je pol godine vodila u Trstu administraciju «Edinosti» i «Slovenke». Zatim je u Zürichu i Bernu proživjela nekoliko mjeseci. O svome dosadašnjem životu veli sama: «Okušala sam kao malo koja žena. otrov kleveta i neopravdanih uvreda svoje časti, ali srećom mi je usud dao široka i jaka pleća.»

Napisala je kvantitativno mnogo. U vlastitoj nakladi izdala je «Crtice», «Misterij žene», dramatske radnje «Ljubezen» i «Iskre». Matica Slovenska izdala dramu «Amerikanci». U češkom su izišle njezine «Vesnické povidky», «Vlada a Marja» (njezine kćeri); češki socijaliste izdali su njezina dva sveščića «Povidky», «Nada» i «Záhrebska služka». Prevela je barem pol tuceta drama i komedija s českoga i hrvatskoga za slovensko kazalište, te Cankarov i Kersnikov jedan roman sa slo-

venskog na njemački za prašku «Politik», Novakova «Pavlu Šegotu», te stotinu slovenskih, hrvatskih, srpskih, bugarskih i českih novela. Već tri godine vodi kod «Agramer Tagblatta» subotnji prilog «Frauenzeitung», a od deset godina uređuje slovenski list «Domači prijatelj», što izdaje Vydrova tvornica u Pragu i koji naliči nekadašnjem hrvatskom «Sijelu».

Po nazorima je «socijalistica»[1]).

Zofka Kveder stupa pred javnost s ovo jedanaest novela. Porazdijelila ih je u dva dijela: šest općenitih i pet ratnih novela. Kada si sve pročitao, odložiš knjigu i moraš reći: Ima lijepih opisa i zamisli, ali je sve nenaravno opisano (osobito Luđak i Smrt maloga Jovana). I stil je nekako osječit. Često griješi i protiv temeljnih pravila i estetike i psihologije (n. pr. U rudniku, U potrazi za životom). Istina neke su slike ljupke (n. pr. Povratak, Udovica), ali su i tada općenito — kako bi Zofka kazala — «dosadno slatke» (str. 42).

Nu Zofka ima i čudnovate, nastrane nazore.

U noveli «Luđak» junak ugleda prvi put tuđu ženu. Odmah je pita: «Jeste li već imali ljubovnika?» Odgovor je bio: «Nisam još». I odmah ide s njime, te čak i u Ameriku (str. 67). Propao se vraća kući, hvata djevojku (str. 77) i Emil (luđak) zapali kuću i sve i ustreljuje sebe (str. 82). — U «Potrazi za životom» umire junak u ratu s riječima na ustima: «Gdje je život?! Šta je život?!» (str. 100). — U «Slikar Fiala viče, da bi se ubio, ako ne bi uspio u slikarstvu. Na to Novak, slikar, zgrabi obim rukama košulju i razdere je na širokim obraslim grudima. «Gledajte», vikne i pokaže na bijelu brazgotinu nad srcem. «Pred petnaest godina ranio sam se, vani izvan grada. Nisam mislio ni na mater, ni na sebe, nego samo da ne mogu živjeti, kad nisam više umjetnik. Nek umre tijelo, kad je duša u njemu umrla». (str. 57).

Novela «Luđak» svršava: «Dugo je gledao Emilijan u vatru. Kad mu se pričinjaše najljepšom, kad su se već i dublje u parku zapaljivala svijetla, kad je sve šumjelo od visokih plamenova, uzeo je pušku i ustrijelio». (str. 82). Tako umire čovjek, o kome stoji na str. 73: «A u tom mladom, jakom tijelu imade toliko divlje, žive snage. Krv šumi u ušima vruća i gladna života, mišice se napinju, glava hoće da se razleti od nejasnoga nekoga slijepog htijenja. Sve bi mogao, i najteže i najjače. Zvijezde bi mogao strgnuti s neba. Tako blizu je sve, ali ruka ne može da

---

[1]) Savremenik, g. 1914, br. 3., str. 167.

se digne, bez smisla, bez koristi gori ta vruća, bujna vatra u nutrini, a život se, lijen, mlaki dosadan, vuče dalie. I sve, sve se pretvara u *smiješnost* i maljušnost». — Sličnu ideju nalazimo u svršetku novele «Slikar». Novak zaključuje: «Takvi smo mi ljudi, da su i naši najveći ciljevi, kad ih pogledaš izbliza, *smiješni»* (str. 60). — U noveli «U rudniku» naišao je radnik ispod zemlje u rudniku na mrtva zasuta radnika. Opet ga ukopa u pukotinu s riječima: Ti si, druže, na lijevoj, a ja ću raditi na desnoj strani! Puni su amerikanski rovovi naših grobova, prepuni, druže! (str. 20).

Očevidno je Kvederici život enigma, bez vrijednosti, idealizma, pun smiješnosti....

Dapače gospoda Zofka prikazuje ***religijoznu indiferentnost*** kao ideal. U noveli «Smrt maloga Jovana» ostao je Jovan bez majke. Turci su iz sela pobjegli; sve kuće gore, a on traži majku. Zalazi u tursku praznu kuću; viče tu za majkom. Nalazi tursku djevojčicu samu u kući. «Tvoji Turci su mi je oteli!» vikne i udari djevojčicu. Nešto zagrmi, kuća se potrese i djeca zadršću od straha. Od straha, čega li, padnu u zagrljaj, obujme se čvrsto i tako tijesno stisnuvši se jedno uz drugo kleknu na minder i zaplaču, zaplaču očajno u neopisivoj tuzi.

«Bože moj!» klikne mali Jovan.

«Alah!» šapće mala.

On ju je čas prije tukao, a sad ga eto njezine ruke grle. Mrzili su jedno drugo do pred časak, a sada se stapaju njihovi uzdasi u jedan jecaj, njihove se suze miješaju u jednu jedinu gorčinu.

Kuća gori sa sviju strana. I zagrle se čvršće. I tako pogibaju zajedno združeni i izmireni u smrti.

Ovako *ona*[2]) na str. 91—92.

Slični idealizam prikazao je i Aškerc u pjesmi o sarajevskoj džamiji. Kod njega je turska vjera jednako dobra kao i kršćanska, jer......

Dapače po Zofkinu sudu ***kršćanstvo nije za vesele duše*** i ***Bog*** je ***nemilostiv***. U noveli «Misije» piše o jednom primorskom

[2]) Zofka kritizirajući Bazalino izdanje Aškerčevih pjesama kod Matice Hrv. veli: «Aškerc je bio uistinu vazda tako tolerantan, da je i kršćanstvu priznavao, kao svakoj drugoj vjeri, Islamu, Budhizmu itd. etičku vrijednost, ali je baš zato bio i ostao izrazit skeptik». (Savremenik, g. 1914, I. sv., str. 50). Takova hoće da bude i Zofka Kveder. To je tolerancija za milost: trpa istinu i laž u istu vreću.

mjestu: «Malo su crkava zidali njihovi pređi po svojim kameniti mbrdima, jer je malo straha božjega bilo u njihovim veselim dušama. Gdje ima još tako modrog nasmijanog neba, kao u njihovom kraju, kada se bura utiša? Svud oko sebe gledaju vesele oči, ne traže po tlu riješenje teških i tamnih pitanja, za koje nikada i nigdje ne nalaze odgovora» (str. 23). Dolaze dominikanci, kao «bijeli orlovi» (str. 28) u misije. «Crkva je cijeli tjedan odzvanjala od njihove propovijedi. Grozom su šibali narod, paklenskim ga strahom strašili[3]) i poticali na ljubav i pokoru. Proklinjali ga, natjerali ga u crnu zdvojnost» (str. 28). Seljaci su dolazili u crkvu, te «iz dalekih sela ostajali su cijeli dan u crkvi, svi premrli, gladni i žedni. Suhi kruh, koji su imali u džepovima spravljen za objed, bio je smrznut i tvrđi od kamena. Ozeble ruke nisu ga mogle otopiti. Kod polpodnevnih propovijedi ležali su ljudi po dvije-tri ure na koljenima, jer su bili preslabi, da se dignu» (str. 30). I zaključuje ovu novelu s ***blasfemijom:*** «Oh, tvrd i nemilostiv si, kraški Bože, u zimskom času! Tvrd i nemilostiv!» (str. 31). Eto Kvederica pozna kraškog Boga čak! Eto dokle dopire zaslijepljeno žensko srce. Zašto tako psuje Kvederica? Jer izmišlja: «Kad su bijeli fratri otišli drugamo propovijedati pokoru, umrlo je u četrnaest dana dvadesetak ljudi na golim kamenitim brdima okolo crkve...» (str. 31). Ako gospođa Zofka ovako odgaja svoje kćeri, baš će to biti lijepi odgoj za budućnost Hrvatske.

Nije se čuditi Zofkinoj blasfemiji, kada ona i ***psu*** pripisuje ***dušu.*** Na str. 11. (Crna noć) čitaš: «Pas je slabašno zacvilio i pogledao gazdu ***čovječjim očima.*** U njima kao da je bila duša samilost, ljubav, vlastita tužba.... I tada je Zemljaković vidio, da pas umire.»

Nu Zofka hoće da širi i ***panteizam,*** kada stavlja u usta slikaru Novaku ovo: «Frančesko! Zašto se čovjek sam sebi čini važan i znamenit nad sve drugo u svemiru?! Gledaj tu krasotu dolje na zemlji i tu veličanstvenu neizmjernost neznanih svijetova nad nama! Ako ih i miljarde propadnu i ***sruše se u ništavilo,*** iz kojega su postali, ta veličanstvena, ***vječna i neizmjerna priroda roditi će druge*** miljarde, da traže i nađu ciljeve, za koje su stvoreni. A možda je i to polučen cilj, da u takvom tihom, čarobnom času osjeća ništetnost pojedinca i gigantsku veličinu i

[3]) Slično opisuje Matej Košćina u Savremeniku «U vrijeme svetog poslanja», g. 1914, sv. I, str. 27 i sv. II. str. 84.

krasotu neizmjernosti, gdje je sam kao kaplja vode u moru, ali sve, što je u svemiru, sastavlja se iz takvih ništetnih kaplja u veliku grandioznu manifestaciju životne sile.» (str. 60).

Prigodimice je Zofka Kveder pisala o važnim pitanjima kod Aškerca, da ga je skepticizam gonio vazda «napried, putovima istraživanja», te «Aškercev skepticizam nije očaj malenih duša, koje se gube na posljetku u tromom pasivitetu prema svima i svemu. Njemu je skepticizam smjeli izlaz na nove puteve. On ne treba da vidi na kraju svoga puta siguran cilj on i u neizvjesnost ide jednako čvrstim[4]) koracima». Uistinu i Zofka nabacuje pitanja[5]) ali zaboravlja da samo maleni duhovi obiluju sumnjama i ne obziru se jesu li ili ne opravdani. Bistre pojmove ima ko se visoko diže. Ali to nije moguće bez viere. Prava znanost ne dovodi ni do pasje duše, ni religijozne indiferentnosti, ni panteizma. Prava umjetnost mora biti odraz života i za život. Ali preljubi i samoubojstva, ljubakanja jesu sjene i odvratnosti realnog, pravog, urednog življenja. Ko te sjene izdiže i misli da je to zadatak umjetnosti, vara se. Takav umjetnik fotografira, ali ne sudjeluje pravom i cjelovitom umjetnošću.

[4]) Savremenik, l. c.

[5]) Zofka se je vjenčala 18. veljače t. g. u Karlovcu s urednikom socijalističke «Slobodne riječi», Jurjem Demetrovićem («Slovenec», br. 41). Po kojem vjerozakonu?

Fiat lux!

I. Dr. Bazala i narodni esklusivizam.

Dr. Bazala je napisao ovu tvrdnju:

«Narodni duh treba da prožme sav život, u svim prilikama treba da je izvanjski oblik odraz duše narodne, svakomu djelu treba da poda svoje obilježje — to je kultura, koja je postala životom, te ima jedina pravo, nositi to dično ime».[1])

Narodni eskluzivizam ne može da bude bolje označen: «*Svakomu djelu treba da poda svoje obilježje*». Po ovom receptu ni političke, bilo koje težnje, nijesu izuzete.

Stavi li svaki narod vrhovnim načelom nacijonalno pitanje, a odreče se vjerskih, moralnih, uopće društvenih načela, tada bi pokolj neizbježivo nastao prema onoj: *homo homini lupus*. Hoćemo li držati evolucijonistički princip, da u borbi za opstanak samo jači, razvijeniji narodi nadvlađuju, tada nama barem u Hrvatkoj ne bi nikako stalo u interesu, da se isključivo metnemo na bazu paznate divize: «Svoj k svome!»

Kad bi se narodi i mogli po ovom načelu u jedno državno tijelo grupirati, takvo državno ustrojstvo po sebi *ne bi* bilo

[1]) Hrvatsko Kolo, god. 1907, str. 270.

svederno pravedno. Mnogi manji narodi u času narodne nevolje, koju unutrašnje ili vanjske prilike uzrokuju, utječu se svomu moćnijem susjedu, na temelju obustranog ugovora, da ga spasi pred narodnom katastrofom. Ovakove državne tvorevine u sebi su pravedne, a i povjest nam ih pokazuje sijaset takovih. Mine li pogibelj, tada, makar narod i mogao se dovinuti svoga državnog života, on to ne bi smio, jer je po srijedi pitanje vjernosti i pravednosti, koga se ne smije bataliti tako na laku ruku.

Nacijonalistički princip praktično je u državnom ustrojstvu *neprovediv.* Što bi se dogodilo od Rusije, Austrije, Engleske, Njemačke, gotovo od sviju svjetskih država, jer nijedna nije osnovana na osnovi čistog nacijonaliteta?

Čisto kosmopolitski značaj modernog doba, kada u samim glavnim gradovim ima gotovo pretežni dio stranaca, prama urođenicima oteščaje, nemogućom čini narodnu političku grupaciju. Uvedenje narodnog eskluzivizma štetovao bi nam u svakom pogledu: religijoznom, znanstvenom, političkom, prometnom, ekonomskom.

Kad bi u praksi i postajala mogućnost državne autonomije, ne znamo, bi li - dapače smo stalni da se ne bi - narodno blagostanje i narodni ideali ostvarili. Imamo primjera, gdje se je za ljubav narodnog jedinstva (Italija) batalilo Božja i naravna prava (posjed sv. Stolice, a da nije narodna sreća u tome štogod dobila. Cavour nije gledao ni na pravo vlasništva, e da samo dođe do jedinstva Italije; ali moralnost tomu činu mogu samo oni da priznaju, kojim je gruba sila vrhovnim pravilom dobra i zla.

Ne mislimo ovim reći, kao da je ovaj princip «Svoj k svome» sam u sebi pokudan. Naravna nas ljubav više veže prema roditeljim, nego li prema daljnoj svojti; slično se ima reći i o članovim jednoga te istoga naroda. Mnogo mi je bliži brat Hrvat nego li prekodravska bratija. Nije nam bila namjera da opravdavamo državna samosilja, koja ne će da respektiraju narodna prava kao što su: narodnu autonomiju u granicam ugovora, jezik narodni, vjersku narodnu obuku. Namjeravali smo upozoriti na slabo shvaćanje narodnog načela.

II. Van s liberalstvom!

Psihološka je evolucija liberalizma naše domaće inteligencije zabacila je kršćanska načela, time potporu i jakost svakog trajnog i nesebičnog idealizma, ali je time upala u naručje egoističnih, časovitih, osobnih, prema prilikama politike i javnosti zgodnih probitaka. I ovi su to činili i čine, jer i onako ništa, ili posve malo drže do svakog naziva i načela. Liberalac je po svojoj biti kadar da se odvaži na svašto. I jao onome, ko se s njime druži, jer zalazi u tor gubavih ovaca. Nolite iugum ducere cum impiis!

Nu za šire je krugove važno i ovo, što nadodaje P. C. H. o prilikama u Dalmaciji, a može da služi kao pobuda za svećenstvo svih naših hrvatskih krajeva: «Svećenstvo je u stranci prava, osobito u Dalmaciji, ne samo znameniti već odlučujući faktor. I zasluge svećenstva za pravašku ideju ne mogu se i ne smiju premučati. Mlagje je svećenstvo listom sve pristalo uz pravašku stranku i znalo, da se za istu bori i žrtvuje, da trpi i da podnosi, te baš megju svećenstvom nalazimo pravih mučenika za pravaške ideale.

I ako je nekolicina od starijeg svećenstva pristajala uz narodnu stranku, ipak, kad je ova stupila u savez sa naprednom-demokratskom strankom, svi su uviđavniji svećenici ostavili napredne-narodnjake, te se ili pridružili pravašima ili ostali sa strane, prateći uz to simpatijom rad stranke prava.

Dušmanin je dakle stranke onaj, koji uvodi u njezine redove liberalna načela, dotično krši kršćanska načela. Jer je očito, da ono, što crkva ne može da odobri, ne može ni svećenstvo. Ako dakle vodstvo stranke prava hoće da se dade na nešto, gdje dolazi u koštac sa priznatim kršćanskim načelima, eto time stvara najveći razdor u stranci, kopa joj grob, od sebe odalečuje svćenstvo, taj jaki pravaški faktor.

Ovo ističemo sada u ovim kritičnim danima, e da vodstvo stranke dobro pazi, što radi. Stranka prava, stranka je budućnosti, ako bude u njezinim redovima sloge i kompaktnosti. Liberalizam tu slogu ruši, njemu dakle nema mjesta u stranci prava. Van s njime, pa ma pod kojom firmom došao, i stranka će prava kao zdravo stablo rasti i napredovati, širiti se sve dalje i dalje, okupiti Hrvate u jedno kolo i učiniti ih jakim i nepredobivim čimbenikom».

Na ovo nadodajemo: Oh, kada ćemo već jednom čuti, da se i katolici u Banovini ovako zauzimlju za trijebljenje liberalizma u politici! Braća su se u Dalmaciji već svrstali u jednu pozitivnu stranku i sada je eno ozbiljno i odlučno čiste od svakog liberalizma i pri tome — prevažno i aktuelno — nemaju obzira evo ni u doba rata. Liberalizmu, i to religioznom, dandanas je najveći oslon u političkim strankama, pak zato moraju i banovinski katolici uprijeti sve sile, da dobiju svoju stranku ili putem postojeće ili o sebi. Tu ne pomaže dugo mudrovati. Na djelo treba ići, dok je doba.

III. Iz brloga Društva Hrvatskih književnika ili Purpurne noći.

U Zagrebu izdaje Društvo Hrvatskih književnika. donekle kao prkos Matici Hrvatskoj, od g. 1909 amo pripovijesti, novele, romane, drame, pjesme. Za godinu 1914. objelodanjeno je djelo: Milkan Lovinac, *Purpurne noći.*

Djelo je neznatne književne vrijednosti, jer je sve pisano nekom površnošću i odaje rađe početnika. Često se gubi u suvišnim opisima, n. pr. pogl. 2, 10 cijelo (str. 129-30), 11 (131-2) iz pripovijesti «Prekasno je», iz «Vani je gorio sveti grad» pogl. 1, 2, 3, 15, iz «Uriškovi lirizmi» pogl. 2, 3, 6. — Nepsihološki je ili zapravo je psihološki skok ili nagrda, kada se radi o borbi za život i ipak židom se zabavlja finkinja (str. 132).

Lovinac uživa u *putenim opisima.* Iz lako shvatljivih razloga ne smijemo, da to navodima pokažemo. Takav je opis Lize (str. 12-13), sastanak Podgornajeva i Ljiljane (str. 20-24). Odvratni su prizori bakanalija, pijanstva i bluda (str. 96-100), kakovih nema ni u najzadnijim romanima. Nu je još gadniji prizor, u kome se na dugo i široko opisuje, kako vojnici silom svlače djevojku, a pijani Kosturov dovikuje drugovima: «Dolje sa zastorom... na koljena pred Presvetim! Ja ću da vas pobožnosti učim!» (str. 102-106). Slično i ogavnim realizmom riše puteni čin Kirilova i Nadanjke (str. 141-3). Tu nema ni iskre naravnog stida.

Kamo ćemo doći s ovim štivom, ako to (mladež osobito) javnost čita? Ovo znači kvariti ljude i to u ime današnjeg vijeka, upravo po Tacitovoj riječi «corrumpere et corrumpi saeculum vocatur».[1]) Naši sveučilišni profesori tuže se na propadanje duševno i tjelesno propadanje mladeži. Ko podupire te bolesti? U glavnome lijepa književnost, koja nelijepo navodi mladež k putenim strastima. I danas žaliboże u većoj mjeri vrijedi ono, što je svojedobno pisao Mantegazza: «Toliko sigurno znadem, da sam već mnoge vidio, koji su neurednim življenjem doprli do gubitka snage, bedastoće i ludila; toliko znadem, da mogu nabrojiti barem dvadeset bolesti, koje su plod nerednosti; ali još nijesam ni jedne bolesti vidio, koje bi prouzrokovala čistoća». Književno uzvisivanje nečistoće, kako evo širi Društvo hrvatskih književnika, dovodi do propasti i pojedince i narod. Zgodno je napisao moćnom Rimu nad grobom Salvian: Sola nos morum nostrorum vitia vicerunt.[2]) Nećudorednost mora da dovede narod u propast u svemu. To je neizbježivo.

Nu od pokvarenog želuca i glava boli, pak i Lovinac, koji goji nećudoredne pojmove, imade uz navedena loša svojstva i to, da je pun vjerskih ružnih ispada i nastranosti.

Psuje Boga: «Pijte dobri ljudi, pravi je to eupatorijac! Pa ne samo da grije utrobu, nego i mozgu daje misli kao sam duh sveti. Pa da otac svega, dobri bog osobno opet jednom siđe među nas grješne, pobožne ljude, naprije bi pohrlio u Eupatoriju, da kuša kapljicu ovog...» (str. 26) ili: «Moj će mi bog biti na pomoći u času nevolje i smrti. Ili barem — biti će *uza* me» (str. 42).

Ljiljana Orlikova izriče neke vrsti Preradovićeva *spiritizma,* kada veli: «Vidite, kapetane, mi poznajemo jedno drugo. Naše su duše zajedno prolijetale beskonačnosti prostora, od zvijezde do zvijezde, kao leptirići, što se bibajući viju od drveta do drveta, od cvijeta do cvijeta da slatkoću srču. Mi nemamo ništa nepoznato u prošlosti našoj» (str. 31). Ista Ljiljana govori opet u smislu *panteizma:* «Glete, prijatelju! Ovdje ja često sjedim, gledam u dalj preko voda, i slušam i slušam, a ništa ne mogu da shvatim. Pa ipak smo mi svi jedno: i more i kopno, i cvijet i zvjerka, a i čovjek — i svi smo sigurno iz iste tvari» (str. 33). Zato i upada u *agnosticizam:* «I sve se miče, šapuće, zbori, uzdiše i tuži... pa ipak — ništa ne mogu da shvatim». «Kako često ležim u kabini, ležim i ne mogu da zaspim. A onda se more šulja sve bliže, kuca potiho o bočine lađe, pa pljuska i šapuće, stenje i buči od zlobe.... i ništa se ne mo-

[1]) Germania XIX.

[2]) De gubernatiae mundi, l. 7, c. 23.

žerazumjeti» (str. 33-34). «Kapetane, mi se ne razumijemo više. Da, narav je stupila među nas». «Velike zagonetke svijeta[3]), naravi nedokučive tajne stupile su među nas, a mi smo tako nemoćni» (str. 34). Po panteističnoj je *evoluciji* život vječni i ide k usavršivanju. Zato uči Lovinac kroz usta Ljiljane, da je «život samo onda vrijedan života, ako se za nešto veliko, velebno, što unapređuje, pridonese kao žrtva. A najljepša je smrt smrt za slobodu, jer samo ona donosi život vječni» (str. 38). — Dosljedno je prema ovoj nauci uzaludna svaka *molitva*. Nadenjku potiče mati na molitvu, ali joj ona odvraća: «Ne, — ne ću, majko. Ta čemu? Ne pomaže svejedno. Nije li se molilo, kad je Skalinskoje harao požar? Pa ipak je na stotine postradalo djece i žena u vatri. A kad je bio pokolj u... ne, čemu, da se molim. Ja idem k ljudima. Nosit ću im naboje, hranu i votku. Pripazit ću!» (str. 124).

Čujmo još jednom, kako govori u panteističkom smislu o Bogu i vjeri: «Već tisuće i tisuće godina bulazni čovječanstvo od mahnitih priviđenja i pričućenja o bogovima i božanstvima, koji su samo njegove želje i njegovi strahovi, koje si je stvorio iz sjena, što se kolebaju na granicama njegovog pojimanja. U slikama, riječima i idejama, što iskrisuju iz polusvijetla, koje se nakazno lomi u sumračnim uglovima njegove duše, a on ih proglasuje svetima i neporedivima, pa sad ophode i muče ga i progone ga u snu i na javi, podmuklim bijesom. Ali doći će dan, kad ćemo oćutjeti i vidjeti i svijetlo će biti oko nas i u nama, pa ćemo razumjeti sve, i *biti ćemo svei sve će biti mi*, i prah i drvo, i zvjerka i čovjek. A tamni likovi moći, lažni fantomi straha razletjet će se lelečući i urlajući u ništavilo, otkud su i došli. Da, sve ćemo znati, štogod um savladati i spoznati može, a da ipak još ostane um. — Vjera je nauk, kako ćemo da budemo dobri i pošteni po čuvstu i ništa više. Pa ipak su ta čuvstva sveli raznalice i lašci u groteskne bajke, ovjesili ih žigom najnespretnijih varka, a čovječanstvo se sada u prah baca pred tim nadri-uresima, iza kojih ništa ne stoji, do okamina iz pradobe misli, kad još duh nije bio odijeljen od sanje. Ali svanut će dan, kad će se te krpe od sebe raspasti, trule i crvom otočene, a okamine će strunuti i stropoštati se u grabu kraj druma, kojim ljudstvo prolazi u život novi. I pred

[3]) Na str. 57 slično piše: «Kidaj grudi i moli se do besvijesnosti velikoj vječnoj *zagonetki*. Jer samo ona jest, a nitko nikad je riješiti ne će. Zaludu je.»

čovjekom će se izviti u svem svojem sjaju Istina, naga i sveta». (str. 38-39). *Isus* mu je *sanjar*. «Napeto gledaše u sliku, što je visjela među vrtnim prozorima. Bila je to slika bolne, mukotrpne glave čovječje, što je nosila krunu od trnja. Lice zanesenjaka, sanjara, što se prozvao sinom božjim, a bio je najjadniji, najdobrostiviji od svih ljudi, što su živjeli, ili će još ikada biti na svijetu... Ali on je bo nemoćan. Udavili ga, učiniše, da ga nestane bez traga za vijeke vijekova» (str. 77).

Što da na ovo kažemo?

1. Krasno je nekoć pjevao Weber:

> Die Hand, die segnet und ordnet und pflegt,
> Das Herz, das liebt und leidet und trägt,
> Wird erst erkannt, wenn in düstrer Gruft
> Den Mutternamen die Sehnsucht ruft.[4])

Ko nije srce svoje ubio, iznakazio, mora da ćuti spram oca i majke. I Bog? Bog je naš otac, koji je na nebesima.[5]) On nas je toliko ljubio, da se imenujemo sinovi Božji i da jesmo.[6]) A samo prostak, neotesanac znade svoga roditelja grditi ili mu se rugati. Lovinac se zaista u tome i s takovim natječe, kada onako prostački psuje i grdi Gospodina Boga.

2. Spiritistička se nauka preživjela. Ostalo je jedino, da postoji zlobni, ograničeni u sposobnostima duh, t. j. jedino ono, što je već od svog početka naučavalo kršćanstvo. Proste su pak tvrdnje o kakovoj preeksistenciji ili da će se duše nastaniti po zvijezdama; proste su tvrdnje, koje nije niko ničim dokazao.

3. Panteizam se zapliće kao buha u kučine. Odakle svijest, urođena načela (principia innata), razlika, temeljna načela ćudoređa itd.? Zagonetka. Ustaje protiv svagdanjeg iskustva, po kome smo svijesni, da smo ljudi skroz druga bića od bilja, živótinjstva, od drugih ljudi. Život ostaje bez utjehe po panteizmu, osobito u nevoljama; jedini lijek je smrt; riječju život nije vrijedan života.

Agnosticizam je dakako posljedica panteizma, ali i neupravna osuda ovoga. Nu agnosticizam zapravo mora dovesti do potpunog skepticizma, a ovaj znači potpuni bankrot znanosti i kulture uopće. Nu pred ovim se zadnjim jazom zaustavlja svačiji

[4]) Herbstblätter, 326.

[5]) Mt. 6, 9.

[6]) Videte, qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus (1 Iv. 3, 1.).

duh, jer barem vjeruje u to, da opravdano o svemu sumnja ili ti u protuslovlju je sa samim sobom i svojom pretpostavkom. Agnosticizam je stoga u redovitom, praktičnom životu besmislen.

Molitva je nesmisao u panteizmu, vjerujemo. Nu pošto je panteizam neopravdan, onda je bez misli i nesmisao tobožnja molitva. Osobni Bog ljubi nas, može i hoće da nam pomogne. Nije ipak sve dobro, što se nama pričinja dobrim. Ni mati neda djetetu noža i ako ovo za njim plače.

Evo kakovih vam stvari iznosi Lovinac preko Društva hrvatskih književnika. Ne čudimo se ni jednome ni drugome čimbeniku, nego se zaista snebivamo, da ovo Društvo ipak broji med svoje članove i par katoličkih svećenika. Jadna crkva i Hrvatska!

IV. Nušić u Matičinom izdanju.

Branislav G. Nušić se je rodio g. 1864. u Beogradu. Tu je i u Grazu svršio pravne nauke i kao svršeni pravnik odležao je godinu dana u požarevačkoj tamnici zbog satiričke pjesme. Na robiji počinje njegov pravi književni rad. Tu je napisao *Listiće,* knjigu svojih prvih feljtona, i *Protekciju.* Bio je konzul u Macedoniji i Arbaniji, dramaturg, kazališni intendant, urednik i izdavač novina».[1]) U Beogradu je uredivao *Zvezdu* i *Tribunu.* Po Matoševu je sudu njegov *Knez od Sembarije* biser naše drame, a *Svijet* najuspjelija savremena komedija srpska i hrvatska.[2]) Doslije je napisao 22 dramatska komada. Poznat je kao komičar, feljtonista, te je u Srbiji stvorio posebnu, modernu književnost: šaljivu kozeriju, ležerni i graciozni listić (feuilleton).

G. 1912 je naša Matica Hrvatska izdala Nušićeve *Priče* s predgovorom Matoša. Ovaj je za to izdanje izabrao ovih deset priča: Autobiografija, Nezvani tutor, Moje bistro dete, Tragedija mladosti, Pokojni Serafin Popović, Iz «Listića», Dve koncertne tačke, Dramski pisac, Palilulski Miloš Veliki, Politički protivnik.

Što da kažemo ob ovim pričama?

Uistinu smo malo gdje našli toliko naravnog opisivanja (dapače se u tome takmi s našim Šenoom) ili zdravog i umjetničkog humora. To je razlog, da Nušićevo štivo ne umara, nego

[1]) Priče Br. Nušića, Predgovor, str. 11.
[2]) ib., str. 3.

obratno privlači. Lijepi su Moje bistro dete, Dramski pisac, Palilulski Miloš Veliki, Politički protivnik, Pokojni Serafin Popović, Nezvani tutor. Nu s moralne strane morala je «Matica Hrvatska» izostaviti iz ove zbirke Dve koncertne tačke, jer se sadržaj ogriješava na samo o kršć. ćudoređe, nego i o najjednostavniju pristojnost. Ni dio iz «listića», ni dio Autobiografije nije podesan za ovakove zbirke, one Matice, koja je više puta preko svojih predsjednika izjavljivala, kako ona poštiva svaku vjeru i ćudoređe. Valjda Matoševci mogu uživati tobože literarno, jer im ugađaju nećudoredne prljavštine, ali se preogromni dio Matičinih čitalaca sigurno ne slaže s tako nastranim ili pokvarenim ukusom.

Jadna Matico, kada ćeš već jednom zaploviti i kršćanskim vodama!

Upiti i odgovori.

LIBERALIZAM I SREDSTVA PROTI ISTOME.

Upit. Kako da se borimo protiv liberalizma? S. G.

Odg. O tome je donio gradački časopis Theol. prakt. Quartalschrift u 2 svesci g. 1914. lijepu raspravicu, pak ćemo se poslužiti i njegovim razlaganjima.

Nu prije svega budimo na čistu s pitanjem: Što je liberalizam? — Ovdje nije dakako govor o političkom, gospodarstvenom ili inom liberalizmu, nego jedino o religijoznom. Ovaj se također pojavljuje u različitim oblicima i pod raznim imenima. Pristaše ga nazivlju često: napredak, moderna kultura, prosvjeta itd. U glavnome hoće liberalizam da u politici, socijalnim pitanjima, uopće u javnom životu uništi ili barem oslabi upliv vjere. Radikalni liberalizam hoće, neka se čovjek ne osvrće na nikakvu vlast izvan sebe — u užem smislu relig. liberalizam znači nauku o neovisnosti države od crkve. Tu je krivi političko-religijozni sustav, koji dakako imade više stepena: Jedni uče, da je država iznad crkve, pak ova ovisi od milosti državnika i povjerena je njegovom nazoru. Drugi uče, da treba odijeliti državu od crkve, te dosljedno da ne treba državi u svojoj upravi i zakonodavstvu obazirati se na crkvena prava ili propise (osobito glede ženidbe, škole itd.). Treći dozvoljavaju superiornost crkve nad državom, ali da crkva mora svoju djelatnost ograničiti samo na vjerske stvari, n. p. crkva mora mučati, ako se država ne obazire na vjerske ustanove ili objavu. K ovim zadnjima ubrajaju se i oni katolici, koji hoće da su znanost, politika, pravo, obrt i trgovina itd. samostalne stvari i neovisne od vjerskih načela.

Relig. Liberalizam, ma u kojem obliku, svagda provodi raskršćanjivanje u svijetu.

Razna su sredstva u borbi protiv liberalizma. — Leon XIII. u enciklici «Humanum genus» (20. travnja 1884.) preporuča srčanost i odlučnost. «Tiče se Božje časti i spasa iskrnjega! Ko na ovo misli, ne će mu u borbi uzmanjkati srčanosti i neustrašivosti». — Treba puku predočiti pravi cilj liberalizma i sve varke. — Čvrsto valja se nasloniti na sv. Stolicu u mišljenju i djelovanju. Liberalci

hoće da prekinu veze puka s biskupima i još više s papom.. Oni viču: Daleko od Rima!, a mi vičimo: Bliže k Rimu! Ljudi treba da što bolje upoznadu bit svoje crkve, te javno i zajednički da ispovijedaju vjeru. U obiteljima treba da cvate kršć. življenje i u školama da sve provejava vjera. Svak treba da upotrebi građanska prava, kako će se velika savremena pitanja riješavati u državnom zakonodavstvu po kršćanskim načelima. Svećenici su pozvani, da ta prava načela šire u propovijedima i katehezama. I radnike valja okupiti u udruge «da ne upadnu u pogibeljima društva. Ta radnici su najvećma izloženi lukavosti i zavođenju slobodoumlja». Papa preporuča i III. red, društvo s. Vinka Paulskog za tjelesno i duševno dobro siromaha, te molitvu.

Ovo su sredstva koja nam pruža naš voditelj Leon.

STVORENJE SVIJETA.

Upit. Kršćanski je pojam o stvorenju svijeta pun protuslovlja. Dokažite mi da nije tako. A. B.

Odg. 1. Lakše je nijekati nego li dokazati. Ko niječe — ako razumno niječe — mora barem jedan razlog iznijeti u prilog svome nijekanju.

Doduše je i Büchner[1]) tvrdio, da je kršć. pojam o stvorenju svijeta pun protuslovlja i nemoguć. Zgodno mu odvraća[2]) Dr. Reinhold: «Prigovori velikog materijaliste pokazuju duboko nepoznavanje kršćanske nauke o stvorenju. Ova ne veli, da je stvorenje nastalo nešto iz ničesa, nego da je neizmjerna sila stvorila ograničeno, supstancijalno bivovanje, bivovanje, koje prije nije opstojalo. U tome ne leži ni najmanje protuslovlje; obratno takova je vrst postajanja za ukupnost svih ograničenih stvari jedino moguće pred razumom. Ništa, što je ograničeno, ne može imati u sebi zadnji uzrok svog bivanja, nego samo u neograničenom, iz sebe bivajućeg, apsolutnog bića, a ovo (biće) u stvaranju ograničenih stvari ne može biti vezano na postojeću tvar, jer bi tom vezom samo opet bilo ograničeno i ne bi više bilo iz sebe bivajuće, apsolutno biće.» Ovo mora da je uvidio i Büchner, jer nije ni pokušao, da dokaže svoju gornju tvrdnju.

Da nije naš kršćanski pojam protuslovan, priznao je na jednom mjestu i isti Hegel[3]). Obratno, neograničeno protuslovlje postoji kod panteistâ Schopenhauera, Schellinga, Fichtea itd., kod kojih je ograničeno i nesavršeno (svijet) isto što i neograničeno i skroz savršeno (Bog).

Još nešto.

Način bivovanja (akcidentalne savršenosti) podaje i pjesnik, slikar, kipar, komponista, koji «stvaraju» svoja umjetnička djela. I ta djela nijesu prije postojala[4]).

---

[1]) Kraft und Stoff, str. 9.

[2]) Der alte und der neue Glaube, str. 235.

[3]) Hegels Werke, VI. Br., str. 323.

[4]) Dr. Reinhold, o. c., str. 235.

Bilješke

I.

1. **Učenjak moli!** G. 1831. je imao Ozanam 28. godinu. Prolazeći mimo pariške crkve Saint Etienne du Mont svrati se i nehotice. Crkva je prazna. Pred oltarom bl. Djevice moli starac. Ozanam pogleda bolje i pripoznade glasovitog Ampera, koji je molio krunicu. Pade i on ničice i suze mu potekoše.

Ozanam se vazda zahvalnošću sjećao Amperova dobrog primjera.

2. **U boj protiv nećudorednosti!** Pred nama je letak, što ga je izdao «Verband der Männervereine zur Bekämpfung der öffentlichen Unsittlichkeit» (Köln). Tu doznajemo, da se u Njemačkoj svake godine troši za ozdravljenje spolno oboljelih osoba 90 milijuna M. i za nećudorednu književnost do 50 milijuna. Istina, Francuska relativno troši daleko više. Nu to je slaba utjeha, jer svakoga dovodi do bezvjerstva, bolesti, narodne katastrofe. Mladeži treba katoličke kulture, štampe, kat. organizacije, katoličkog življenja!

II.

3. **Atavizam.** 26. veljače i 12. ožujka 1913. je K. k. Zoologisch-Botanische Gesellschaft u Beču u sekciji za paleontologiju i nauku o porijetlu održala dvije diskusione večeri o temi: «Atavismus» (Verhandlungen 1914, Heft 1 u. 2). Raspravljanju je učestvovalo uz predsjednika prof. Abela još dvanaest strukovnjaka. U zaključnoj je riječi rekapitulirao predsjednik rasprave ovako: «Osobite je vrijednosti činjenica, koju je potvrdila i diskusija, da još nijesu dokazani slučajevi atavizma, kod kojih bi bili rekapitulirani filetični znakovi daleko natrag ležećih stupnjeva predâ». — Riječ «atavizam» uzeše pri raspravljanju kao «povratak k jednom prijašnjem filetičnom stanju».

4. **Zakon eutropije.** O tome je prof. D. Nys napisao u svesci studenog Revue Neo-scholastique de Philosophie (Louvain).

On drži, da sa razumom, niti znanstvenim, experimentalnim postupkom ne može dokazati početak svemira, dotično vremena, u koliko je mjera materijalnih mutacija.

Zakon eutropije za nj nema dokazne moći. Poriče mu vrijednost bilo za početak bilo za svršetak svemira s upitom: «Ko nam kaže, da se u drugim svjetovima, bogatijim i većim energijom snabdevenim , zakon eutropije protivno ne razvija, nego li se to zbiva na našoj zemlji?»

Priznaje, da je upit arbitraran, ali ističe, da nije nemoguć, niti nesmišljen.

Ne priznaje, da je svemir neograničen, niti ne kaže, da je ograničen u svojim energetičnim relacijam.

Vjera nas uči — De Nys — ovo usvaja, da je Bog svijet u vremenu stvorio, ali nam razum to ne dokaziva.

Sve kad bi zakon eutropije vrijedio, on ne bi imao znanstvene dokazne moći o stvorenju u vremenu. Kad bi i nastupilo stanje energičkog equilibrija, ne bi li se moglo reći, da je to jedna između neizbrojnih fraza, koja svemir u vječnom razvoju prolazi?

Znanost nam ne jamči za neki određeni postanak vremena, a tako isto ni za njegov konac. De Nys ističe dvostruko shvaćanje vremena: a) izvansko vrijeme = izmjena dana i noći; b) unutrašnje vrijeme = mjera životnih izmjena bića, pa i samoga našega proslavljenog tijela na nebesima.

Sve, kad bi izmjene dana i noći nestalo, ne bi se s tim moralo držati, da je konac i u unutrašnjem vremenu.

De Nys usvaja misao A. Haas-a: «Nepametno bi bilo u pojavim faktičnim tražiti dokaz za beskonačnost vremena i prostora, na isti način, oni nam ne će pružiti konačan dokaz za protivnu misao» (konačnost svemira).

De Nys-ova je namjera upozoriti na znanstvene rezultate u području fizike. Teološka istina ne kreće. One nijesu vezane uz ovu ili onu znanstvenu hipotezu, pa niti uz zakon eutropije — o prelazu radnih energija u kaloričnu. Uza sve to, ako apologete navode zakon eutropije za potvrdu istina o početku i koncu svemira u bibličkom smislu, njihova se misao temelji na utvrđenom zakonu eutropije, komu ne oduzimlje snagu upitnik (?) louvanskog profesora. Na realnijoj se bazi osnivao zaključak o kosmičkoj eutropiji nego li njegovo priznanje za neki stalni broj nebeskih tjelesa, a poricanje — pa bilo i neupravno — u odnosu prema ostalim.

O. Dr. Gr.

III.

5. **Mladež i kino.** Biskupska je konferencija u Fuldi, 20. kolovoza 1913. o tome izdala ove odredbe:

1. Školsku mladež treba isključiti od posjeta javnih predstava kina.

2. Osobite predstave za školske obvezanike ma koje vrsti, neka se sasma rijetko pripuste i da ih nadziru vjeroučitelji.

3. Djecu ispod šeste godine, u koliko nijesu obvezani na školu, treba načelno daleko držati od svih predstava.

4. Župnicima se nalaže, neka nadziru predstave kina uz očuvanje stališu dolikujuće sustezljivosti, te budu u sporazumu s mjesnim i školskim vlastima.

5. Neka se uporno upozore odrasli i djeca u školi i crkvi na pogibelji kina.

6. **Katoličke škole u sjevernoj Americi.** U Julu su prošle godine obdržali amerik. katolici u New Orleansu svoju glavnu skupštinu o školi. Kat. ugruga odgoja (The Catholic Educational Association) izdaje svoje «Bulletin», pak nas izvješćuje iscrpivo. U sj. Americi su državne škole neutralne, pak katolici šalju svoju djecu u svoje kat. škole. Plod je toga pravo cvjetanje katoličkog života u javnosti. Pučke škole obično vode duvne, jer uopće ne idu u učiteljski stališ muškarci ili vrlo kratko ostanu radi nevelike plaće (U samome su New-Yorku zaposlene u školi 18.892 osobe, od toga je samo 2447 muškaraca). Skupština je izmed ostalog prihvatila važnu rezoluciju, po kojoj ne će katolici da se prilagode planu državnih škola obzirom učevne predmete, uredbu u poučavanju ili školske knjige (t. j. da potpuno prihvate školski državni plan i samo nadodadu pouku u vjeronauku), jer da bi to značilo potpuno, i ako lagano, uništenje katoličkih škola; iz razboritosti se ne smije takoder ni malo ne obazirati na državne škole, nego im se valja prilagoditi uz vlastitu samostalnost. — I o uplivu je učiteljicâ pala riječ. Iznad svega je važno, da učitelj ima naravne ljubavi i sposobnosti za svoje zvanje. Ovo se običnije nade kod žene. Larkin je uskliknuo: «Vidio sam ljudi od dvijesta funti težine, koji nijesu bili u stanju, da se snađu s desetgodišnjim dječakom; a vidio sam malene sestre, koje nijesu težile ni sto funti i ipak su razumjele da vladaju s mladićem od 16 ili 17 godina». Složili se dakako učesnici, da je prve školske godine bolja učiteljica, jer više shvaća psihu djeteta, ali u kasnijim godinama su nužni učitelji, jer treba čvrstog i jakog vodstva.

IV.

7. **Poljodjelske udruge gospodarâ.** Udruge vlasnika u Italiji imali su cilj do natrag malo godina skroz tehnički ili ekonomijski, a katkada su vladi izrazivali svoje želje. Nu početkom su se 20. vijeka razvile udruge otpora izmed seljakâ, pak su time učestali i štrajkovi (osobito u Piacenzi, Bologni i Parmi) uz sve posljedice toli škodne po poljodjelstvo. Protiv toga digoše se udruge gospodarâ. Ove se okupiše u pokrajinske saveze. Najveća su ovakova dva saveza: Federazione Interprovinciale Agraria, ter Confederazione Nazionale Agraria. — Udruge gospodarâ hoće da spriječe uplićanje radnikâ, osobito ako ovi ograničuju uporabu mašinâ i broj radnikâ itd. Jednako te udruge smanjuju broj sukoba pomoću malih novčanih zavoda, dajući zemljište radnicima kolektivno. Udruge goje solidarnost izmed gospodarâ pomoću mjenica u bijelu ili globâ. G. 1907. osnovaše te udruge društvo proti štrajku, koje je 1913. izdalo do 700 tisuća lira i imalo je 1 milijun i pô rezerve.

8. **Gospodarstvo i mir.** Pred deset je godina pustila Engleska Francuskoj slobodne ruke u Maroku, jer je ona isto priznala u Egiptu. G. 1911. prepušta Njemačka Marok Francuskoj, jer dobiva na zemljištu u ekvatorijalnoj Africi. Tako je Italija dobila Tripolis i Cirenaiku. Tako su složno razdijelili upliv u Perziji Rusija i Engleska.

Modernoj industriji prijeti pogibelj radi hiperprodukcije. I za to mora da traži tržišta, kolonije.

V.

9. **Gral.** Ovaj časopis stupa u novoj godini u 9 godište. Uredništvo se nalazi u vrsnim rukama: Franje Eicherta i Otona Waltera. Ovi su urednici svrhom godine izdali poziv na čitaoce i jamče im, da će breve Pija X. biti i unaprijed njihovom književnom programu pravac, zvijezda i jezgra. Tu vele: «Gral je katolička — recite slobodno ultramontana revija. Promatrati ćemo naš ukupni duševni život, sve vrsti današnje kulture s ovog stanovišta svete zemlje (Gral)» U pozivu donose cijeli niz krasnih radnja iz prose i pjesništva, književne povjesti kulture. Cijena je časopisa 7 K. Preporučamo ga.

10. **Kat. književnost.** God. 1913. je izdao ravnatelj J o h a n n e s s e n knjigu «Was sollen unsere Jungen lesen?» (8. Auflage, Berlin, Weidmann, M. 3.50). Tu žalibože nema označene pravo katoličke književnosti ili ih je vrlo malo. Nu je tome donekle doskočio g. 1911 Jordanus Himischen (Venlo, Collegium Albertinum) sa svojim «Katalog für Schülerbiblioteken hörerer Lehranstalten», a još bolje Hermann A c k e r sa svojim «Was soll ich lesen?» (Trier, Paulinus-Druckerei, M. 1.25).

Kako je kod nas u tome pogledu? Bili bismo vrlo zahvalni u ime katoličkog pokreta i stanovišta, ako bi se neko dao na taj važni posao, da nam sastavi uputu po hrvatskoj književnosti obzirom na katolička načela. Mnogo će toga naći u raznim godištima našeg časopisa, posebno glede knjiga Matice Hrvatske. U toj hrv. uputi mogao bi navesti moju ili tuđu kratku ocjenu djela. Mnogi bi prefekti po našim sjemeništima dotičniku pri ovome izrađivanju sigurno bili pri ruci.

Ko će biti taj sretnik, te će nam javiti, da se je dao na ovaj važni posao?

Književnost

I. Vjerska crkvena pitanja.

1. **Die Frage der Trennung von Kirche u. Staat nach ihrem gegenwärtigen Stande.** Von Dr. iur. Karl Neundörfer. 12° (120) München (1913.), Ohlinger. M. 1.40.

Odijeljenja države od crkve nema u punom smislu riječi nigdje na svijetu, jer se crkvena politika ne vodi prema apstraktnim pojmovima, nego prema konkretnim potrebama i strujama. Uz to je vjera tako usko spojena životom, da država mora biti ili uz vjeru ili proti. Spisatelj pregledava to odijeljenje ili rastavu u Sjev. Americi, Brasiliji, Kubi, Irskoj, Genfu (Vales), Francuskoj, Mexiku, Ekvadoru, Portugalskoj. O Francuskoj pokazuje, kako je oduzet kat. crkvi i imanje i njezin javni položaj. Iz svega zaključuje, da moraju biti izvanredne prilike, u kojima bi nam ta rastava bila manje zlo. Kada bi nadošla rastava u Njemačkoj, veli on, našla bi monopol škola, iz kojih bi se vjeru izbacilo, a katolici ne bi imali svojih slobodnih škola, pak bi ubrzo raširila prilike raskršćanjenja, koje su sada u Francuskoj. Na ovo valja računati i u Austriji, gdje je glede škola kao u Njemačkoj.

2. **Cyprian u. das Papstum.** Von dr. J. Ernst. 8° (XI, 167) Mainz 1912. Verlag von Kirchheim. M. 4.

Hugo Koch, poznati otpadnik, da opravda svoj korak izdao je «Cyprian und der römische Primat», iskrivljujući pri tome neke izreke sv. Ciprijana. Ovo je dalo povoda i dr. J. Ernstu, da napiše protudjelo.

3. **Geschichte des Kulturkampfes im Deutschen Reiche.** Von Dr. Z. B. Kissling. Zweiter Band: Die Kulturkampfgesetzgebung 1871 bis 1874. (VIII, 494). Freiburg 1913, Herder. K 7.80.

Tu su ova poglavlja: Die ersten kirchenpolitischen Ausnahmegesetze und Konflikte, Die Maigesetzgebung 1873, Die Verschärfung des Kirchenkonfliktes in Preussen, Die Kulturkampfereignisse in ausserpreussischen Staate des Deutsches Reiches. — Pisac je pred tri godine izdao prvu svesku, u kojoj je opisana predpovjest ove borbe.

Jedna je i druga sveska vrlo zanimiva, jer se u njoj vjerno zrcali borba, koju je slavno izveo u Njemačkoj naš katolički duh i pokret.

II. Filosofija.

4. **Hipnotizam u svijetlu filozofije. Fisiološko-psihološka studija.** Dr. Josip Carević, Spljet 1914. (str. 88). Leonova tiskara. Kr. 1.

G. 1913. bio je u Spljetu neki dr Zitolo, koji je držao nekoliko

eksperimenata iz carstva hipnoze. Ovo je dalo povoda dr Careviću, da istraži te pojave s fiziološkog stanovišta. U I. dijelu raspravlja: Stadij letargije i katalepsije. Somnambulizam, jasnogledanje, sugestija. Definicija i narav hipnotizma. II. dio: Somatična i psihična sredstva. Fiziološki uzroci. Psih. uzroci. Uzroci jasnog gledanja. Uzroci premještanja sjetila. Uzroci čovječje telegrafije. III. dio: Granice moralnosti hipnotizma. Hipnotizam i medicina. Hip. i uzgoj. Hip. i duša. Hip. i čudesa Isukrstova. Hp. i čudesa u Lurdu. Hip. i spiritizam.

Uistinu se zanimanjem čita ovo djelo, jer je živahno i zanimivo pisano. Uz to treba pohvaliti pisca, što se je osvrnuo na staru i noviju bibliografiju obzirom na pitanje. Lijepo je i to, što je dr. C., držeći se skolastične metode, znao potpunoma odgovoriti i na razne prigovore ili ih razglabanjem čak i preteći.

5. **Saggio teoretico di diritto naturale, appoggiato sul fatto.** Opera del p. L. Taparelli, S. J. Terza edizione. Due volumi (494, 494). Roma 1900. Civiltá Cattolica. L. 5.50.

Djelo uživa najveći ugled i kod protukatoličkih krugova, te je u svakom pogledu važno. Ovime samo upozoravamo na djelo, jer je spisatelj znao predvideti pred 40 godina mnoga aktuelna sadašnja pitanja i uzorno ih riješiti.

6. **Die Philosophie von Friedrich Paulsen.** Ein Beitrag zur Kritik der modernen Philosophie. Von Dr. Bonifaz Schulte-Hubbert, O. Pr., gr. 8° (X i 146). Berlin. 1914, Divus Thomas. M. 3.

Paulsen je bio (1846—1908.) učenjak, koji je imao silni osobni upliv na svoju okolinu, posebno na sveučilištarce. Svoj idealistični monizam znao je ugodnim prikazati svojim osobnim tonom; inače se opaža, da nije sasma duboko zalazio u pitanja, posebno u metafizična. Dr. B. Schulte-Hubbert prikazuje u ovom djelu Paulsena u pravoj slici sa svim njegovim pogrješkama i manjkavostima. Djelo preporučamo osobito našim sveučilištarcima, jer Paulsen ipak još vazda imade kod mlade inteligencije dosta upliva.

7. **Die Seele, ihr Verhältnis zum Bewustsein und zum Leib.** Von dr. Joseph Geyser. 8° (VI i 118). Leipzig 1914. Meiner. M. 2.50.

Pisac je već više djela objelodanio na filosofskom polju. Važno je pri njemu, da se u svome pisanju osvrće na novije pojave i uspjehe te ih svodi na skolastične ideje. Tako i ovo djelo sustavno kroz sva poglavlja dovodi čitaoca na supstancijalni spoj duše i tijela, kako su zamišljali i Aristotel i sv. Toma Akvinski.

8. **Die Geschichte der schol. Methode.** Von dr. M. Grabmann. II. Band. Die scholastische Methode im 12 u. beginnenden 13 Jahrhundert. 8° (VIII i 568). Freiburg 1911, Herder, Kr. 10.80.

Ovdje je opisan jedva 1 vijek rada, naime od smrti Anselma Cauterburijskog do sv. Tome Akv. To je dobra križarskih vojna i viteštva, ali i rada na polju filozofije. Dr. G. je obradio I. i ovaj svezak prema tiskanim i netiskanim izvorima, te vrlo zanimivo prikazuje.

9. **Thomas von Aquin.** Eine Einführung in seine Persönlichkeit und Gedankenwelt. Von dr. M. Grabmann. 8° (VIII i 168) Kempten, 1912, Verlag Kösel. M. 1.

Grabmann je sad profesor na bečkom sveučilištu. U ovom djelu opisuje život sv. Tome i njegovu individualnost, te glavne njegove nauke.

10. **Alberts des Grossen Verhältnis zu Plato.** Eine literarische u. philosophiegeschichtliche Untersuchung. Von Dr. L. Gaul (XII, 160). Münster i. W. 1913, Aschendorffsche Verlagshandlung. M 5.40.

Pisac nam crta odnošaj Alberta Velikog prema Platonu obzirom na nauku o idejama i sva važnija filozofska pitanja iz metafizike, kosmologije i psihologije, etike i politike. s. Albert cijeni Aristotela, nu štuje i Platona, dapače nerijetko i ovisi od njega.

11. **Die Naturphilosophie Johannes Reinkes u. ihre Gegner.** Von Adalbert Knauth. Regensburg, G. J. Mauz.

Ovu knjigu možemo nazvati, da sadržava svjedočanstva protiv monizma i ateizma. Knaut je okupio tu iz raznih spisa Reinkovih cijeli sustav ili nazor o svijetu. Biolog Reinke je već dulje vremena poznat u znanstvenom svijetu, osobito radi svoje teorije o dominantama, kojom je istupio kao neovitalista protiv monizma. Djelo je uistinu prevažno.

III. Apologetika.

12. **Gesammelte Apologetische Volksbibliotek.** Zweiter Band, gr. 8° (487 str.) M. = Gladbach 1913, Volksvereins-Verlag, M. 2.40.

Tu se raspravlja o pitanjima iz etike, životinjske psiholgoije, školskog pitanja, crkve, celibata, redovništva itd., t. j. dnevna pitanja.

12. **Die Auferstehung Jesu und ihre neuesten Kritiker.** Eine apologetische Studie von Dr. J. Muser. Zweite Auflage. Paderborn, F. Schöningh 1914. (IV, 132) M. 280.

Muser iznosi stare i nove hipoteze; okretno ih pobija, pri čemu indirekte upućuje na obilatu literaturu.

14.e **Das religionsgeschichtliche Problem des Urchristentums.** Von Dr. E. Krebs (80 s.) Münster 1913. Aschendorff. M. 1.

Stara je težnja, da prikažu kršćanstvo kao sintezu grčke, rimske i orijentalne vjere i kulture. Dr. Krebs, privatni docent na friburškom sveučilištu, pobija ovu težnju. Obazire se na sve paralele, te dokazuje, da se je gdjegdje kršćanstvo prilagodilo vanjskom obliku, ali ni malo obzirom na svoj sadržaj i nadnaravni karakter. Osobito su zgodna poglavja: Christus u. die ausserchristlichen Logosgestalten, Christus u. die Heidengötter.

15. **Unsere Lebensideale u. die Kultur der Gegenwart. Zeitgeschichtliche Erwägungen u. grundsätzliche Erörterungen für Gebildete.** Von P. J. C. Schulte, O. M. C., Freiburg 1914, Herder, M. 2.80, geb. M. 3.50.